
ENSTITUYA KURDÎ YA BRUKSELÊ

Bultena sênehî ya agahdariyê N° 19 - Heziran 1994

Bi kurdî, fransî, hollandî û inglîsî

Avec le soutien du Ministère de la Communauté Française
Service de l'Éducation Permanente

Kiryariya salane 400 B.F. - N° bankê 426-3144071-85
4 rue Bonneels - B 1040 BRUXELLES - tel. 02/230.89.30

Ed. resp. J. Verwimp - Vijverstraat 8 - B 1730 ASSE

ISSN 0777-4516

Membre de l'Union des
Editeurs de la Presse
Périodique

ENSTITUYA KURDÎ YA BRUKSELÊ

Bultena sênehî ya agahdariyê

N° 19 – Hezîran 1994

Bi kurdî, fransî, hollandî û ingilîzî

**Avec le soutien du Ministère de la Communauté Française
Service de l'Éducation Permanente**

Kiryariya salane 400 F.B. – N° bankê 426-3144071-85
4 rue Bonneels – B 1040 BRUXELLES – tel. 02/230.89.30
Ed. resp. J. Verwimp – Vijverstraat 8 – 1730 ASSE

ISSN 0777-4516

Membre de l'Union des
Éditeurs de la Presse
Périodique

XEBATA ME YA SÊMEHÎ

10 ADAR 1994

Bi vexwendina Magasins-Oxfam, me axaftinek li ser pirsê kurdî li Zanîngeha Katolik a Louvain (a fransî) kir.

26 ADAR

Sê muzîsyenên me bernameke

muzîk û stranên kurdî li Waregem pêşkeş kir.

19 - 24 NÎSAN

Me pirtûkên kurdî li Fwara Navneteweyî ya Pirtûkan (Foire Internationale du Livre), li Parc des Expositions, li Heysel, nêzîkî

Brukselê raxistin.

23 - 24 NÎSAN

Cardin koma me ya muzîkê bernameyek li Idergem pêşkeş kir.

KURDISTANA TIRKIYÊ

6 PARLEMTERÊN KURD LI GIRTÎGEHÊ

Me di bultena buhurî de li ser rakirina nedestdayînê, girtin û ragirtina (xistina girtîgehê) 7 parlementerên kurd, li gora bend 125 la zagona tirkî, bi sûcê propaganda "veqetînxwestinê", nivîsî. Sawcî ji bo wan hukmê îdamê xwesti bû. Yek ji wan, Selim SADAK, hat berdan, lê 6ên mayîn hîn jî di girtîgehê de ne û dawa wan hîn dest pê ne kiriye. Li gel kampanyeke navneteweyî ya gelek mezin û tedexulên fermî yê berpirsiyarên siyasî yê rojavayî, Tirkiye xwe kerr kiriye !

AVAKIRINA PARTIYEKE NUH : HADEP

Di 11 Gulan 1994 de, partiyeke nuh a "kurdî", bi navê HADEP (Halkın Demokrasi Partisi), hat ava kirin. Sedema wê girtina nêzîk a DEP e. Bi vî awayî ewê HADEP ferzend bide parlementerên DEP ku karê xwe bajon (dewam bikin).

VEKIRINA BUROYEKE DEP LI BRUKSELÊ

Di 26 Gulan 1994 de, "Buroya Navneteweyî ya Piştgiyaya DEP" li Brukselê hat vekirin. Di axaftina xwe ya vekirina wê de, Yaşar KAYA, serokê rûmetê ya DEPê, sedema vekirina wê buroyê bi vî awayî got : "Em dixwazin ku ji vira dengê xwe bidin bihîstin, alîkariya navneteweyî ji bo he-

valên ku li welêt in bixwazin û ku em bibin navendeke agahdariyê". Wî bi ser de jî got ku li Tirkiyê tê muhaweleke kirin ku pirsê kurdî "bi riya dêmokratîk" bê çare kirin. Weka ku em dizanin, DEP piştî qedexekirina HEP hat ava kirin.

30.000 KURDÊN TIRKIYÊ PENA BÛNE KURDISTANA IRAQÊ

Di 26 Adar 1994 de, gundên nêzîkî Şîrmexê hatin bombe kirin. 48 jî rûniştevanên wan hatin kuştin û bi sedan birîndar kirin. Rûniştevanên gundên dora Uluderê reviyên Zaxo, li Kurdistanê Iraqê. Ji destpêka vê salê de 30.000 Kurdên Tirkiyê pena bûn (iltica) Kurdistanê Iraqê.

Li gora Rêxistina Mafên Mirov li Tirkiyê, dewleta tirkî dixwaze vê nijadkujîyê ji çavên cihanê veşêre, ji bo ku piraniya kesên kuştî zarok û pîr bûn. Û li gora wê rêxistinê, 871 gundên kurdî hatin têk dan (xera kirin), talan kirin û şewitandin. Wezîrê tirk ê hundirî, Nahit Menteşe, gava ku parlementerê kurd Sedat Yurtdaş pirs jê pirsî, vê yekê tekid kir. Lê li gora Yurtdaş, ne 871, lê ji 1.000 gund bêtir hatin têk dan.

Bi behana şerrê PKKê, hukûmet û leşkerê tirkî siyaseta nijadkujîya rast li hemberî gelê kurd tetbîq dikin.

QEDEXEKIRINA ROJNAMEYÊN KURDÎ, RAGIRTIN Û

KUŞTINA ROJNAMEVANÊN WAN

Rojname kurdî, Özgür Gündem, û kovara hefteyî, Azadî, li gora zagona Tirkiyê hatin qedexe kirin.

Özgür Gündem, piştî tehdîdên rojnamevan û karmendên wê, û herweha kyoskên ku ew difrot, û piştî ragirtina hin ji karkerên wê û kuştina çend rojnamevanên wê, hat qedexe kirin. Piştî girtina wê di 14 Nisan 1994 de, rojnameke din, Özgür Ülke, dest pê kir dêlva wê derkeve.

Kovara hefteyî Azadî jî, ji 104 hejmarên wê 66 jî aliyê dewleta tirkî hatin berhev kirin û 66 dawa dijî wê hatin vekirin. Li dadgehê, berpirsiyarên wê bi dayîna 13.666 milyar lîreyên tirkî û bi ragirtina 38,5 sal li girtîgehê hatin hukm kirin ! Rojnamevan û karmendên wê kovarê jî hatin tehdîd kirin û kuştin.

Sendîka Navneteweyî ya Weşanê, IG Medien, bi xurtî qedexekirina van rojnameyan û ragirtina berpirsiyarên wan protêsto kirin. Yekîtiya Nivîskarên Swêdî eynî tiştî di kongreya xwe ya 7 Gulan 1994 de kir.

RAGIRTINA MEHDÎ ZANA, SEROKÊ ŞAREDARIYA DIYARBEKIRÊ YÊ KEVN

Di 12 Nisan 1994 de, serokê şaredariya Diyarbekirê yê kevn, Mehdî ZANA, hat girtin û ragirtin (xistin girtîgehê), dema ku ew

çû bû seredana jina xwe, Leyla Zana, yek ji 6 parlementerên kurd ku li girtîgehê ne ! Sedema vê yekê ew e ku wî di Çirî û Kanûn 1992 de, li ber encumenên (komîsyon) siyasî û mafên mirov ên Parlemanta Ewropayê siyaseta Tirkîyê rexne kiri bû (li daxuyaniya me ya çapê ya ragihandî binêre). Weka ku em dizanin, Mehdî Zana, piştî derbeya leşkerî ya 12 Îlon 1980 li Tirkîyê, 10 sal li girtîgehê ma. Îro jî bi 4 salan hatiye mahkûm kirin. Kongreya Amerîkî û jimarke giring ji sazandeyên navneteweyî ev ragirtin protêsto kir. Parlementerên Kongreya Amerîkî îlan kir ku her ku diçe kesên ku çareke siyasî ji pîrsa kurdî re dixwazin tîr ragirtin. Ev yek nîşan dide ku Dewleta Tirkîyê ji peymanên

navneteweyî re rûmet nake û ku dêmokrasî li Tirkîyê qels dibe. Amnesty International jî ji Tirkîyê berdana Mehdî Zana xwest û "dêmokrasîya" vî welatî gelek rexne kir.

ŞERRÊ HUNDIRÎ KRÎZEKE MEZIN A ABORÎ LI TIRKIYÊ ÇÊKIR

Tirkîye di salê de 7 milyar dolar ji bo masrafên şerrê PKKê dide. Hukûmeta Stî Çiller li "çarekê" ji vê krîzê re geriya û "pakêta tewazunê" amade kir. Piştî vê "pakêtê", hertişt li Tirkîyê 100% behatir bû. Meaş bi awakî muweqqet hatin cemidandin. "Dêvaluasyon" îro gihajtiye 167%. Di destpêka vê salê de, bingeha meaşê minimum 108 dolar bû. Îro ew ketiye 37 dolar. Gelek şirketên dewletê

hatine firotin û ev yek bû sedema hundakirina karên gelek karkezan.

1 GULAN

Piştî qedexekirina 1ê Gulanê bi çend salan, ev cejn îsal jî nuh de hat pîroz kirin. Li Stembol û Ankarê bi hezaran kes beşdarî wê bûn. Li Ankarê, polis êrişî beşdar kir û li parlementerê SHP, Salman KAYA, xist. Vê yekê gelek rexne, li Tirkîyê û li derve, anîn. Gelek kesên din jî li wan hat xistin û hatin birîndar kirin. Beşdar hatin belav kirin. Salman Kaya giliyê (şikayet) polis û mudîrê ewlehiya (emniyet) Ankarê kir.

KURDISTANA IRAQÊ

ÊRÎŞÊN LEŞKERÊ TIRKÎ

Di meha Adarê de, di hefteya Newrozê de, leşkerê tirkî êrişî Kurdistanê Iraqê kir, ji bo ku "tê de li têrrosîstan bigere". Dewleta tirkî biryar stand ku van êrişan bi awakî muntazam, ji destpêka Nisanê de, bajo. Leşkerê tirkî ji wê tarîxê li Kurdistanê Iraqê ye û dixwaze ku heta dawîya payîzê tê de bimîne.

ŞERR DI NAVBERA DU PARTIYÊN KURDÎ DE

Ji destpêka Gulana 1994 de, şerrekî çekdarî nêzîkî Suleymaniyê di navbera her du partiyan kurdî yê sereke, Partî Dêmokratî Kurdistanê Iraqê û Yekîti Niştîmanî, de dibe. Li gel bangên her du serokên van partiyan, pêşmergeyên wan, mixabin, şerrê xwe dajon. Îran tê de ferzendeke

baş dît ji bo ku Partiya Islami diji Yekîti Niştîmanî bi kar bîne. Tirkîye û Sûriye jî vê dubendiyê xurt dikin. Rewşa aborî ya trajîk li vê beşa Kurdistanê ku ji sedema du ambargoyan, ê hundirî yê Saddam Huseyn û yê derveyî yê dewletên hevalbend, vê tansyonê bilind dike.

EWROPA Û PIRSA KURDÎ

BELJÎKA

Piştî ragirtina Mehdî Zana, du avukatên beljîkî, endamên baroya Brukselê û Rêxistina Avukatên Bê Sînor, Pierre LEGROS û Georges Henri BEAUTHIER, di 28 û 29 Gulana 1994 de çûn Stembol û Diyarbekirê. Baroya Brukselê peymaneke "cêwitiyê" bi baroya Diyarbekirê re imza kir. Amanca vê xebatê ew e ku stema

(zulm) li ser hemî civaka sîvil a kurdî bide nasandin.

Mîrza Pierre LEGROS, Serokê avukatên baroya Brukselê, îlan kir ku dan û stendinên muntazam ên agahdariyê û yê avukatan, civin li Brukselê û semînerê li Diyarbekirê, hevkarî di dema dawiyê li ber Mehkema Ewropî ya Mafên Mirov de di bernamê de ne. Mîrza Legros dixwaze

desthilatên (otorite) siyasî yê beljîkî û ewropî jî li ser qedere avukat û gelheya kurdî agahdar bike.

ALMANYA

Di 8 Nisan 1994 de, hukûmeta almanî biryar stand ku nema çek ji Tirkîyê re bifiroşe, ji bo ku ew wan diji Kurdan bi kar tîne. Di nav van çekan de : 46 balefirên

fantom, dûrbînên şevê, embarên çekan, perçeyên çekên dijî balefiran, 100 tankên Leopard ...

Li gora wezaretê almanî ya xwe-parastinê, ji 1990 heta nuha, buhayê çekên ku Almanya ji Tirkîyê re firotine digihêje 1,5 milyar mark. Di vê demê de, Almanya ji Tirkîyê re çekên Almanya Rojhilatê ya kevn ji firotine.

Di 28 Nîsan 1994 de, parlamenta almanî îlan kir ku mafên çandî û otonomiya navçeyî divên ji Kurdan re bîrê dayîn. Di vê biryarê de, parlament dixwaze ku parlament û hukûmeta tirkî dialogekê bi rêxistinên kurdî re dest pê bikin û bi wan re li çareke bê şerr ji pirsê kurdî re bigerin.

INGILTERE

Baronês Chalker, Wezîra Alîkar a Karên Derve ya Ingîlterê, bi navê hukûmeta xwe îlan kir ku Tirkîyê şaşî di siyaseta xwe ya dijî Kurdan de kirin û ku ew divê vê pirsê bê şerr û bi awakî dîmokratîk çare bike.

PARLEMENTA EWROPAYÊ Rapora Marc GALLE

Piştî ku Parlemeta Ewropayê parlementerê sosyalîst ê beljîkî "SP", Marc GALLE, bi misyonê agahdariyê, ji 8 heta 11 adar, şand Tirkîyê, wî raporeke gelek balkêş pêşkeşî encumena (komîsyon) karên derve ya vê Parlamentê kir.

Ev rapor ji aliyê hemî kesên ku

ew xwend gelek baş hat dîtin. Ji bo vê yekê, em metnê wê weka xwe di vê bultenê de diweşînin. Mîrza Galle tê de bi awakî bêalî û orîjînal karkirin û cotbûna sistema siyasî ya Tirkîyê tehlîl dike.

2 biryar : Kurdên Tirkîyê û mafên mirov li Îranê

Di 21.4.94 de, Parlemeta Ewropayê du biryar stendin. Yek ji wan li ser rewşa Kurdên Tirkîyê ye. Parlament tê de bang dike agirbirîneke gelemperî û ji Yekîtiya Ewropayê dixwaze ku alîkariya dîtina çareke bê şerr ji pirsê kurdî re bike.

Biryara 2mîn ku cardin di 21.4.94 de hat stendin, li ser Îranê ye. Ew pelixandina mafên mirov di hemî warên jiyana sîvil a civatê de û ya Kurdan û Filleyan mahkûm dike. Di benda li ser Kurdên Îranê de, biryar navên 5 Kurdên ku di 15 Tîrmeh 1992 de hati bûn girtin dibêje. Ev kes, piştî ku li girtîgeha Kermanshahê, li Kurdistana Îranê, hatin ragirtin û êşkence kirin, hatin gulle kirin û laşên wan ji malbatên wan re di Sibata 1994 de hatin dayîn.

KONSEYA EWROPAYÊ
Rapora Mîrza JURGENS û biryara li ser parlementerên kurd
Mîrza Jurgens, parlementerê holladî û endamê grûpa sosyalîst a Konseya Ewropayê, di 12 Nîsan 1994 de raporeke dirêj li ser

girtin û ragirtina parlementerên li Tirkîyê, nemaze ya parlementerên kurd ên partiya DEP, pêşkeş kir. Encumena pirsên huqûqî û mafên mirov ev rapor pejirand.

Piştî vê pêşniyarê, Parlemeta Konseya Ewropayê biryareke muweqqet di 13 Nîsan 94 de stend. Di vê biryarê de Parlament ji desthilatên Tirkîyê dixwaze ku çareke bê şerr û siyasî ji pirsê kurdî re bibînin.

Ewê xwendevan hemî van rapor û biryarên Parlament û Konseya Ewropayê di vê bultenê de bibîne.

RÊXISTINÊN MAFÊN MIROV
Rêxistinên ewropî yê mafên mirov, ku di nav wan de Weqfa France-Libertés ya Stî Danielle MITTERAND heye, ji Konseya Ewropayê xwest ku Tirkîyê ji endametiye derxîne, ji bo ku ew mafên mirov dipelixîne û hebûna gelê kurd li ba xwe inkar dike.

AMERÎKA

Encumena Huqûqî ya Navneteweyî ya Mafên Mirov li Amerîkayê ji 1 heta 4 Gulan 1994 misyonê şand Tirkîyê. Vê misyonê Tirkîye bi nerûmetkirina mafên mirov gelek rexne kir û azadkirina 6 parlementerên kurd jê xwest. Wê got jî ku eger ev parlementer bîr mehkeme kirin, divê ku dawa wan vekirî û bêalî be.

ASÛRÎ : CIVÎNEKE ÇAPÊ LI PARLEMENTA BELJİKAYÊ

Navenda Çandî ya Mîzopotamyê (Asûrî) di 1 Hezîran 1994 de civîneke çapê li Parlemeta Beljîkayê, di bin serokatiya senatorê partiya Volksonic, Mîrza Willy KUIJPERS, de pêk anî, ji bo teşhîrkirina pelixandina Asûriyan li Tirkîye, Îran, Iraq û Sûriyê.

Çend Asûrî û nimînendeyên rêxistinên beljîkî agahdariyeke ceddî li ser rewşa Asûriyan li van her çar welatan û li Beljîkayê da. Dosyeke baş belgekîrî bi navê "Heurs et malheurs de la minorité Assyrienne au Proche-Orient et en Belgique" ya rêxistina

"Droits de l'homme sans frontières" bi vê hincetê hat weşandin. Bi ser de jî vê rêxistinê daxuyaniyeke çapê ku me ragihandiye vê bultenê weşand.

WEŞANÊN FIROTINÊ

WEŞANÊN ENSTITUYÊ

	F.B.
Bultena agahdariyê (bi kurdî, fransî, hollandî, ingilîzî)	100
Dossier Kurdistan (bi fransî)	200
Dossier Koerdistan (bi hollandî)	200
Kurdistan File (bi ingilîzî)	200
CEMIL PAŞA Ekrem, Muhtasar hayatım	200
SOREKLÎ Şahîne Bekir, Jana Heft Salan (helbest)	250
BIRO Taharê, Memê û Eysê (şano)	200
SHAKELY Ferhad, Kurdish Nationalism in Mam û Zin of Ahmad-î Khanî (bi ingilîzî)	250
KURDISTAN (bi fransî, bi hevkarîya Solidarité Socialiste)	100
TORÎ Nêrgiz, Kawa Efsanesi (bi tirkî)	150
Kasêta hozan Birader : Evdalê Zeynê	250
Kartên postê yên bireng	25

WEŞANÊN DIN

BI KURDÎ

Pirtûk

AHMED Feqîr, Dîwan Reş I	250
BAKSI Mahmut, Hêlîn	280
BEDIR XAN Kamuran, Stêr	125
BOYIK Eskerê, Mem û Zin (şano)	120
BURKAY Kemal, Azadî û Jiyan	300
CEWERÎ Firat, Dê Şêrînê	180
CEWERÎ Firat, Kevoka spî	200
CIGERXWÎN, Tarîxa Kurdistan 1, 2	300
CIGERXWÎN, Folklorê kurdî	250
DIJWAR Egîd, Yekîtiya çûkan	300
DÛZGÛN M., COMERD M., TORNÊCENGI H., Dêrsim de dîwayî, qesê pî-kalîkan, erf u mecazî, çibenoki, weletnayênî (dumilî)	300
FERHO M. Derwêş, Dengê Roja Dîl	180
FERAT Selîm, Bijî Kurdistan "Êş"	200
HEBEŞ Hussên, Li wir lêvên kevîran çik didin	300
KILIÇ Hazım, Evdîrehîm Rehmiyê Hekarî	300

MELE Zahidê Diyarbekrî, Herdûbat	150
MERÎWANÎ Peşew, Mam Rêwî "sorani"	200
PERWER Şivan, Çîroka Newrozê	300
PINTER Harold, Zimanê çiya	150
PUŞKÎN A., Masîvanê kal û masiyê sor	125
REŞÎD Tosinê, Siyabend û Xecê	150
SIRWA Aziz, Pelke Zêrêne (sorani)	250
SOREKLÎ Şahîne B., Em û Pirsra Me	200
SOREKLÎ Şahîne B., Wendabûn	200
Şemo Erebe, Dimdim	200
UZUN Mehmet, Mirina Kalekî Rind	600
WEŞANÊN RIYA AZADÎ, Destana Memê Alan	200
WEŞANXANA TARA, Mûsîqa (sorani)	200
WEŞANXANA ÇAND, Aladîn û Lampaya bi Efsûn	200
WEŞANXANA SARA, Şengul û Mengul "şano dramatik"	200
ZINAR Zeynelabidîn, Xwençe	400

Kovar

ENSTITUYA KURDÎ YA PARÎSÊ, Hêvî	280
NÛDEM	200

Sêlik, kasêt, video û kartên postê

Sêlika hozan Brader	250
Sêlika Gulîstan: My believed mother	700
Kasêt	250
Video	600
Kartên postê	50
Kartên postê	20

BI HOLLANDÎ

FERHO M. Derwêş û CAVENTS Gerd, Cigerxwîn, Poëzie uit Koerdistan	180
FERHO Medenî, Lied der Aarde	130
KOERDISCH CENTRUM, Arnhem, Het leven van de Koerden	120
HOFF Ruud, De Koerden als regionale speelbal ?	100
VANDEWIJER Ina, Het Zilveren Ei	50

BI INGİLİZİ

PAX CHRISTI INTERNATIONAL, Elections in Iraqi Kurdistan 100

BI ALMANİ

AMMAN Birgit, Traurige Reise 200

BI TIRKİ

AEGLETON William, Mehabat Kürt Cumhuriyeti 1946 250

BAŞKAYA Fikret, Paradigmanın iflası 300

BEŞİKÇİ İsmail, Devletlerarası sömürge Kürdistan 750

BOYIK Eskerê, Dağ çiçekleri 120

BULUT Faik, Dar üçgende üç isyan 350

CIVAN Rojvanê, Şeyh Said isyanı 120

DIKILI A., Kürt sol sosyetesı 200

DÜZGÜN M., COMERD M., TORNÊCENGI H.; Dersim'de dualar, atasözleri, mecazlar, bilmeceler, şaşırtmacalar 300

IBN'ÛL ERZAK, Mervani Kürtleri Tarihi 200

INSTITUT KURDE DE PARIS, Studia Kurdica 200

MAR Cemşit, Dersim destanı 120

NIKİTİN Bazil, Kürtler 400

ROHAT, Kürdoloji biliminin 200 yıllık geçmişi 300

TAŞ A., Türkiye Kürdistanı, ekonomik ve sosyal yapı 250

ZANA Mehdi, Bekle Diyarbakır 300

BI EREBİ

BEDRUDDİN Salah, El-Ekrad şe'ben we qadiyyeten 250

CELİL Celîlê, Nahdatul Ekrad El-Seqafiyye Welqewmiyye 150

Bultena sênehî ya agahdariyê

N° 19 – Hezîran 1994

Bi kurdî, fransî, hollandî û ingilîzî

www.arsivakurdi.org

RAPPORT DE M. Marc GALLE

Devant la commission des affaires étrangères du P.E.
à la suite de la mission d'information qu'il a effectuée en Turquie
du 8 au 11 mars 1994

Les 2 et 3 mars 1994, la Grande Assemblée Nationale de Turquie levait l'immunité de huit de ses membres, dont 6 appartenant au DEP et deux membres non-inscrits, l'un ancien membre de ce même parti, l'autre du RP (Parti fondamentaliste). Cette décision et surtout l'immédiate arrestation de ces élus par les forces de sécurité provoquaient une profonde émotion au Parlement européen, dans de nombreux Etats membres de l'Union européenne, mais également en Turquie.

Le 7 mars 1994, au début de la session du Parlement européen à Strasbourg, la Conférence des Présidents, au cours d'une réunion informelle, m'a chargé d'effectuer en Turquie une mission d'information sur ce très sérieux incident. J'ai quitté Strasbourg dès le lendemain matin accompagné de M. Philippe VENTUJOL, qui cumule les fonctions de secrétaire de la commission parlementaire mixte CE/Turquie et de la commission du règlement, de la vérification des pouvoirs et des immunités, dont j'ai moi-même été le Président. Celui-ci m'a assisté avec toute la compétence et l'efficacité que vous lui connaissez, puisqu'il a été également, pendant de longues années, secrétaire de votre commission.

Sur place, j'ai apprécié le soutien logistique fourni par la représentation de la Commission en Turquie et plus particulièrement M. Michael LAKE qui la dirige et qui a tenu à être présent lors de la plupart des nombreux entretiens que nous avons eu avec les plus hautes personnalités politiques et judiciaires turques, ainsi que les représentants du Parti DEP. Je crois qu'il est important qu'avant d'entrer dans le vif du sujet, je mentionne toutes les personnalités avec lesquelles j'ai pu m'entretenir, car je tiens à souligner que, en tant qu'émissaire du Parlement européen, toutes les portes m'ont été ouvertes et que de l'avis général, il n'a jamais été donné à quiconque de rencontrer au cours d'entretiens privés un si grand nombre de responsables, surtout dans un laps de temps aussi bref.

INSTITUT KURDE DE BRUXELLES

Bruxelles, le 20 mai 1994

COMMUNIQUE DE PRESSE

Membres d'Honneur :

ALALOUF Mateo
ANCIAUX Robert
BASTENIER Albert
COPPIETERS Maurits
CREUZ Serge
DASSETTO Felice
DE KOCK Marc
DELVAUX André
EISENDRATH Henri
HOUTART François
HUMBLET Jean-Emile
JOSPA Yvonne
LEFIN Paul
MARTENS Albert
MERTENS Pierre
ROOSENS Eugène
SCHEINERT David
SOMVILLE Roger
THOMAS René
VAN BRUINESSEN Martin
VAN PAEMEL Monika
ZANDERS Jean Pascal

INCARCERATION DE M. MEHDI ZANA, ANCIEN MAIRE DE DIYARBAKIR

Le 12 mai 1994, M. Mehdi ZANA a été condamné par la Cour de Sécurité de l'Etat d'Ankara à 4 ans de prison pour ses témoignages devant les commissions politique et de droits de l'homme du Parlement européen en octobre et en décembre 1992.

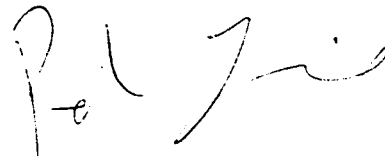
Cette condamnation a été immédiatement suivie de son incarcération.

M. ZANA était élu maire de Diyarbakir en 1977. Dès le coup d'état militaire, le 12 septembre 1980, il a été arrêté et sauvagement torturé.

Il est resté de longues années dans la sinistre prison de Diyarbakir et n'a pu en sortir que grâce à une grande pression internationale.

Comme les six députés du DEP, toujours en prison, l'incarcération de M. ZANA risque de s'éterniser.

Notre Institut appelle tous les gouvernements occidentaux et toutes les institutions internationales à agir immédiatement en faveur de M. ZANA.

Pervine JAMIL
Présidente

Nous avons ainsi rencontré :

- . M. Süleyman DEMIREL, Président de la République,
- . M. Hüsamettin CINDORUK, Président de la Grande Assemblée Nationale de Turquie, que je remercie sincèrement de nous avoir reçus parce qu'il était en convalescence après l'opération qu'il a subie aux Etats-Unis. S'il avait été présent, selon l'avis quasi unanime, rien de tout ceci ne se serait produit.
- . Mme Tansu CILLER, Premier Ministre,
- . M. Murat KARAYALCIN, Vice-Premier Ministre,
- . M. Hikmet CETIN, Ministre des Affaires Etrangères,
- . M. DINCERLER, ancien Ministre, membre de l'ANAP (Partie de la Mère Patrie),
- . M. le député Remzi KARTAL, Président ad interim, DEP
- . M. le député Mahmut KILINC, membre du DEP,
- . M. Yekta Güngör ÖZDEN, Président de la Cour Constitutionnelle de Turquie,
- . M. Nusret DEMIRAL, Procureur Général de la Cour de Sureté d'Etat,
- . M. BIRDAL, Président de l'Association turque pour les droits de l'homme,
- . M. Francois DOPFFER, Ambassadeur de France,
- . M. Erik KOBLA, Ambassadeur de Belgique.

Je regrette de n'avoir pu m'entretenir avec M. Erdal INÖNU qui se trouvait à Istanbul où nous n'avons pu nous rendre faute de temps.

Je dois dire qu'après toutes ces rencontres et toutes les conversations que nous avons pu avoir en marge de celles-ci, je commençais à désespérer de pouvoir faire un rapport cohérent à mon retour. En effet, nous avons entendu beaucoup de points de vue contradictoires, y compris sur des informations qui devraient être factuelles. Mais par-delà les points de détail, à la fin de notre séjour et notamment après l'entretien avec M. CINDORUK, dont le discours est celui d'un authentique démocrate, une vue d'ensemble du problème a pu commencer à se dégager. Je retracerai ici les points de droit et les analyses qui me paraissent incontestables en mentionnant avec les plus grandes précautions les faits qui nous ont été rapportés de façon contradictoire.

Je terminerai par une réflexion sur la situation politique en Turquie qui me paraît être la clé du problème, ainsi qu'un commentaire sur l'attitude qui devrait être la nôtre, ainsi que des prises de position du Parlement européen et de certains Etats membres en Turquie, non pas seulement auprès des autorités politiques, mais surtout par une grande partie de la population et la jeunesse qui constitue l'espoir de ce pays.

Une décision et un coup politiques

Deux décisions ont en fait été prises. Le 2 mars, la Grande Assemblée Nationale de Turquie levait l'immunité de MM. Hatip DICLE, Ahmet TÜRK, Mme Leyla ZANA, MM. Orhan DCGAN, Sirri SAKIK, Mahmut ALINAK. Le jour suivant, de MM. Selim SADAK et Hasan MEZARCI.

Il ne fait pas de doute que la levée de l'immunité de ces huit parlementaires revêt un caractère essentiellement politique. Les principaux responsables ne s'en cachent pas et en particulier, Mme Tansu CILLER, Premier Ministre, puisque c'est son parti, le DYP (Parti de la Juste Voie) qui, avec l'ANAP (Parti de la Mère Patrie), a pris l'initiative de faire figurer en tête de l'ordre du jour de l'assemblée les propositions de la commission mixte constitution et justice en vue de la levée de l'immunité.

Cette modification de l'ordre du jour est intervenue directement en plénière étant donné que le Conseil consultatif qui joue à cet égard le rôle de notre Conférence des Présidents s'était refusé à en faire la proposition. Selon l'ensemble de nos interlocuteurs, cette décision a été motivée par l'intense émotion provoquée dans l'opinion publique par des provocations répétées de la part des députés du DEP et en particulier les déclarations de M. Hatip DICLE, nouveau Président de ce parti, qui peu de temps après l'attentat du PKK contre la gare de Tuzla où sept jeunes appelés avaient trouvé la mort, a déclaré que dans l'état de guerre prévalant en Turquie, il était normal de considérer les militaires comme des cibles. Je rapporterai, mais avec prudence, qu'outre le refus de la part des membres DEP de prêter serment conformément à la constitution et l'introduction par les députés

DEP du drapeau kurde dans le Parlement, il est reproché à Mme ZANA et à M. DOGAN d'avoir eu des liens directs avec le PKK.

Le téléphone mobile personnel de Mme ZANA aurait figuré parmi des équipements saisis dans une cache du PKK.

M. DOGAN aurait soustrait des terroristes aux investigations de la police en les abritant chez lui. Je me dois d'ajouter que les insultes grossières et répétées de M. MEZARCI, ancien membre du Parti fondamentaliste, à l'égard d'Attatürk n'ont pas peu contribué elles aussi à envenimer la situation.

L'émoi est arrivé à son comble lorsque, après quelques tergiversations, le DEP a pris la décision final de boycotter les élections municipales qui se dérouleront le 27 mars prochain.

A cet égard, il convient de mentionner que l'actuel Président de ce parti justifie cette décision par la peur des membres du DEP de se présenter aux élections, étant donné l'incroyable série d'attentats dont les candidats de ce parti, ses membres et ses locaux ont fait l'objet. Si tous les partis actifs dans le Sud-Est sont victimes du double terrorisme qui ensanglante la région (l'un clairement revendiqué par le PKK, l'autre attribué aux forces de sécurité et à des mouvements intégristes), le DEP en détient l'insoutenable record puisque les fameuses "forces obscures" sont allées jusqu'à assassiner en septembre 1993 Mehmet SINCAR, député de ce parti. Je crois important de mentionner ici que M. KARTAL lorsque je lui ai demandé s'il condamnait les agissements terroristes du PKK m'a répondu qu'il "condamnait toute violence" sans autre précision.

C'est lorsqu'on parle des élections municipales que peut intervenir la notion de coup politique car à 15 jours des élections, la sanction des députés du DEP ne pouvait que renforcer dans l'opinion publique la position de ceux qui en prendraient l'initiative. La notion de coup apparaît également dans la procédure suivie puisque, hormis le passer outre à la décision du Conseil des Présidents que je viens de mentionner, et qui est parfaitement légal, Mme CILLER a personnellement évoqué la question de la levée de l'immunité au sein de son propre groupe, ce qui est formellement interdit par l'article 83 de la constitution et qui, en soi, suffirait à justifier une annulation du vote par la Cour Constitutionnelle,

dont le Président, soucieux de son indépendance et de la rigoureuse observation de la constitution m'a paru fournir à cet égard toutes les garanties, en dépit d'allégations fâcheuses que nous n'avons pu vérifier concernant des décisions de cette haute juridiction dont la publication aurait été délibérément retenue. M. ÖZDEM s'est de surcroît montré très sévère à l'égard des méthodes employées par la police.

La décision de la Cour devrait intervenir sous quinzaine et portera au total sur 19 dossiers, chacun des parlementaires étant poursuivi sous plusieurs chefs d'accusation. Ce délai coïncide avec celui de garde à vue à l'issue duquel cependant le Procureur Général pourra placer les prévenus en détention, sauf, bien entendu, décision contraire de la Cour constitutionnelle.

Je tiens à insister ici sur un point : s'il est vrai que l'initiative est venue du Parti du Premier Ministre, la modification de l'ordre du jour en plénière a été votée essentiellement par ce parti et l'ANAP, la décision de lever l'immunité a elle-même reçu une large majorité de la part des principaux partis, y compris de leurs membres kurdes, dont on évalue le nombre de 100 à 154 au sein de la Grande Assemblée Nationale de Turquie selon la générosité avec laquelle les apparentements des uns et des autres sont reconnus.

Cependant, le SHP, Parti social démocrate, membre de la coalition gouvernementale, s'est depuis le début opposé à cette procédure, notamment par la voie du vice-premier Ministre, M. KARAYALCIN, qui a ostensiblement quitté la salle lors des votes, et de M. CETIN, le Ministre des Affaires Etrangères. On ne peut donc en aucun cas impliquer le gouvernement en tant que tel dans cette opération. Je tiens à signaler aussi que d'autres oppositions se sont manifestées, à commencer par celle de mon homologue, M. Tunç BILGET, qui n'a pas pris part au vote, tout en étant membre du DYP. Deux membres du SHP auraient néanmoins voté, l'un prétextant après coup s'être trompé de sujet. Il va sans dire que ces oppositions ont été encore beaucoup plus radicales à l'égard de l'attitude des forces de police.

Le rôle des forces de police

Si l'on peut considérer que la levée de l'immunité en elle-même, en dépit d'une violation de la constitution, et d'une hâte qui ne semble justifiée que par la proximité des élections, a fait l'objet d'une décision à une majorité incontestable de la part du Parlement turc, sur la base de propositions de la commission compétente -les charges étant depuis longtemps connues de tous puisque faisant l'objet de dossiers parlementaires- l'on ne saurait trouver aucune circonstance atténuante à l'intervention des forces de police.

Celles-ci en effet ne se sont pas contentées d'arrêter les députés le jour même de la levée de l'immunité, mais elles l'ont fait -contrairement à ce qui a souvent été dit- à l'intérieur même du Parlement, puisqu'il leur a fallu, pour les attendre aux portes du bâtiment, pénétrer dans l'enceinte de la Grande Assemblée Nationale de Turquie. Ceci bien entendu n'a pu se faire qu'avec l'accord de la Garde du Parlement, ce qui est dit long sur la sécurité dont bénéficie nos collègues turcs.

De surcroît, ces arrestations sont intervenues avant la publication de la décision du Parlement dans les documents officiels, ce qui est une cause de nullité, en dépit des efforts qui ont été faits pour rattraper cette nouvelle bévue et qui, à mes yeux, ne font qu'aggraver la situation puisque cette publication est intervenue à deux heures le lendemain matin ! Il y a mieux : M. Hasan MEZARCI, ancien membre du Parti fondamentaliste RP s'est vu, lui, arrêter à la veille de la levée de son immunité. Il a tout de même été relâché depuis.

Bien entendu, je n'ai pas manqué de dire à tous mes interlocuteurs -et beaucoup d'entre-eux partageaient ce point de vue- à quel point il pouvait être choquant que des parlementaires soient arrêtés d'une façon aussi expéditive, avec un tel mépris, des lois avant même l'expiration des délais d'appel, et en ayant recours à la force, car les députés arrêtés ont été obligés de monter dans des voitures -de surcroît- banalisées. C'est l'ensemble de ces événements qui ont transformé un coup politique en une très grave

erreur et l'embarras des autorités turques n'est peut-être pas étranger au fait que toutes les portes m'aient été ouvertes de façon aussi exceptionnelle.

Cet embarras, je l'ai ressenti à plusieurs reprises, et il me semble largement justifié par le fait que le gouvernement turc, même s'il le souhaitait ardemment -j'ai indiqué tout à l'heure que c'était le cas d'une de ses composantes- ne pourrait obtenir la libération de nos collègues. Ceux-ci sont en effet détenus par le très redouté Procureur Général DEMIRAL, que nous avons pu rencontrer, puisque à titre très exceptionnel, il a non seulement accepté de nous recevoir, mais nous a de plus amenés dans le département du Ministère de la Justice où sont gardés à vue et interrogés les 6 députés du DEP, sous des chefs d'accusation divers, dont les plus graves sont ceux qui relèvent de l'article 125 de la constitution portant sur l'intégrité et l'indivisibilité de l'Etat turc et au titre duquel ils sont passibles de la peine de mort.

Je me dois ici de vous faire part d'un moment de grande émotion lorsque M. DEMIRAL, qui nous a reçus avec une austère civilité -tout en prenant soin d'enregistrer notre conversation- nous a conduits sur les lieux mêmes, en nous informant cependant que nous ne serions pas autorisés à communiquer avec les prisonniers. Quelle ne fut pas notre surprise, lorsqu'après avoir déambulé dans de sinistres corridors entre une double rangée de gardes équipés de fusils d'assaut, nous fûmes introduits dans une sorte de salon assez confortablement meublé où nous avons pu voir, sur un téléviseur dont le son était coupé, quelques minutes de l'interrogatoire de Mme ZANA. Nouvel espoir pour nous lorsque M. DEMIRAL nous a annoncé que nous pourrions, au bout de quelques instants, nous rendre sur place. Nouvelle surprise car au lieu de nous rendre dans la salle où Mme ZANA était confrontée à non moins de trois procureurs, flanqués d'un greffier qui se livrait à des exercices de virtuosité sur la machine à taper la plus ancienne et la plus bruyante qu'on puisse imaginer, nous avons dû observer la scène depuis un réduit obscur et à travers une fenêtre équipée de verre fumé ou d'un miroir sans teint.

Nul ne peut douter que si j'avais été introduit dans la salle où se trouvait Mme ZANA, j'aurais respecté la demande qui m'était faite de ne pas communiquer avec elle, mais ce stratagème m'a paru particulièrement choquant, non pas seulement parce que nous

pouvions voir Mme ZANA, sans qu'elle même ne nous vît, mais parce qu'il me semblait qu'ainsi, on voulait la priver du maigre réconfort qu'aurait pu lui apporter dans sa détention des visages qui auraient pu lui témoigner un peu d'humaine compassion. Et que dire de telles installations, à quoi peuvent-elles bien servir d'ordinaire. La justice turque a-t-elle besoin de recourir au voyeurisme pour accomplir sa mission ?

Ceci étant dit, je dois souligner que M. DEMIRAL s'est montré extrêmement coopératif et que, ainsi que Mme CILLER nous avait précisé qu'elle y avait personnellement veillé, les députés arrêtés sont détenus dans des conditions satisfaisantes, puisqu'ils disposent d'une salle commune avec télévision et presse quotidienne où ils peuvent se rencontrer, ainsi que de chambres individuelles bénéficiant d'un confort tout à fait acceptable.

L'essentiel bien sûr n'est pas là. Mais par-delà les messages que M. DEMIRAL a voulu nous transmettre et la complexité de cette personnalité hors du commun, nous avons pu mieux cerner le rôle qu'il joue dans l'Etat, ainsi que toute une cohorte de hauts fonctionnaires qui, souvent demeurés, comme lui, en poste depuis la dictature, jouissent -au-delà de l'indépendance que requiert la séparation des pouvoirs- d'une véritable autonomie et, se considérant comme les ultimes gardiens du dogme kémaliste aux confins de la république veillent avec une ambition morbide à l'application dans toutes ses dispositions d'une constitution qui, pour être leur seule référence n'en conserve pas moins de très nombreux aspects anti démocratiques et demeure largement en-deçà des récents engagements internationaux de la Turquie. Je tiens à affirmer ma conviction que les principes du kémalisme serait mieux défendus par les représentants élus du peuple.

Ceci m'amène à procéder à une analyse plus profonde de la situation politique et institutionnelle en Turquie, sans quoi ce rapport aurait peu d'utilité. Je le fais en mon âme et conscience, n'engageant que moi-même, mais dans le but de mieux faire comprendre les difficultés de ce pays à répondre à nos attentes et de l'aider à y parvenir.

La situation politique et institutionnelle en Turquie

Les institutions turques reposent en effet sur un contraste étonnant entre, d'une part, le gouvernement, le Parlement et l'administration générale, d'autre part, les forces de sécurité et la magistrature -qu'elle relève du siège ou du parquet.

Les institutions politiques se présentent comme celles de tout état moderne et parfaitement démocratique, le rôle de chacun semble convenablement défini et respecté; l'administration centrale turque est d'un niveau remarquable et l'on pourrait aisément en conclure que ce pays détient les meilleurs atouts pour être un des modèles du genre, si ce n'est que, les plus hautes instances politiques n'exercent qu'une partie du pouvoir, en vertu d'une sorte de perversion des principes de Montesquieu qui crée un cloisonnement total entre l'autorité politique et la justice ainsi que les forces de sécurité. Ce cloisonnement est tel que ces grands corps de l'Etat sont les seuls à pouvoir échapper au contrôle du Conseil Supérieur de l'Etat constitué auprès du Président de la République et destiné à contrôler rien moins que le fonctionnement de l'administration et son respect de la loi. Il bénéficie pour cela d'un pouvoir d'enquête à l'initiative du Président de la République et son pouvoir s'étend -hormis l'exception notoire que j'ai ici soulignée- à l'ensemble des activités de l'état.

De même, si le Président de la République préside le Conseil National de Sécurité, que le Premier Ministre en est membre, ainsi que les ministres de la défense, des affaires étrangères et de l'intérieur, il n'y a pas de lien de dépendance direct entre le gouvernement et les forces armées. Mieux, c'est au sein du Conseil National de Sécurité, que sont élaborées les grandes lignes de la politique de sécurité qui sont soumises au gouvernement qui les examine par priorité.

Cette autonomie est d'ailleurs à sens unique puisque tant le Chef des forces armées que le Procureur Général ont pu se permettre, le premier par voie de presse, le second par des lettres adressées à M. CINDORUK -qui en est furieux- d'exercer des pressions sur les autorités politiques dans l'affaire qui fait l'objet de ce rapport.

La conjonction de cette autonomie absolue conférée à l'ensemble des forces coercitives de l'état et d'une constitution qui contient des dispositions incontestablement anti-démocratiques sape les bases mêmes de l'état et empêche la Turquie d'être à la hauteur des ambitions d'un état moderne et respectueux des principes de la démocratie parlementaire pluraliste. Elle maintient les autorités politiques dans un état de faiblesse endémique que l'on ressent très bien dans le langage populaire, car on entend souvent les turcs se plaindre de la faiblesse du gouvernement et de la force de ce qu'ils appellent l'état et qui n'est en fait que la conjonction de l'ensemble des forces de sécurité et de justice. C'est ce que je traduirais pour ma part dans le constat que la Turquie est un pays tenu mais non pas gouverné, au sens où nous l'entendons, c'est-à-dire par des institutions politiques reposant sur le suffrage populaire.

Le phénomène totalitaire serait en Turquie un peu comme une vague qui se serait brisée sans qu'il y eût ensuite de ressac et dont les eaux continuent de stagner sur les rives. Ainsi, il n'est plus proéminent, mais demeure diffus dans les rouages de l'état sous la forme d'une sorte de dictature prétorienne rigoureusement protégée par la constitution qui lui sert de prétexte.

Je n'ai pas besoin d'insister sur le fait que de telles analyses ne mettent en aucun cas les hommes en cause. Il suffit d'avoir pénétré dans les bureaux de ces hauts fonctionnaires bardés des symboles du kémalisme et de les entendre se référer à l'exercice de leur devoir pour comprendre que l'essentiel du problème relève d'institutions qui créent un formidable hiatus, mais aussi de ceux qui ont la possibilité et le devoir de les modifier et qui ne l'ont pas encore fait pour des raisons auxquelles la politique n'est pas étrangère.

Je me référerai à cet égard aux déclarations très claires de M. KARAYALCIN, Vice-Premier Ministre, pour qui la modification, non pas de toute la constitution, mais des quelques articles qui font obstacle au bon fonctionnement de l'état, est une priorité absolue. A l'opposé de l'échiquier politique, M. DINCERLER a fait une proposition qui, au premier abord, pouvait paraître un peu utopiste, mais qui à la réflexion est probablement la seule solution possible, car il souhaite, après les prochaines élections, une coalition de l'ensemble des partis politiques qui se recommandent de la démocratie afin de réformer

les institutions et d'adopter un plan de développement économique pour le pays. Il faudra effectivement une telle conjonction de volontés pour aboutir à cette très difficile réforme qui rencontrera bien entendu de farouches oppositions.

Cette analyse ne serait pas complète sans une évocation du rôle de la presse. Celle-ci, qu'elle soit écrite ou radio-télévisée, jouit d'une très grande liberté, davantage peut-être que dans nos pays, car elle ne peut être touchée elle non plus pour ce qu'elle publie, ceci impliquant peut-être cela, à de rares exceptions près elle ne joue pas le rôle de contrepouvoir qui lui revient. Mais ici aussi il s'agit plus d'un problème institutionnel, la qualité des hommes n'étant pas en cause car il existe en Turquie des journalistes de haute valeur morale et d'un très grand courage puisqu'ils constituent une des cibles privilégiées du terrorisme.

Il est temps que les forces politiques turques assument leurs responsabilités puisqu'elles sont les seules à pouvoir débloquer la situation et à éloigner définitivement la Turquie d'un passé dangereux pour elle et pour ses alliés, car nul ne doit perdre de vue qu'après la disparition de l'URSS, la Turquie conserve un rôle capital dans la région et que nous devrions davantage nous préoccuper des menaces qui pèsent sur elle en raison de la progression alarmante de l'intégrisme religieux et de la guérilla toujours plus meurtrière qui embrase tout le Sud-Est du pays.

Le rôle du Parlement européen à l'égard de la Turquie

C'est là qu'intervient notre propre responsabilité, notamment comme membre du Parlement européen, car le dialogue entre les forces politiques démocratiques en Turquie et au sein du Parlement européen n'est pas suffisant. Nous sommes prompts à condamner, mais non pas à nous intéresser, à comprendre et à aider, comme en témoigne la dérisoire présence des membres de tous les groupes politiques lors des dernières réunions de la commission parlementaire mixte CE/Turquie. Ce besoin est ressenti en Turquie où tout à la fois Mme CILLER, Premier Ministre, et M. DEMIREL, Président de la république, m'ont chargé de transmettre à tous les membres du Parlement européen une invitation à se

rendre en Turquie afin de mieux connaître la situation de ce pays et de nouer des liens plus étroits avec leurs collègues turcs.

Je crois qu'il serait bon que notre commission invite les groupes politiques du Parlement à prendre contact avec leurs homologues turcs afin de les convaincre de l'urgente nécessité d'aboutir à une réforme institutionnelle et législative en Turquie et à les y aider en leur apportant tout leur soutien.

Les autorités turques ont certainement besoin d'améliorer leur image auprès de leurs partenaires européens, mais il faut reconnaître qu'elles souffrent d'un double handicap à cet égard, car elles se sont toujours révélées très faibles dans ce qu'il est convenu d'appeler aujourd'hui la communication, alors que leurs adversaires sont particulièrement bien organisés. Je ne porte ici bien entendu aucun jugement de valeur, mais j'en veux pour preuve la tenue d'une conférence de presse au sein du Parlement européen grâce à nos propres services lors de l'adoption d'une résolution par celui-ci et alors même que son émissaire se trouvait encore en Turquie.

Quant à notre résolution, je n'aurais pas la cruauté d'en souligner les erreurs matérielles, ayant déjà dit ce qu'il convenait de savoir quant à la position du gouvernement -c'est un acte de notre parlement, je le respecte en tant que tel. Cependant, son adoption pendant ma mission a eu un effet désastreux sur l'ensemble de l'échiquier politique en Turquie, comme en attestent toutes les déclarations faites à ce sujet. Je tiens cependant à rassurer notre institution sur un point : les dispositions concernant l'application de la peine de mort en Turquie requièrent toujours l'approbation formelle du Parlement et celle-ci n'a jamais été appliquée depuis 1984.

Je demanderai en revanche que l'on aille beaucoup plus loin que l'article 6 de cette résolution qui invite la Commission et le Conseil à appliquer à la Turquie les mêmes principes concernant le respect des droits de l'homme que ceux observés dans le cadre des accords de coopération. Je ne voudrais pas en effet que l'on propose à la Turquie de suivre l'exemple de la Syrie qui, bénéficiaire d'un tel accord, vit depuis longtemps sous le joug d'une des dictatures les plus féroces du monde contemporain, pourtant richement doté à cet égard, et qui jouit avec quelques-uns de ses bons modèles, tel que l'Iran et l'Irak -pour ne citer que les proches voisins de la Turquie- d'une incompréhensible sollicitude de notre

part- sinon que, à l'instar de ce qui s'est jadis passé au Cambodge, ces pays étant absolument fermés à toute présence étrangère, il est très dangereux d'y recueillir des informations et que l'on finit ainsi par se désintéresser du sort de leurs populations.

Je terminerai par une note d'espoir qui nous a été donnée par M. CINDORUK que nous avons rencontré en dernier lieu et qui a eu l'amabilité de nous recevoir en famille à son domicile d'Istanbul. Il existe en Turquie une nouvelle génération nourrie des principes de la démocratie, d'un très haut niveau d'éducation, grâce notamment à la généralisation de l'école publique voulue par Mustapha KEMAL. Celle-ci prendra bientôt en mains les rênes du pays et fera table rase de tout ce qui sépare encore la Turquie des Etats membres de l'Union européenne.

d) B3-0410, 0436, 0455 et 0465/94

Résolution sur la situation des Kurdes en Turquie

Le Parlement européen,

- vu ses résolutions antérieures sur cette question, en particulier celle du 10 mars 1994 sur l'arrestation de parlementaires kurdes en Turquie⁽¹⁾,
  - vu la convention de Genève relative aux réfugiés, la convention européenne relative aux droits de l'homme et la convention anti-torture du Conseil de l'Europe,
- A. considérant que six des huit députés kurdes arrêtés les 2 et 4 mars 1994 sont toujours détenus par la police turque,
  - B. considérant que, dans les régions où les droits de l'homme sont menacés, la présence d'observateurs lors des élections contribue à garantir le processus démocratique,
  - C. considérant que trois observateurs irlandais, trois britanniques et un néo-zélandais ont été arrêtés le lundi 24 mars 1994 dans le sud-est de la Turquie alors qu'ils suivaient les préparatifs des élections municipales, et déçu de ce que l'Union européenne n'ait pas mentionné la détention de ces observateurs dans sa déclaration du 31 mars 1994 sur les droits de l'homme en Turquie,
  - D. eu égard à différents rapports et documents des délégations européennes qui se sont rendues, au mois de mars 1994, dans le sud-est de la Turquie pour suivre les festivités du Neworz parmi la population civile ainsi que les élections municipales,
  - E. choqué par l'assassinat de M. Theophilos Georgiades, qui a été depuis de longues années Président du Comité chypriote de solidarité avec le peuple kurde;
1. se déclare profondément choqué par le fait que des observateurs neutres aient pu être détenus arbitrairement, sans justification, et condamne le comportement des autorités officielles de Turquie qui, en mars 1994, ont entravé la liberté de circulation des délégations européennes;
  2. demande aux autorités turques de justifier leur actes et d'adresser des excuses aux observateurs qui ont subi la détention;
  3. est consterné par les nombreux arrestations, accusations, "disparitions" et meurtres de journalistes qui exerçaient leurs activités principalement dans le sud-est du pays;
  4. réitère sa demande de libération des députés kurdes, de levée des poursuites et de rétablissement de leurs droits de parlementaires;
  5. est préoccupé par le fait que, dans le cadre des opérations militaires menées par les forces armées turques dans le sud-est du pays en 1993, 519 villages ont été détruits, plus de 120 autres l'ayant été au début de 1994;

---

(1) PV de cette date, partie II, point 2 a).

6. a pris connaissance avec étonnement d'informations faisant état de l'utilisation, en mars 1994, dans le sud-est du pays, d'armes de l'OTAN ainsi que d'armes et équipements qui n'avaient été mis à disposition par le gouvernement allemand que sous certaines conditions;
7. se félicite en conséquence du fait que la RFA a arrêté toute aide militaire à la Turquie et demande aux autres États membres de l'Union de prendre des décisions analogues;
8. estime que l'exercice du droit politique pacifique de toute personne vivant légalement sur le territoire de l'Union doit être garanti et ne peut pas donner lieu à des mesures de refoulement;
9. demande aux gouvernements de l'Union de garantir ce droit aux Kurdes et de s'abstenir de toute mesure arbitraire à cet égard;
10. appelle à cette fin à un cessez-le-feu général et demande à l'Union de favoriser une résolution pacifique de la question kurde;
11. condamne les attentats terroristes d'Istamboul et d'autres lieux revendiqués par le PKK, qui vont à l'encontre d'une résolution pacifique du problème kurde;
12. charge son Président de transmettre la présente résolution au Conseil ainsi qu'aux autorités turques, au Secrétaire général et au Président de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe, au Haut-Commissaire aux minorités nationales de la CSCE et au Secrétaire général des Nations unies.

Parlement Européen, jeudi 21 avril 1994

c) B3-0413, 0431, 0432 et 0458/94

Résolution sur la situation des droits de l'homme en Iran

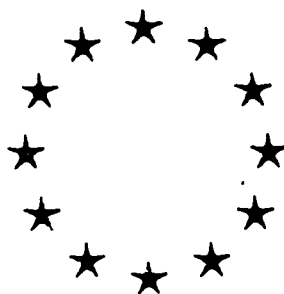
Le Parlement européen.

- A. considérant les cas fréquents de non-respect des droits de l'homme en Iran, signalés par des organisations internationales de défense des droits de l'homme,
- B. rappelant le document émanant de son rapporteur sur l'Iran et le rapport établi le 2 mars 1994 par le groupe parlementaire sur les droits de l'homme de la Chambre des communes britannique, intitulé: "The Tehran Murder Machine" (La machine à tuer de Téhéran), traitant de l'assassinat par des agents du gouvernement iranien de militants de l'opposition iranienne,
- C. prenant acte des récentes manifestations populaires, qui se sont déroulées dans l'est et le sud de l'Iran ainsi qu'à Téhéran et qui ont donné lieu à de nombreux affrontements entre les gardes révolutionnaires et des citoyens désabusés,
- D. horrifié par le meurtre de dizaines de simples civils et l'arrestation de centaines d'autres, par les forces de sécurité, lors de ces manifestations,
- E. préoccupé par le vote intervenu au Parlement iranien d'une nouvelle loi autorisant officiellement la police à ouvrir le feu sur les manifestants et les protestataires,
- F. déplorant le mépris que continue d'afficher le gouvernement iranien à l'égard des droits de l'homme fondamentaux et qui s'exprime par de nombreux cas d'emprisonnement, d'exécution sans jugement et de disparition, voire d'assassinat, d'opposants au régime installés hors d'Iran,
- G. considérant que le 21 février 1994, Mme Homa Darabi, pédiatre, spécialiste en psychiatrie infantile, s'est immolée par le feu à un carrefour très animé du nord de Téhéran en signe de protestation contre la violation systématique des droits des femmes,
- H. considérant que Sobhani Hossein, Mohamadi Rouf, Khosravi Bahman et Mocradi Ghaderi avaient été arrêtés le 15 juillet 1992 près de la ville de Djounrou, dans le Kurdistan iranien,
- I. considérant que Abdolahi Adel a également été privé de liberté pendant plusieurs années,
- J. considérant que les cinq personnes précitées ont été emprisonnées et torturées dans la prison de Kermanshah (principale ville kurde, située dans le sud du Kurdistan iranien) et y ont été fusillées, et que leurs corps ont été remis aux familles dans le courant du mois de février 1994,
- K. préoccupé par la répression exercée à l'encontre des chrétiens, mettant en exergue l'assassinat de l'évêque Haik Hovsepian Mehr et de membres d'autres minorités, telles que la communauté baha'ie, auxquels s'ajoutent des musulmans du groupe majoritaire non conformiste;
1. exprime ses condoléances aux familles des victimes et condamne ces nouveaux assassinats politiques commis par le régime iranien;

2. se déclare solidaire de la lutte des forces démocratiques iraniennes en vue de faire respecter les droits de l'homme fondamentaux par les autorités iraniennes;
3. condamne la guerre menée par le régime iranien contre la liberté et la répression exercée contre le peuple iranien sur le territoire national ainsi que le recours à l'intimidation, à la force et au terrorisme à l'encontre de ressortissants iraniens et de membres de l'opposition politique à l'étranger;
4. s'insurge contre l'incarcération de milliers de prisonniers politiques en Iran et demande leur libération aux autorités iraniennes ainsi que le respect des droits de l'homme dans ce pays;
5. demande au Conseil et à la Commission de faire tout ce qui est en leur pouvoir pour faire en sorte que les prisonniers politiques soient relâchés par le régime iranien et que les droits de l'homme soient respectés en Iran;
6. charge son Président de transmettre la présente résolution au Conseil, à la Commission et au gouvernement iranien.

Parlement Européen, jeudi 21 avril 1994

COUNCIL
OF EUROPE

CONSEIL
DE L'EUROPE

Parliamentary Assembly
Assemblée parlementaire

12 avril 1994
FDOC7067

Doc. 7067

RAPPORT

sur l'arrestation et la détention de six membres
de la Grande Assemblée nationale turque les 2 et 3 mars 1994

(Rapporteur: M. JURGENS,
Pays-Bas, Groupe socialiste)

I. Projet de résolution

1. L'arrestation, les 2 et 3 mars 1994, de huit membres de la Grande Assemblée nationale turque (deux d'entre eux ont été relâchés le 4 mars), a immédiatement soulevé une profonde inquiétude à divers niveaux politiques en Europe, d'autant plus que, compte tenu des griefs retenus contre eux et conformément à l'article 125 du Code pénal turc, les parlementaires détenus sont passibles de la peine de mort.
2. Le Président de l'Assemblée a exprimé sa très vive inquiétude dans des lettres qu'il a adressées au Président du Comité des Ministres, aux Présidents des délégations parlementaires nationales auprès du Conseil de l'Europe et aux dirigeants des groupes politiques de l'Assemblée. Sa proposition d'organiser un débat d'urgence au cours de la partie de session d'avril 1994 a été retenue par la Commission des questions juridiques et des droits de l'homme à sa réunion du 21 mars 1994.
3. L'Assemblée, tient, une fois de plus, à condamner tout acte terroriste et tout recours à la violence, quels qu'en soient les auteurs, et espère ardemment que le terrible et sanglant conflit qui fait rage en Turquie du Sud-Est, trouvera très bientôt une issue pacifique.
4. Toutefois, en faisant leurs déclarations, les six parlementaires détenus – tous d'origine kurde et membres du Parti Démocratique (DEP) – n'ont pas outrepassé leur droit à la liberté d'expression qui est garanti par l'article 10 de la Convention européenne des Droits de l'Homme ainsi que par la Constitution turque.
5. L'Assemblée ne peut donc tolérer la levée de l'immunité parlementaire, les poursuites, l'arrestation et la détention de six membres de la Grande Assemblée nationale turque pour des motifs fondés uniquement sur des déclarations publiques ou des écrits de ces membres qui revendiquent la reconnaissance d'une identité kurde et prônent certaines

formes d'autonomie (culturelle) dont la région où la population est en majorité d'origine kurde.

6. En conclusion, l'Assemblée:

i. demande à sa délégation parlementaire turque et aux autorités turques, de bien prendre conscience que l'arrestation, la détention et la mise en accusation de membres de la Grande Assemblée nationale pour leurs opinions politiques – jugées criminelles par ces autorités – constituent une menace pour l'essence même de la démocratie parlementaire, et que de telles poursuites – si elles s'avèrent nécessaires – doivent être engagées dans le plus grand respect des droits parlementaires et des libertés civiles;

ii. demande aux autorités turques de retirer les accusations qui ont été portées devant la Cour de Sûreté de l'Etat contre les six membres du Parlement et qui sont fondées sur des déclarations politiques présumées constituer une trahison car on ne peut raisonnablement considérer comme une trahison le fait de prôner des réformes constitutionnelles par la voie parlementaire;

iii. invite les autorités turques à retirer la demande qu'elles ont adressée à la Cour constitutionnelle en vue d'une dissolution du DEP au motif que ses buts (à savoir le séparatisme), constituent une trahison, demande qui ne s'appuie que sur un seul document et deux déclarations qui prônent des changements dans la constitution turque et semblent donc entrer dans le cadre de la liberté d'expression, pour un parti parlementaire en tout cas;

iv. demande aux autorités turques de recourir à la possibilité de préparer le réquisitoire contre les six députés du DEP - si les autorités maintiennent ces poursuites - sans les maintenir en détention, ce qui les empêche de remplir leurs fonctions de représentant du peuple;

v. invite les autorités turques à prendre des mesures en vue d'une solution politique pacifique à la «question kurde» sur le territoire national, dont l'abrogation de toutes les lois qui font du discours politique normal et de la liberté d'expression sur certaines réformes de la Constitution (en l'espèce «l'indivisibilité de l'Etat») un crime de trahison;

vi. engage notamment sa délégation parlementaire turque à créer un climat politique de compromis au sein du Parlement turc afin d'instaurer un dialogue qui reconnaisse l'existence de la «question kurde» et permette la recherche d'une solution politique pacifique.

II. Exposé des motifs

par M. JURGENS

I. Introduction

1. A sa réunion du 21 mars 1994 la Commission des questions juridiques et des droits de l'homme a décidé de proposer que la question de l'arrestation et la détention de six députés du Parti démocratique (DEP) soit examinée au cours de la partie de session d'avril de l'Assemblée. A la même réunion la Commission m'a chargé de soumettre un rapport, le cas échéant, après m'être rendu à Ankara pour recueillir des informations auprès des autorités et des partis en cause, et à d'autres sources. Je sollicite l'indulgence pour toute erreur de fait que j'ai pu commettre, compte-tenu de la période très courte dont j'ai disposé pour rédiger le rapport et des problèmes de traduction posés par les données communiquées en turc.

2. J'ai séjourné à Ankara du 5 au 8 avril 1994, des informations m'ont été communiquées oralement et par écrit à l'occasion d'entretiens avec les personnes ci-après:

- 5 Avril - MM Hasip Kaplan, Nuri Özmen et Ismail Arslan, trois des avocats qui défendent les six députés.
- 6 Avril - MM. Mumtaz Soysal (SHP) et Coskun Kirca (DYP), membres de la Commission parlementaire mixte sur la Constitution et la Justice.
- M. Ergün Özbudun, professeur de sciences politiques et de droit constitutionnel à l'Université d'Ankara.
- MM. Akin Birdal, Président, et Hüsnü Öndül, Secrétaire Général de l'association des droits de l'homme (j'avais eu précédemment, le 5 avril, un entretien avec M. Abdullah Koç, Président de la branche de Diyarbakir de l'association).
- M. Yavuz Önen, Président, et M. Mahmut Tali Öngören, coordinateur pour les médias de la fondation turque des droits de l'homme.
- 7 Avril - M. Sedat Yurtdas, député du DEP dont l'immunité n'a pas été levée bien qu'une demande à cet effet ait été présentée au Parlement.
- M. Nusret Demiral, procureur à la Cour de Sûreté de l'Etat.
- MM. Yekta Güngör Özden, Président, et Ihsan Peker, membre de la Cour constitutionnelle.
- M. Erdal İnönü (SHP), ancien vice-premier ministre du présent gouvernement, actuellement président de la commission des relations étrangères du Parlement.
- M. Ünsal Öztürk, éditeur (YURT) (à sa demande).

3. J'ai été informé par l'ambassade turque à la Haye que, sur la base de la loi sur la procédure pénale et la détention, je ne serais pas autorisé à parler aux députés détenus. Une demande informelle présentée en mon nom au ministre de la Justice alors que j'étais à Ankara n'a pas abouti non plus.

II. DEP et son prédécesseur, le HEP

4. Peu après les élections du 20 octobre 1991, par lettre en date du 27 novembre 1991, une demande de levée d'immunité a été introduite auprès du Parlement, à l'initiative du procureur de la Cour de Sûreté de l'Etat, contre 22 députés, sur la base de l'article 125 du Code pénal (haute trahison, passible uniquement de la peine de mort; pour l'exécution d'une condamnation à mort, l'autorisation du Parlement est nécessaire et il n'y a pas eu d'exécution, toutefois, depuis 1984).

5. Les députés visés étaient des membres du parti politique HEP, qui avait conclu une alliance électorale avec le parti social démocrate du peuple (SHP), en 1991 et appartenait donc au groupe parlementaire du SHP. En mars 1992, 18 de ces députés avaient quitté le SHP pour revenir au HEP. Le 12 juillet 1993, un nouveau parti, le DEP, a été fondé et ces députés en sont devenus membres. Le DEP peut être considéré comme un parti successeur du HEP, qui a été interdit («dissous», selon le terme de l'article 69 de la Constitution) par la Cour constitutionnelle le 14 août 1993. Les députés en question viennent principalement des provinces du sud-est de la Turquie où l'Etat d'urgence a été proclamé et dont une grande partie des habitants sont d'origine kurde.

6. Aucune décision n'a été prise sur la demande de levée d'immunité de novembre 1991 à août 1993. Elle avait été soumise à la Commission mixte du Parlement, parmi les 190 affaires dont ce dernier a été saisi depuis 1991 au sujet de diverses prétendues infractions, telles que détournement de fonds, corruption, etc. Jusqu'au 2 mars 1994, aucune de ces affaires n'a abouti à la levée de l'immunité. Dans le cas des députés du DEP, toutefois, douze ans après que l'accusation ait été communiquée au Parlement, la Commission mixte — après avoir entendu les députés en question sur les sept accusations dont ils étaient l'objet, a conseillé à l'assemblée plénière de lever, au scrutin majoritaire l'immunité de sept de ces députés mentionnés dans la requête du 27 novembre 1991. La procédure est fondée sur les articles 108-111 du règlement du Parlement. (Les critères de non-levée de l'immunité sont les suivants: intérêt public, manque de preuves, peu d'importance de l'accusation).

7. L'assemblée plénière a décidé les 2 et 3 mars — date habilement choisie, trois semaines avant les élections municipales, auquel le DEP avait décidé de ne pas participer — au scrutin majoritaire, de lever l'immunité de MM. Alinak, Dicle, Dogan, Sadak, Sakik, Türk et de Mme Zana députés du DEP, pour haute trahison (article 125 du Code pénal), ainsi que celle de M. Mezarci ancien membre du parti islamique (RP) pour «insulte à Atatürk». Après appel devant la Cour constitutionnelle, l'immunité de M. Sadak a été rétablie. Les six autres membres du DEP ont été arrêtés — certains mêmes juste avant que le Parlement ait levé leur immunité — et sont depuis détenus pour interrogatoire par le procureur de la Cour de Sûreté de l'Etat.

III. Déclarations équivalent à des actes de trahison ?

8. Dans la lettre du procureur en date du 27-11-1991 et qui énonce les accusations de haute trahison portées contre les députés, on est frappé de constater qu'elles se fondent uniquement sur des déclarations publiques (reprises par les journaux) et des publications

de ces députés, à une exception près, celles de M. Dogan, accusé d'avoir donné asile dans son appartement de fonction d'Ankara à un membre de «l'organisation terroriste PKK». Les déclarations publiques incriminées ont un caractère politique: elles demandent – sous des formes diverses – la reconnaissance de l'existence d'une identité kurde et préconisent des formes d'autonomie régionale ou culturelle pour la région, dont la population est majoritairement d'origine kurde. (On m'a indiqué qu'environ cinquante pour-cent de personnes d'origine kurde vivent dans le reste de la Turquie; un grand nombre de parlementaires de cette origine souhaitent être considérés en premier lieu comme turcs).

9. Quand on lit les déclarations du point de vue d'un observateur extérieur ayant une certaine connaissance du droit constitutionnel et des libertés civiles, il est difficile de comprendre pourquoi ces opinions politiques pourraient être considérées comme des actes de trahison, à l'exception possible de l'une d'elles, que l'on pourrait interpréter comme excusant d'une manière provocante un acte de terrorisme. On m'a expliqué que l'article 125 du Code pénal est censé punir sévèrement tout acte contrevenant aux principes généraux formulés dans les articles 1 à 5 de la Constitution.

10. Ainsi, la «propagande» qui pourrait être interprétée comme portant atteinte à l'indivisibilité de l'Etat (article 3) ou à «la base séculière de l'Etat» (article 2) est considérée comme un acte de trahison parce que l'unité de l'Etat serait compromise par le séparatisme (kurde) et que sa base séculière serait menacée, de même, par le fondamentalisme islamique. Les chefs d'inculpation contre les six députés portent sur le séparatisme, défini à l'article 125 du Code pénal comme «une action pour séparer certaines parties de la Turquie de l'Etat». J'ai cru comprendre que l'Etat considérerait les demandes d'autonomie (régionale ou culturelle) comme des incitations au séparatisme.

IV. Autres éléments de preuve

11. Le procureur de la Cour de Sûreté de l'Etat a allégué au cours de notre entretien que les déclarations n'étaient pas le seul élément de preuve contre les six députés. Certains d'entre eux auraient eu des conversations téléphoniques avec le dirigeant PKK Abdullah Öcalan. Il existerait des enregistrements de communications téléphoniques du chef du PKK mises sur écoute (l'écoute des conversations des députés eux-mêmes n'est possible qu'avec l'autorisation d'un juge).

12. M. Demiral n'a pu m'expliquer pourquoi ces éléments de preuve n'étaient pas soumis au Parlement, alors qu'ils avaient pu jouer un rôle dans les débats sur l'immunité, ces allégations ayant été rendues publiques. La raison en est peut-être que ces éléments de preuve ont été recueillis après la demande de levée d'immunité qui était présentée au Parlement (novembre 1991).

V. Dissolution du DEP en tant que parti

13. Indépendamment de l'action de la Cour de Sûreté de l'Etat, le procureur général de la République a déposé devant la Cour constitutionnelle, le 2.12.1993, une demande de «dissolution» du DEP en tant que parti, pour des motifs analogues (incitation au séparatisme) à ceux qui avaient entraîné la dissolution du HEP en août 1993. Cette dissolution se fonde sur les articles 68 et 69 de la Constitution, et sur la loi de 1983 relative aux partis politiques.

14. L'affaire est en instance devant la Cour constitutionnelle et on s'attend à ce qu'une décision soit prise vers le 1er juin 1994. Si l'accusation contre le Parti est prouvée, la

dissolution est obligatoire, conformément à l'article 69. La «dissolution» a pour conséquence que le parti cesse d'exister au sens juridique et que tous ses membres perdent, ipso iure leurs sièges de députés – et donc également leur immunité.

15. Comme dans le cas des députés, l'accusation contre le DEP se fonde sur les déclarations publiques, trois en l'occurrence: les «Déclarations du Parti de la Démocratie: la Paix maintenant» lors de sa fondation en août 1993 est le principal de ces textes, les deux autres étant des exposés du Président du parti, M.Yasar Kaya, à Bonn (Allemagne) le 29 mai 1993 et à Erbil (Iraq) le 15 août 1993.

16. Dans ces déclarations et exposés, toutes les mentions d'une question kurde, d'une résolution de cette question selon le processus de la CSCE et la Charte de Paris, d'une «nation» des populations kurdes, du droit à l'autonomie culturelle pour la langue kurde, sont interprétées comme des actes de séparatisme équivalente à une trahison. Il en est de même pour l'évocation d'"une guerre dans le Kurdistan-Nord" et d'une demande de cessez-le-feu entre l'Etat et les «bandits armés dénommés PKK».

17. Il importe de noter que la dissolution du HEP en août 1993 s'est elle aussi fondée sur des déclarations et exposés, dans ce cas ceux du secrétaire-général du HEP M. Fehmi İşiklar, revendiquant une identité kurde en Turquie.

18. Je voudrais souligner qu'il paraît illogique du point de vue de la démocratie parlementaire – de dissoudre et d'interdire un parti parce qu'il a cherché à obtenir des changements de constitution par des moyens parlementaires le but étant en l'occurrence la reconnaissance des kurdes turcs en tant que minorité régionale. On pourrait tenter de justifier l'interdiction d'un parti lorsqu'il est possible de démontrer qu'il poursuit les objectifs précités par des moyens illégaux. Les accusations de ce type ne relèvent pas de la Cour constitutionnelle (toutefois, selon des sources gouvernementales, par exemple selon le chef d'Etat Major, M. Güres, le DEP serait «le bras politique du PKK»). Ces allégations n'ont pas été prouvées devant un tribunal. Le risque pour les députés concernés est démontré par une longue liste des harcèlements et d'attaques contre les parlementaires, contre des membres du DEP (évoqués, parmi bien d'autres), dans le rapport de la Commission des droits de l'homme des parlementaires de l'IUP, mars 1994 (CL/154/13a), le point culminant étant l'assassinat du député M. Mehmet Sincar en plein jour dans sa circonscription par des assaillants inconnus, alors que son escorte de police lui avait inexplicablement été retirée).

19. Je ne suis pas seul à parvenir à cette conclusion. La Commission des droits de l'homme des parlementaires de l'Union inter-parlementaire, après avoir été informée de l'arrestation du député du DEP, et avoir entendu la délégation turque à la 91ème Conférence inter-parlementaire (Paris, 21-26 mars 1994) s'est exprimée dans le même sens, dans son rapport: elle y affirme notamment, paragraphe 9, ne pas comprendre comment les déclarations des parlementaires en question peuvent être considérés comme une atteinte à l'intégrité de l'Etat, et demande des éclaircissements à ce sujet.

VI. L'atmosphère publique en Turquie

20. On ne peut raisonnablement se faire une opinion objective des faits dont j'ai été informé, et apprécier les opinions qui m'ont été communiquées, sans prendre en compte l'atmosphère qui règne en Turquie s'agissant de «la question kurde».

21. La violence politique qui a commencé par les actes de terrorisme dont le PKK reconnaît ou revendique la responsabilité depuis 1984, et qui n'a fait qu'augmentés avec les mesures de répression massive prises par l'armée et la continuation des actes de terrorisme, même en dehors du Sud-Est de la Turquie (par exemple l'attentat de la gare ferroviaire de Tuzla en février et celui du bazar d'Istanbul, récemment le 4 avril), empoisonne l'atmosphère à un point tel que tout dialogue politique à ce sujet ne paraît guère possible, car le terrain d'entente politique nécessaire n'existe plus. Cette polarisation a conduit à des poursuites contre quiconque demande l'autonomie régionale par des moyens politiques, constitutionnellement normaux, comme s'il s'agissait d'incitations au terrorisme, uniquement parce que les auteurs de tels actes poursuivent des buts analogues mais plus radicaux, bien qu'ils le fassent par des moyens de tout dissemblables caractérisés par la violence et l'intimidation.

22. Le terrorisme est évidemment inacceptable: l'intimidation politique systématique par l'emploi, ou la menace d'emploi, de la violence s'oppose aux principes de base de notre civilisation. L'histoire montre en outre (IRA en Grande-Bretagne, FAR en Allemagne, ETA en Espagne, Brigades Rouges en Italie, etc.) que les actes de terrorisme perpétrés dans un état démocratique mettent à rude épreuve le respect de la prééminence du droit et des libertés civiles.

23. Les rapports, pour ne citer que des exemples, d'Amnesty International (février 1994), de la Fondation turque des droits de l'homme (1993), de l'association turque des droits de l'homme, du gouvernement des Etats-Unis au Sénat de ce pays (sur 1993), sont tous révélateurs d'une "guerre sale" entre l'Etat et le PKK dans le sud-est de la Turquie, et des milliers de victimes dont la plupart sont des citoyens innocents pris entre deux feux.

24. Il est apparemment devenu impossible d'arrêter cette escalade par des moyens politiques. Dans la mesure où je pus m'en rendre compte, parmi les plate-forme des grands partis politiques (DYP, ANAP et SHP), seuls ceux du SHP – ceux qui font partie de la coalition gouvernementale avec le DYP – reconnaissent expressément la question kurde et préconisent une solution par des moyens politiques plutôt que militaires, tout en approuvant évidemment les poursuites contre les actes de terrorisme. La déclaration du DEP (annexe) donne l'impression d'exprimer les mêmes souhaits. Toutefois, la majorité des hommes politiques semble attendre une solution militaire du problème du terrorisme, et ne veulent parler de solution politique qu'ensuite, et même alors à condition qu'elle ne mette pas en danger l'unité de l'Etat et ne reconnaisse pas d'autres minorités que les religions non musulmanes, acceptées dans le Traité de Lausanne de 1922. La loi sur les partis politiques interdit expressément de préconiser le régionalisme ou le racisme, et interdit même de laisser entendre qu'il existe des minorités ethniques (articles 81-82). J'ai entendu les opinions passionnées à ce sujet, formulées parfois avec véhémence.

VII. La valeur de la base juridique des griefs retenus contre le DEP

25. Dans ce rapport, tout en faisant preuve de la compréhension la plus large possible pour les problèmes de terrorisme auxquels la Turquie doit faire face, je tiens à mettre l'accent sur la valeur des lois et des procédures appliquées dans l'affaire du DEP et de ses six députés détenus. Il incombe au Conseil de l'Europe de comparer ces lois aux normes de la pratique constitutionnelle et des droits de l'homme reconnus dans notre patrimoine démocratique commun.

a) La levée de l'immunité

26. Il s'agit d'une décision du Parlement, et donc politiquement motivée dans les règles qui régissent l'affaire.

- On peut être surpris, bien que l'article 83 de la Constitution garantisse aux députés - outre la liberté d'expression que l'article 26 assure à tous les citoyens - une immunité spéciale pour les déclarations faites au sein du Parlement et leur répétition en dehors du Parlement, l'immunité a été levée alors qu'à une exception près, les motifs d'inculpation sont fondés sur des déclarations et donc relèvent de la liberté d'expression couverte par l'immunité.

- On peut être surpris que dans aucune autre des 190 affaires intervenues depuis 1991 - la plupart ne portant pas sur la liberté d'expression - l'immunité n'ait pas été levée.

- On peut être surpris que des députés, une fois l'immunité levée, aient été poursuivis pour des délits qui ne faisaient pas partie des motifs d'inculpation portés devant le Parlement et ne sont pas vraiment liés au crime pour lequel l'immunité a été levée, comme le précise le Code de procédure pénale turc.

27. Toutefois dans la mesure où les procédures sont plus ou moins respectées, la levée de l'immunité reste une décision politique.

b) La base juridique de l'inculpation

28. La question est donc la suivante: les lois sur lesquelles repose l'inculpation sont-elles acceptables? C'est sur ce point que j'ai de sérieux doutes, notamment concernant les articles 4 et 14 de la Constitution. L'article 4 rend immuable les articles précédents relatifs au fondement même de l'Etat et l'article 14 ouvre de larges possibilités pour restreindre par la loi les libertés fondamentales si quelqu'un y recourt pour essayer de modifier ces fondements.

29. En l'espèce, cette constatation nous amène à la conclusion que de prôner - par des moyens parlementaires et donc en vertu du droit à la libre association et à la liberté d'expression - une réforme de la Constitution peut devenir un acte délictueux grave, même si une interprétation plus libérale du principe de l'indivisibilité de l'Etat devrait pas amener à considérer que certaines formes d'autonomie «culturelles» en faveur de minorités ethniques régionales - comme de nombreux Etats membres du Conseil le reconnaissent - sont destructrices de cette indivisibilité.

30. En Turquie, la question de la restriction des libertés civiles et notamment de la liberté d'expression va bien au-delà de l'affaire du DEP et de ses députés. De nombreux éditeurs, journaux, journalistes et particuliers qui s'expriment sur la "question kurde" - même de la manière la plus innocente, comme dans des publications scientifiques concernant le nom kurde des plantes - sont poursuivis et condamnés à de lourdes peines. La fondation turque des droits de l'homme, par exemple, et également son éditeur, M. Öztürk, ont donné un dossier sur l'écrivain Ismail Besikci, qui pour ses publications, a été condamné à treize ans de prison (1971 -1984). Huit autres procès contre lui sont en instance. M. Öztürk attend lui aussi une décision finale des tribunaux à la suite de poursuites engagées contre lui au cours de ses activités d'éditeur. Quelque 68 écrivains et journalistes sont actuellement en prison pour des délits similaires.

31. Ces poursuites donnent l'impression d'une véritable paranoïa de la part de l'Etat quant aux déclarations et publications publiques sur un problème qui officiellement n'existe pas mais qui est pourtant en mesure, semble-t-il, d'imposer à la liberté d'expression et à la liberté de la presse des entraves qui minent la démocratie turque. Ce qui arrive au DEP et à ces députés n'est qu'un élément d'un plan plus vaste de suppression des libertés civiles.

32. Il peut être superflu de dire que mes remarques ne s'appliquent pas aux publications qui incitent manifestement à la violence, au racisme, à d'autres actes criminels ou qui approuvent de telles actions.

33. Tout gouvernement a évidemment le devoir de défendre l'intégrité de l'Etat. Mais quel Etat démocratique, en vertu de la primauté du droit, a besoin de se défendre lui-même en rendant pratiquement impossible tout débat politique normal sur une question constitutionnelle ? N'est-ce pas à ceux qui ont le droit de vote de décider du résultat d'un tel débat en formulant des propositions, au lieu que le Gouvernement n'étouffe le débat?

34. M. Marc Galle, membre du Parlement européen qui a rédigé un rapport sur l'affaire des députés du DEP pour ce parlement après sa visite à Ankara, une semaine après l'incarcération des députés, écrit au sujet des hauts fonctionnaires, en disant que le procureur général Demiral est une personnalité impressionnante qui "veille avec une ambition morbide à l'application d'une Constitution qui conserve des éléments anti-démocratiques ...".

35. Les autorités m'ont fait remarquer que la législation qui restreint les libertés fondamentales pour préserver les principes de base de la Constitution est «nécessaires dans une société démocratique» comme le stipule l'article 10 de la Convention des droits de l'homme. Je ne vois pas bien comment la suppression de tout débat politique sur un élément de la Constitution, c.a.d l'indivisibilité et l'intégrité de l'Etat face à l'autonomie régionale ou culturelle ou la reconnaissance d'une minorité ethnique peut être raisonnablement considérée comme nécessaire dans une société démocratique. Il est de la plus haute importance que l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe trouve les moyens d'engager un dialogue sur cette question avec ses collègues et amis turcs.

VIII. Conclusions

36. Mes précédentes remarques montrent clairement que l'affaire des six députés du DEP détenus doit être considérée dans le cadre d'une absence de débat politique légalement autorisé sur la question kurde sur l'interprétation trop large qui est faite de l'article 125 du Code pénal, de l'article 81 de la loi sur les partis politiques et de la loi de 1991 contre le terrorisme, considérablement exacerbé depuis 1984 par la recrudescence des actes de terrorisme, de l'intensification des mesures visant à y faire échec. Cette escalade a coûté des milliers de vie et jeté dans la détresse des dizaines de milliers de personnes dans la région et dans le reste de la Turquie, en ayant aussi pour conséquence, d'empoisonner le climat politique national.

37. Dans quelques mois, la Cour de Sûreté de l'Etat sera saisie des accusations portées contre les six députés. Si la Cour constitutionnelle décide d'interdire le DEP (décision attendue autour du 1er juin 1994), les autres députés du DEP perdront leur siège et pourraient aussi être poursuivis, ayant perdu alors leur immunité. Il ne faut donc pas perdre de temps avant d'intervenir dans cette affaire au nom de notre patrimoine démocratique commun en vertu de la Primauté du droit.

Que peut faire l'Assemblée parlementaire?

38. Elle pourrait exprimer ses vives préoccupations, et plus spécialement pourrait

a) demander à sa délégation parlementaire turque et aux autorités turques, de bien prendre conscience que l'arrestation, la détention et la mise en accusation de membres de la Grande Assemblée nationale pour leurs opinions politiques – jugées criminelles par ces autorités – constituent une menace pour l'essence même de la démocratie parlementaire, et que de telles poursuites – si elles s'avèrent nécessaires – doivent être engagées dans le plus grand respect des droits parlementaires et des libertés civiles;

b) demander aux autorités turques de retirer les accusations qui ont été portées devant la Cour de Sûreté de l'Etat contre les six membres du Parlement et qui sont fondées sur des déclarations politiques présumées constituer une trahison car on ne peut raisonnablement considérer comme une trahison le fait de prôner des réformes constitutionnelles par la voie parlementaire;

c) inviter les autorités turques à retirer la demande qu'elles ont adressée à la Cour constitutionnelle en vue d'une dissolution du DEP au motif que ses buts (à savoir le séparatisme), constituent une trahison, demande qui ne s'appuie que sur un seul document et deux déclarations qui prônent des changements dans la constitution turque et semblent donc entrer dans le cadre de la liberté d'expression, pour un parti parlementaire en tout cas;

d) demander aux autorités turques de recourir à la possibilité de préparer le réquisitoire contre les six députés du DEP - si les autorités maintiennent ces poursuites - sans les maintenir en détention, ce qui les empêche de remplir leurs fonctions de représentant du peuple;

e) inviter les autorités turques à prendre des mesures en vue d'une solution politique pacifique à la «question kurde» sur le territoire national, dont l'abrogation de toutes les lois qui font du discours politique normal et de la liberté d'expression sur certaines réformes de la Constitution (en l'espèce «l'indivisibilité de l'Etat») un crime de trahison;

f) engager notamment sa délégation parlementaire turque à créer un climat politique de compromis au sein du Parlement turc afin d'instaurer un dialogue qui reconnaisse l'existence de la «question kurde» et permette la recherche d'une solution politique pacifique.

ANNEXE**Déclaration du Parti de la Démocratie: La Paix, Maintenant!**

Les problèmes de la Turquie ne sauraient être résolus par des mesures anti-démocratiques. La guerre que nous vivons aujourd'hui dans notre pays n'est ni déclarée, ni nommée.

Les peuples kurde et turc ont tous deux payé un lourd tribut à cette guerre odieuse, dans laquelle sont de toute évidence, violées les règles du droit international.

Cette guerre fait chaque jour 30 victimes. Au cours de ce conflit, 17 700 personnes ont ainsi été tuées, 400 villages et hameaux totalement ou partiellement brûlés et vidés de leurs habitants, des forêts ravagées et des monuments historiques détruits. Des millions de personnes ont été contraintes de quitter leur terre natale en un exode massif. Des sommes considérables, prises à notre peuple déjà démuni, ont été dépensées dans cette guerre odieuse.

Travailleurs, défenseurs des droits de l'homme et pacifistes.

Les victimes des deux camps sont nos propres frères, et c'est notre peuple qui, malgré sa pauvreté, doit lui-même financer cette guerre.

Il nous faut reconnaître que cette guerre odieuse, ce massacre de quantité d'êtres humains ne peuvent résoudre la question kurde. Cette politique militariste dure depuis 70 ans, mais quels résultats ceux qui nous gouvernent ont-ils obtenu? Aucun. Si la question kurde pouvait être résolue par une telle politique d'assassinats massifs, d'exils et de rejet de l'identité kurde, alors elle le serait depuis longtemps.

Cette question n'a rien à voir avec «l'arriération économique et le terrorisme». Il s'agit d'une question politique; il s'agit de la question kurde.

C'est pourquoi nous demandons que cessent ces meurtres, que cesse ce bain de sang. Le coût de la guerre s'exprime en vies humaines, en destructions économiques et en perte de nos droits et de nos libertés démocratiques. La paix, maintenant! L'heure est venue de discuter des moyens politiques qui permettront de résoudre cette question.

La perte des droits et libertés dont vous êtes victime est légitimée par les discours qui parlent de «consensus national» et de «menaces contre l'intégrité de la nation». Il ne vous revient pas de supporter un coût aussi intolérable. Ensemble nous devrions dire «Assez!». L'humanité a le devoir de prendre parti pour la paix. A la guerre totale nous devrions opposer la paix totale. C'est notre droit le plus essentiel de vivre dans un monde de paix, de liberté et d'égalité. Nous devrions défendre nos droits et libertés. Nous ne pouvons tout simplement abandonner notre pain, nos libertés, notre esprit de fraternité et nos droits de l'homme aux partisans de la guerre. Ceux-ci ne sont pas si nombreux, et nous avons les moyens de les arrêter. Nous pouvons parvenir à faire cesser ce bain de sang et ces souffrances qui sont les nôtres. C'est notre union qui fait notre force, une force suffisante pour nous permettre de résoudre nos problèmes.

Mais pour cela, il faut tout d'abord faire taire les canons. Le PKK et l'Etat devraient en conclure un cessez-le-feu, et en observer les conditions. Celui-ci devrait être contrôlé par des observateurs neutres qui en seraient les arbitres.

C'est dans un tel climat pacifique et démocratique que pourra être trouvée une solution définitive et viable. Le principe essentiel à respecter est celui de l'égalité entre les peuples. Dans un cadre démocratique, au sein duquel serait respectée l'identité kurde, avec tout ce que cela entraîne, au sein duquel il pourrait être fait usage sans condition du droit à exprimer son opinion et à s'organiser, nous pourrions résoudre ensemble nos problèmes.

Afin de parvenir à la paix et de la rendre viable:

1. L'Etat devrait être prêt à négocier avec les représentants légitimes et élus du peuple kurde.
2. Respectant en cela la réalité sociologique de la Turquie, l'identité kurde devrait être reconnue avec tout ce qu'elle entraîne, et être garantie par la Constitution et un cadre juridique approprié.
3. La Turquie devrait retirer les réserves dont elle a assorti son adhésion aux Traités et Conventions internationaux, et prendre les mesures nécessaires à la solution de la question kurde, conformément aux principes de l'Acte final d'Helsinki et de la Charte de Paris.
4. Le peuple kurde devrait pouvoir s'exprimer de façon moderne, et pouvoir utiliser et développer sa langue, sa culture et ses arts nationaux.
5. Le droit à l'éducation dans la langue maternelle et le droit à la publication et à la radio-diffusion en langue kurde devraient être reconnus.
6. Il est nécessaire de créer immédiatement les conditions démocratiques dans lesquelles la question kurde et toute question similaire pourront être librement débattues.
7. Il devrait être mis fin à l'état d'urgence et à toutes les institutions et mesures qui l'accompagnent.
8. Les équipes de guerre spéciales devraient être retirées de la région.
9. Les meurtres qui n'ont pas été élucidés devraient l'être; les équipes anti-guérillas et autres escadrons de la mort devraient être démasqués et supprimés.
10. Les milices villageoises devraient être dissoutes.
11. La loi contre le terrorisme devrait être abrogée.
12. Une loi d'amnistie générale devrait être votée, de façon à mettre fin aux conséquences du coup d'état du 12 septembre 1980.
13. Un système électoral juste devrait être institué, et les conditions d'une libre organisation des élections assurées.

14. Les villages et hameaux vidés de leurs habitants ou détruits devraient être restaurés dans leur état initial, et les villageois victimes de cette situation dédommagés.
15. Il conviendrait de prendre toutes les mesures nécessaires à l'amélioration de la situation économique de cette région.
16. Les noms d'origine des villes, villages et hameaux devraient être rétablis.

Nous invitons les masses qui n'ont aucun intérêt à la guerre à soutenir notre appel pour la paix. La paix, et la paix maintenant! C'est pour nous une nécessité vitale de parvenir à une paix viable et de garantir la démocratie. Nous devrions défendre notre droit à vivre ensemble d'une façon humaine.

Unissez-vous

- Pour la fraternité entre les peuples!
- Arrêtez les canons, arrêtez le bain de sang,
- Pour une solution démocratique à la question kurde et contre la «solution» militaire!
- Rejoignez nos rangs!

Commission chargée du rapport: commission des questions juridiques et des droits de l'homme

Implications budgétaires pour l'Assemblée: néant

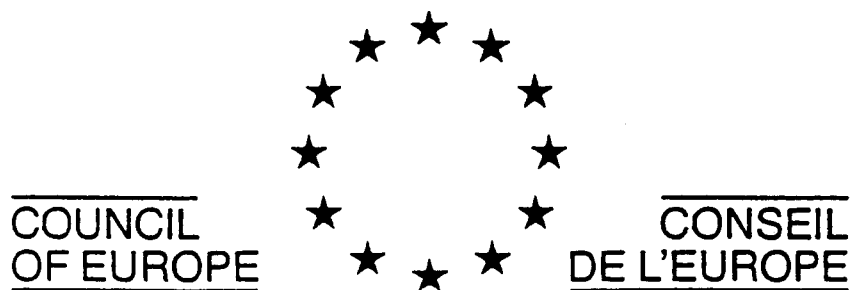
Renvoi en commission: Directive N° 478 (1992) et 485 (1993)

Projet de résolution adopté par la commission le 12 avril 1994 avec 26 voix pour, 1 voix contre et 6 abstentions

Membres de la commission Lord Kirkhill (*Président*), MM. Schwimmer, Jansson, (Vice-présidents), Amaral, Andriukaitis (*Remplaçant: Bobelis*), Arnalds, Bentkowski, Berti, Bindig, Borg, Bučar, Candal, Columberg, Croze, Deasy, Espersen, Fogaš (*Remplaçant: Fico*), Franck, Frunda, Fry, Fuhrmann, Galanos, Guenov, Guzzetti, Hagård, Mme Haller, Mme Holand, MM. Hunault, Inönü, Mme Jaani, MM. Jaskiernia, Karas, Karcsay, Kempinaire, Mme Lentz-Cornette (*Remplaçante: Mme Err*), MM. Loutfi (*Remplaçant: Gotzev*), van der Maelen, Maginas, Polli, Rathbone, Robles Fraga (*Remplaçant: Lopez Henares*), Rodotà, Rokofyllos, von Schmude, Severin, Mme Soutendijk-van Appeldoorn (*Remplaçant: M. Jurgens*), MM. Soysal, Stoffelen, Tabajdi, Trojan, Vinçon, Vogel, Mme Wohlwend, M. Zapatero.

N.B. Les noms des membres qui ont pris part au vote sont indiqués en italique.

Secrétaires de la commission: M. Plate, Mme Coin et Kleinsorge.

Parliamentary Assembly
Assemblée parlementaire

FRES1030.WP
140313049412F

Edition provisoire

RÉSOLUTION 1030 (1994)¹

**relative à l'arrestation et à la détention de six membres
de la Grande Assemblée nationale turque les 2 et 3 mars 1994**

1. L'arrestation, les 2 et 3 mars 1994, de huit membres de la Grande Assemblée nationale turque (deux d'entre eux ont été relâchés le 4 mars), a immédiatement soulevé une profonde inquiétude à divers niveaux politiques en Europe, d'autant plus que, compte tenu des griefs retenus contre eux et conformément à l'article 125 du code pénal turc, les parlementaires détenus sont passibles de la peine de mort.
2. Le Président de l'Assemblée a exprimé sa très vive inquiétude dans des lettres qu'il a adressées au Président du Comité des Ministres, aux présidents des délégations parlementaires nationales auprès du Conseil de l'Europe et aux dirigeants des groupes politiques de l'Assemblée. Sa proposition d'organiser un débat d'urgence au cours de la partie de session d'avril 1994 a été retenue par la commission des questions juridiques et des droits de l'homme à sa réunion du 21 mars 1994.
3. L'Assemblée, tient, une fois de plus, à condamner tout acte terroriste et tout recours à la violence, quels qu'en soient les auteurs, et espère ardemment que le terrible et sanglant conflit, qui fait rage en Turquie du Sud-Est, trouvera très bientôt une issue pacifique.
4. L'Assemblée est pleinement consciente de la nécessité de préserver l'unité politique et l'intégrité territoriale de la République de Turquie et reconnaît le fait que la solution pacifique, démocratique et non séparatiste de ce problème n'incombe qu'aux citoyens de cette république.

---

1. Discussion par l'Assemblée le 13 avril 1994 (13e séance). Voir Doc. 7067, rapport de la commission des questions juridiques et des droits de l'homme (rapporteur: M. Jurgens). Texte adopté par l'Assemblée le 13 avril 1994 (13e séance).

5. Toutefois, en faisant leurs déclarations, les six parlementaires détenus – tous d'origine kurde et membres du Parti démocratique (DEP) – n'ont pas outrepassé leur droit à la liberté d'expression qui est garanti par l'article 10 de la Convention européenne des Droits de l'Homme ainsi que par la Constitution turque.

6. L'Assemblée ne peut donc tolérer la levée de l'immunité parlementaire, les poursuites, l'arrestation et la détention de six membres de la Grande Assemblée nationale turque pour des motifs fondés uniquement sur des déclarations publiques ou des écrits de ces membres qui revendiquent la reconnaissance d'une identité kurde et prônent certaines formes d'autonomie (culturelle) dont la région où la population est en majorité d'origine kurde.

7. En conclusion, l'Assemblée:

i. demande à sa délégation parlementaire turque et aux autorités turques, de bien prendre conscience que l'arrestation, la détention et la mise en accusation de membres de la Grande Assemblée nationale pour leurs opinions politiques – jugées criminelles par ces autorités – constituent une menace pour l'essence même de la démocratie parlementaire, et que de telles poursuites – si elles s'avèrent nécessaires – doivent être engagées dans le plus grand respect des droits parlementaires et des libertés civiles;

ii. demande aux autorités turques de retirer les accusations qui ont été portées devant la Cour de sûreté de l'Etat contre les six membres du parlement et qui sont fondées sur des déclarations politiques présumées constituer une trahison car on ne peut raisonnablement considérer comme une trahison le fait de prôner des réformes constitutionnelles par la voie parlementaire;

iii. invite les autorités turques à retirer la demande qu'elles ont adressée à la Cour constitutionnelle en vue d'une dissolution du DEP au motif que ses buts (à savoir le séparatisme), constituent une trahison, demande qui ne s'appuie que sur un seul document et deux déclarations qui prônent des changements dans la constitution turque et semblent donc entrer dans le cadre de la liberté d'expression, pour un parti parlementaire en tout cas;

iv. demande aux autorités turques de recourir à la possibilité de préparer le réquisitoire contre les six députés du DEP – si les autorités maintiennent ces poursuites – sans les maintenir en détention, ce qui les empêche de remplir leurs fonctions de représentants du peuple;

v. invite les autorités turques à prendre des mesures en vue d'une solution politique pacifique à la «question kurde» sur le territoire national, dont l'abrogation de toutes les lois qui font du discours politique normal et de la liberté d'expression sur certaines réformes de la Constitution (en l'espèce «l'indivisibilité de l'Etat») un crime de trahison;

vi. invite tous ses membres à saisir toutes les occasions qui s'offrent à eux de soulever avec les autorités turques le cas de leurs six collègues turcs;

vii. engage notamment sa délégation parlementaire turque à créer un climat politique de compromis au sein du Parlement turc afin d'instaurer un dialogue qui reconnaisse l'existence de la «question kurde» et permette la recherche d'une solution politique pacifique.

DROITS de l'HOMME

sans frontières

B.P. 1, B- 7090 Braine-le-Comte - Cpte. 001-2106313-34 - Tél. 067/33 39 95 - Fax. 067 / 33 63 45

Journal européen des Droits de l'homme publié par l'asbl "Bruxelles-Droits de l'Homme / Brussels Human Rights" pour la promotion de la Démocratie, de l'Etat de droit et des Droits de l'homme.

Communiqué de presse

LES ASSYRIENS, UNE MINORITE CHRETIENNE EN VOIE D'EXTINCTION

A l'heure où l'Europe ferme de plus en plus ses frontières extérieures aux réfugiés, des membres de la minorité assyrienne fuyant la persécution ethnique et religieuse au Moyen Orient rencontrent des difficultés croissantes à se faire ouvrir les portes de nos pays et revendiquent le droit d'asile.

Au fil des dernières décennies, les pays de la Communauté européenne ont vu arriver de Turquie, surtout, des Assyriens en quête d'une nouvelle terre d'accueil. Très souvent, ils ont dû combattre l'incrédulité, le scepticisme, l'incompréhension, voire même l'hostilité, pour éviter le refoulement. Les Assyriens du sud-est de la Turquie sont-ils vraiment persécutés, au point de ne pouvoir sauver leur vie qu'en se réfugiant à l'étranger?

Un dossier diffusé lors de la conférence de presse, organisée par la "Assyrian Democratic Organization" et "Droits de l'Homme sans Frontières", et placée sous la haute présidence du sénateur Willy KUIJPERS contient des preuves accablantes de la persécution ethnico-religieuse dont sont victimes les Assyriens - presque exclusivement chrétiens - du Moyen Orient.

Des réfugiés assyriens originaires de Turquie, d'Irak, de Syrie et d'Iran sont venus témoigner au Sénat belge de cette persécution croissante. Avec la montée du fondamentalisme musulman lors des dernières élections municipales turques, leur sécurité ne peut même plus être garantie par l'anonymat des grandes villes.

Parallèlement à la question du droit d'asile, "Droits de l'Homme sans Frontières" plaide pour que leur soit assuré, en Turquie, un minimum de sécurité pour leur vie et pour leurs biens, pour que soient mis à leur disposition des moyens suffisants de développement économique sans lesquels il ne sera pas possible de les dissuader de se déraciner de leurs terres ancestrales auxquelles ils sont viscéralement attachés. Ce discours est également tenu dans la diaspora. En outre, les communautés assyriennes du Moyen Orient ne revendiquent pas la création d'un Etat propre et n'ont aucune visée séparatiste.

"Droits de l'Homme sans Frontières" appelle les organisations humanitaires, les responsables politiques des pays de la Communauté européenne, les députés du Parlement européen mais également toute personne soucieuse de la préservation de ce peuple, de sa culture, de son patrimoine religieux et de sa langue, à tout mettre en oeuvre afin que les droits individuels des membres de cette minorité soient respectés: le droit à la vie et à la sécurité, le droit d'utiliser et de perpétuer sa propre langue, le droit à la liberté de religion...

"Droits de l'Homme sans Frontières" appelle également la Belgique à rencontrer un certain nombre de demandes légitimes avancées par la communauté assyrienne de Belgique dont les membres sont pleinement intégrés à notre pays, sont bien connus dans les professions libérales, ont adopté la nationalité belge et ont appris l'une ou l'autre de nos langues nationales.

Ces requêtes peuvent se résumer comme suit:

- reconnaître l'ethnie assyrienne et, à cette fin, remplacer sur les cartes d'identité d'étranger délivrées en Belgique "Réfugié ONU, originaire de Turquie" par "Réfugié ONU, d'origine assyrienne" comme cela se pratique déjà pour les arméniens ou les kurdes de Turquie;
- permettre aux familles assyriennes réfugiées chez nous de choisir librement les prénoms de leurs enfants et ne pas limiter leur choix à une liste préétablie et religieusement censurée par les ambassades turques;
- autoriser la communauté assyrienne à enseigner sa langue dans des établissements scolaires d'enseignement général en Belgique et dans les autres pays de l'Union européenne s'il y a une demande suffisante, comme cela se pratique déjà sur une échelle limitée dans certaines villes de Flandre, aux Pays-Bas ou en Suède;
- organiser le cours de religion orthodoxe dans les écoles de la Communauté française de Belgique, comme cela se fait dans les écoles de la communauté flamande, conformément au statut de religion reconnue et subsidiée accordé à l'Eglise orthodoxe en 1985.

A la veille des élections européennes, "Droits de l'Homme sans Frontières" en appelle à l'Union européenne et à ses Etats membres afin qu'ils reprennent à leur compte ces modestes demandes.

Enfin, "Droits de l'Homme sans Frontières" demande aux ONG humanitaires et aux organisations chrétiennes de prendre des initiatives afin de contribuer au développement économique des communautés assyriennes au Moyen Orient et de soutenir financièrement des projets de reconstruction de leurs villages et de développement agricole et économique.

De Assyrische christenen in Turkeje

De term Assyro-Chaldéen werd gebruikt door het frans mandaat in Syrië om de militairen aan te duiden die in de Speciale Troepen van de Levant dienden. Op die manier konden ze de verschillen in de religieuze gemeenschappen negeren. Hetzelfde doet zich vandaag voor in de migratie: de religieuze verschillen die zo lang zeer belangrijk geweest zijn, en voor velen nog belangrijk zijn, worden , voornamelijk door de jongeren, overspannen om de gehele gemeenschap aan te duiden die bestaat uit Mesopotamische christenen.

De christenen van het antieke Mesopotamië werden reeds tijdens de eerste eeuw geëvangeliiseerd, maar werden vanaf 400 na Christus verdeeld in een heftige theologische strijd. Om niet te moeten verzingen in de preciese verschillen van deze theologie kunnen we algemeen stellen dat er in het Byzantijnse Rijk twee stromingen waren: de ene was pro-Byzantijns en de andere was een oppositie die zich vertaalde in religieuze termen. Pro-Byzantijns was de Grieks-orthodoxe richting en de oppositie verdeelde zich in een Coptische kerk (voornamelijk in Egypte) , een Nestoriaanse en een Syrisch-orthodoxe kerk, gebaseerd op de Syrische cultuur. Reeds vrij vlug zag men een opsplitsing in een oost-Syrische kerk en een west-Syrische kerk. De oost-Syrische kerk volgde de lijn van de kerkvader Nestorius en werden daarom de Nestorianen genoemd (of de Assyriërs door de Britten). De West-Syrische kerk werd genoemd naar Jacobus Baradai en werd daarom de Jacobieten genoemd, of de Syrisch-orthodoxen. Ook de Grieks-orthodoxe kerk was een afsplitsing van deze West-Syrische kerk.

Van alle streken die ooit tot het Ottomaanse Rijk behoorden, is het huidige territorium van Turkij de plaats waar tot het einde van de 19e eeuw het meeste christenen voorkwamen. In Istanbul leefden de Armeniërs en de Grieks-orthodoxen in redelijke welstand. In Turks Koerdistan leefden van de Tur Abdin- het gebergte van de dienaren Gods, tot aan het Vanmeer, de Jacobieten, en de Assyriërs een gemeenschappelijk leven met de moslimbevolking. Gedurende de gehele geschiedenis zijn er op gezette tijden vervolgingen geweest tegen de christenen, maar in de 19e eeuw leefden ze vrij rustig. Vandaag leven er in Turkije echter het minste christenen van het midden-oosten, tot waar we zelfs een volledige verdwijning kunnen verwachten uit Turks Koerdistan.

De eerste wereldoorlog heeft hier het begin gemaakt:

In het oosten van Turkije begonnen de massamoorden op de Armeniërs, waarbij ook de Syrisch-orthodoxen niet werden ontzien. Als gevolg van het internationaal krachtenspel (1914-1918), maar ook als een poging om de christelijke minderheden voorgoed het zwijgen op te leggen, werden christelijke steden en dorpen aangevallen door soldaten, Koerdenstammen en benden van chette's (vrijgelaten misdadigers). Volgens Arnold Toynbee die in 1918 een Britse onderzoekscommissie naar de massamoorden op de Armeniërs leidde, zouden in 1915-1916 meer dan 600.000 Armeniërs vermoord zijn, terwijl ongeveer eenzelfde aantal omkwam door honger en ziekte. Toynbee vermeldt in zijn onderzoek alleen de massamoord op het Armeens volk, hij vergeet echter melding te maken van de moorden op de Syrisch-orthodoxen in diezelfde periode. De Jacobieten werden vermoord met duizenden. De Nestorianen van Hakkari gingen op zoek naar de Russische troepen. 40.000 Assyriërs werden door de Britten in kampen geplaatst waar ze bleven tot in 1933 het Iraakse leger ze doodde en ze verjoeg. Het verval van het Ottomaanse Rijk zette de verschillen tussen christenen en moslims in een hel licht. Voor de overgrote meerderheid van de moslims moest een Arabische staat opgericht worden waar de religieuze minderheden een plaats hadden die de islam hen gaf. Zelfs de meest verlichte die een seculiere staat nastreefden, gaven de dominante godsdienst een zeer

belangrijke plaats.

De politieke gebeurtenissen in Turkije brachten de christenen die de massamoorden overleefd hebben ertoe in twee grote vluchtgolven in 1922 en 1924 Turkije te verlaten. De meeste Syrisch-orthodoxen vluchten naar Syrië en naar de V.S.

De echte genadeslag van het Ottomaanse Rijk komt er in 1918 nadat de Turken in de eerste wereldoorlog de zijde van de Duitsers hadden gekozen, en op het einde van de eerste wereldoorlog was Turkije één van de verliezers. Het eens zo grote rijk stond voor een volledige politieke desintegratie. De vrede dwong om Syrië en Iraq als grondgebied op te zeggen, die respectievelijk onder Franse en Britse mandaten werden geplaatst.

Sultan Mehmet VI, meteen de laatste sultan van het Ottomaanse Rijk, tekent in 1920 het verdrag van Sèvres, dat het verlies van de oude gebiedsdelen bevestigt. Tegenstanders van het sultanaat grijpen de problemen aan om de nadruk te leggen op het feit dat de sultan gefaald heeft om de moslims te beschermen.

Reeds voor het verdrag van Sèvres had Mustapha Kemal (Atatürk) aanhangers verzameld om Turkije te redden van een totaal uiteenvallen. De Kemalisten verklaarden zichzelf en de partij, Cumhuriyet Halk Partise (De Republikeinse Volkspartij) tot de ware leiding van het land. Hun voornaamste ambitie was een modern land op te bouwen, waar echter geen plaats was voor minderheden. Religie werd getolereerd zolang er geen etnische en nationale connotatie bij was.

Ze verwierpen het verdrag van Sèvres en dreven de vreemde mogendheden uit het land. Ze wisten Anatolië te bevrijden van de bezetter en slaagden daar voornamelijk in door dit voor te stellen als een heilige strijd tegen de christelijke (voornamelijk Griekse) verraders. In maart 1921 komt een deportatie op gang van de Griekse bevolking die verdreven wordt uit de dorpen. Er vallen 350.000 slachtoffers. IN 1923 wordt er een akkoord bereikt tussen Griekenland en Turkije voor een uitwisseling van mensen: 500.000 Turken uit Europa gaan terug naar hun vaderland, 1.500.000 Grieken verlaten hun dorpen op weg naar Griekenland.

Het verdrag van Lausanne dat op 24 juli 1923 naast Turkije door het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Italië, Japan, Griekenland, Roemenië en de Servo-Kroatische Slovaakse staat werd getekend bevat negen artikels die over de bescherming van de niet moslimminderheden in Turkije gaan. Volgens het Vredesverdrag van Lausanne is de Turkse regering verplicht alle niet-Islamitische minderheden te beschermen; een bescherming die zich richt naar de groepen als naar de individuen.

De Turkse regering heeft een eigen interpretatie ontwikkeld van sectie III van het Vredesverdrag waarbij zij de niet-Islamitische minderheden specificeert als zijnde: de Armeense, de Griekse en de Joodse minderheden. De Syrisch-orthodoxen en andere christelijke minderheden vallen niet onder de officieel erkende minderheden, waardoor zij in Turkije geen eigen scholen, liefdadigheidsinstellingen en welzijnsverenigingen hebben.

Sinds 1978 zijn de onderwijsprogramma's door het Turkse Ministerie van Onderwijs illegaal verklaard. Dit was in strijd met Art.41, paragraaf 1 dat bepaalt dat de Turkse overheid ervoor borg staat dat de kinderen van niet islamitische minderheden op de lagere

scholen onderwijs krijgen in hun eigen taal. Eén van de priesters die verantwoordelijk was voor het onderwijs in het klooster Deyr-ez-Za'farân, is in staat van beschuldiging gesteld.¹

De laicisering van de Turkse staat (lâiklik)² impliceert echter geen gelijkheid voor de christelijke minderheden: ze worden uit het openbaar leven geweerd en de belastingen worden in 1943 zodanig berekend dat er een zwaardere aanslagvoet is naargelang de religie en de nationaliteit.

Daarenboven zijn ze de bescherming kwijt die ze zo lang als gemeenschap gekregen hebben. Na de dood van Moustapha Kemal (1938) verbeterde het lot van de christenen tijdelijk door een meer progressieve democratische stroming.

Maar niettegenstaande het seculiere karakter van de grondwet nog eens in 1982 herbevestigd wordt, komt men in de praktijk tegemoet aan een doordringing van de staat door de islam:

in 1949 wordt het koranonderwijs weer ingevoerd in de scholen, het arabisch wordt goedgekeurd voor de oproep tot het gebed in 1950, enz.

De assimilatie die er bestaat bij de mensen tussen 'Turk zijn' en 'moslim zijn' is bijna sluitend.

De Syrisch-orthodoxen werden 'vergeten' in het verdrag van Lausanne waardoor ze daarenboven geen enkele legaal bestaan kennen. Alhoewel dit klaarblijkelijk niet de bedoeling was van het verdrag wordt dit toch de interpretatie van Turkije.

Op elk ogenblik kunnen scholen, hospitalen en kerken gesloten worden, wat ook gebeurd is. één vierde van de kerken in de provincie Mardin werd gesloten vanaf 1978. Terwijl men officieel de Syrisch-orthodoxe gemeenschap toeliet hun religie te pratikeren, werd er verboden het Syrisch als taal aan te leren en moet het religieus onderwijs in het turks plaatsvinden. Het wordt onmogelijk gemaakt een eigen cultuur over te dragen aan de kinderen die al langs om meer 'verturkst' worden.

De exodus was reeds begonnen in 1915, en ging verder tussen de twee wereldoorlogen, voornamelijk naar de franse mandaten Syrië en Libanon.

Libanon was een geliefkoosd land voor een emigratie; aantrekkelijk door de economische mogelijkheden en gebaseerd van in het begin op een evenwicht tussen de verschillende religies. Het eerste groot conflict tussen christenen en moslims barste los in 1958.³

President Chamoun (zelf een christen) had een pro-westerse politiek gevolgd en was niet populair bij de moslimbevolking die eerder aanleunden bij Pan-Arabische gevoelens. Er braken onlusten uit en Amerika besliste voor een militaire interventie in Libanon. Sinds deze gebeurtenissen is het van Syrisch-orthodoxen bijna onmogelijk om nog de Libanese nationaliteit te verkrijgen. Maar deze moeilijkheden stopte de immigratie niet, tot de

---

¹ verschenen in de Turkse krant Hürriyet van 28-9-1978

² De secularisering in Turkije was niet in de eerste plaats het gevolg van een massabeweging, maar werd opgelegd door overheidsbeslissingen. In 1928 en 1937 waren er grondwetsherzieningen waarbij het kalifaat werd afgeschaft, en de islam geschrapt werd als staatsgodsdienst.

³ Björklund, o.c., pg 29

burgeroorlog in Libanon.

Door de burgeroorlog in Libanon (1973) kwamen veel Koerden terug in het Zuid-Oosten van Turkije wonen. Deze terugkerende Koerden waren een belangrijke factor in het terugkerende agressie tegen de christenen. Een andere geweldige impuls om het de christenen moeilijk te maken ging uit van de Cyprusaffaire (1963-1974). Toen in 1974 de Turkse militaire interventie orde op zaken stelde op het eiland kwam Turkije in een jubelende stemming waarbij de christenen terug gevisceerd werden. Hierna, na 1973, zijn veel christenen uit dit gebied naar West-Europa uitgeweken, eerst als gastarbeider en na de immigratiestop als vluchteling. Men schat dat zo meer dan 160.000 christenen in Europa terecht zijn gekomen (Werkgroep Midden Oosten, 1983:8).

De staatsgreep van 1980 verslecht de situatie in de dorpen. De Raad van Europa neemt in zijn rapport van 1982 ⁴ beschrijft een hele reeks anti-christelijke aanvallen: plundering van het Mar Melki-klooster in Midyat door een groep gewapende moslims, moorden en diefstal in Hassana (Djérizeh),... In de grote steden zouden de christenen veiliger geweest zijn. Maar vanaf de staatsgreep begint in de dorpen van het Z.O. van Turkije het probleem van de Koerden zich ook scherper te stellen.

De Koerden krijgen zelfs geen aparte bescherming zoals de christenen in het verdrag van Lausanne. De jaren na dit verdrag begint de regering van Ankara een bloedige terreur in Koerdistan. Een politiek van systematische turkificatie en van een negeren van de Koerdische identiteit wordt opgestart. Maar de repressieve maatregelen, zeker vanaf de staatsgreep in 1980, bevorderen de inplanting van een zeer radicale guerilla, de Koerdische Arbeiders partij (P.K.K). Sindsdien zijn de gevechten in Koerdistan nog steeds niet opgehouden, en ligt de druk op de christendorpen nog veel hoger.

Maar de situatie verbeterde niet na de terugkeer van de democratie: in mei en juni van 1990 worden een tiental Syrische christenen vermoord in verschillende dorpen van de Tur Abdin (Baglarbasi, Yemisli) door Koerden.

De druk op de christenen was van tijd tot tijd zeer groot. Hun aantal verminderde steeds, door de verwoestingen en doordat velen onder hen onder druk tot de islam overgingen. Op het eind van de 16e eeuw spreekt men van 50.000 Syrisch-orthodoxe families ⁵, op het eind van de 18e eeuw 30.000.

De christenen worden van een kwantitatieve minderheid tot een zeer kleine minderheid.

Omstreeks 1880 was hun aantal 30%, nu 0,2% van de bevolking.

Nauwelijks 70 000 à 100 000 mensen resten nog van de circa 4 miljoen christenen, die in het begin van deze eeuw op Turks grondgebied woonden. In Turkije leefden rond 1913 nog ongeveer 2,1 miljoen Armeniërs en 2 miljoen Grieken. In het Armeense deel van Turkije was ongeveer 38,9% van de bevolking Armeens, 25,6% Koerdisch en 25,4% Turks - (Werkgroep Midden-Oosten, 1985).

Vele christelijke dorpen zijn nu verlaten, in andere wonen nog slechts enkele families. Regelmatig worden de laatste jaren dorpen geëvacueerd door het Turkse leger om de dorpen daarna te bombarderen in hun strijd tegen de P.K.K. De christelijke bevolking is dan wel verplicht om weg te trekken, echter zonder geldelijke vergoeding van hetgeen men moest achter laten Hasana was het laatste christelijke dorp rond Mardin. In december

---

⁴ Rapport de la commission juridiques de l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe, nr 90

⁵ Björklund, o.c., p 19 citeert hier Kyriakos (1902).

1992 werden de mensen verplicht door de militairen het dorp te verlaten. De tegemoetkoming van de westerse wereld om hen te helpen is zeer verdeeld: de Chaldeeuwse katholieken worden in sommige gevallen voorgeschoven. In het dorp Hasana waren er echter discussies daarover: er was nog één Syrisch-orthodoxe priester waar de mensen uit het dorp de mis bijwoonden. Na de evacuatie zeiden ze dat ze oorspronkelijk Chaldeeuws waren, maar door de omstandigheden de Syrisch-orthodoxe missen volgden. De discussies hebben verschillende maanden aangeslept.

De leegloop van christelijke dorpen uit Turks Koerdistan is niet meer tegen te houden. Pater Simonelli van Mersin heeft lang geprobeerd hier een halt te roepen, maar de migratiestroom naar de rest van de familie toe is onherroepelijk. Op dit ogenblik leven in Istanbul de families uit de dorpen Aksu en Gavernaci. De meesten onder hen sparen het bedrag dat nodig is om terug te vertrekken naar België, Frankrijk, of Duitsland.

mai 1994

Kathleen Ghequiere
wetensch. medewerker
K. V. Leuven

Meerbeke 42

9440 Zovergem

09/357.35.72

■ **ALLEMAGNE. Tentatives kurdes d'immolation.** Trois Kurdes qui participaient à des manifestations en Allemagne contre la politique du gouvernement turc ont tenté de s'immoler mardi sur des autoroutes. Deux manifestants ont été évacués par hélicoptère après avoir tenté de s'immoler par le feu sur un tronçon d'autoroute près de Langen, dans la région de Francfort. Une troisième personne a été grièvement blessée en tentant également de s'immoler par le feu, lors d'une manifestation sur l'autoroute reliant Francfort à Giessen. (AFP)

EN BREF

■ **TURQUIE. Claes et les Kurdes.** Willy Claes est sorti rassuré, mardi, de son entretien avec le président du Parlement turc, Hsаметtin Cindoruk, lors de sa visite à Istanbul. Rappelons que les six parlementaires sont inculpés de « séparatisme » et d'« atteinte à l'intégrité de l'Etat », des charges qui les rendent passibles de la peine de mort. Le chef de la diplomatie belge a refusé de donner davantage de détails sur les assurances reçues de M. Cindoruk « dans l'intérêt même des six parlementaires ». (D'après Belga)

La Libre Belgique, 30 mars 1994

Commentaire
Par Marc OPSOMER

La Libre Belgique, 23 mars 1994

Turquie

Double test ce week-end

Un scrutin municipal important pour Mme Ciller et pour le sud-est

Plus de 32 millions de Turcs se rendront aux urnes ce dimanche pour des élections municipales ayant valeur de double test : pour la coalition droite-gauche dirigée par Mme Tansu Ciller dont l'avenir politique est en jeu, et pour le pays dont on mesurera la capacité à tenir un scrutin démocratique dans le sud-est à majorité kurde.

MENACES

Dans cette région, théâtre d'affrontements armés entre rebelles du Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK) et forces de l'ordre turques qui ont fait plus de 11.000 morts en dix ans, la guérilla a lancé un appel au boycottage et menacé de mort candidats et électeurs. Le Parti de la démocratie (DEP), formation pro-kurde dont les parlementaires sont dans le collimateur de la justice sous l'accusation d'être les porte-parole du PKK séparatiste, s'est retiré de la consultation pour protester contre la « répression » exercée contre la population du sud-est, sa base électorale.

Ces élections au suffrage majoritaire à un tour sont destinées à élire pour cinq ans plus

de 2.700 maires, des milliers de conseillers municipaux et provinciaux ainsi que les chefs de quartier et de village (« moukh-tars », sorte d'intermédiaires entre les habitants et l'administration locale), présentés par treize partis.

L'intérêt du scrutin dépasse largement le cadre local car un mauvais score des deux partis de la coalition (moins de 40 pc à eux deux) pourrait sonner le glas de celle-ci. Il pourrait aussi coûter sa place à Mme Ciller ou la forcer à provoquer des législatives anticipées comme le souhaite l'opposition.

SIGNIFICATION

La campagne a été émaillée d'actes de violence, y compris quelques assassinats de candidats, notamment dans le sud-est. Mme Ciller a appelé la population de cette région à voter sans « céder aux pressions » du PKK. Mais les observateurs se demandent quelle sera la signification réelle du scrutin dans le sud-est où de nombreux villages ont été partiellement vidés de leurs habitants au gré des opérations militaires et où faire campagne tenait de la gageure, vu l'insécurité. (D'après AFP)

Turquie : percée de l'islamisme

Le principal résultat des municipales qui ont eu lieu dimanche en Turquie est le succès relatif du Parti de la juste voie du Premier ministre, Mme Tansu Ciller, que les sondages donnaient au plus bas. Son parti reste le premier au niveau national, ce qui conforte la coalition.

Ce que, à l'extérieur, chacun retiendra est cependant la spectaculaire percée des islamistes du Parti de la prospérité (Refah), qui double pratiquement son score (18 % des voix) par rapport aux municipales de 89. Cette percée doit être nuancée : avec un scrutin uninominal à un seul tour, il n'a fallu qu'un quart des voix au Refah pour s'emparer de villes comme Istanbul ou Ankara; et le désistement, dans le sud-est anatolien du Parti de la démocratie, pro-kurde, a favorisé un important report de voix. Ceci dit, il n'en reste pas moins que le parti de M. Necmettin Erbakan, 58 ans, devient la troisième formation politique turque, en devançant la gauche sociale-démocrate. Le succès des islamistes s'explique. Alors que les partis traditionnels se sont jusqu'à présent contentés de vagues promesses à l'égard des Turcs les plus mal lotis, le Refah, fondé en juillet 83 sur les ruines du Parti de salut national, a patiemment tissé sa toile sur le terrain, et en particulier dans les gros bidonvilles qui, inmanquablement, ceinturent les villes de quelque im-

portance. Une étrange coutume veut que les autorités ne puissent expulser les personnes qui, émigrées de l'intérieur, arrivent à construire leur habitation « en une nuit » (un semblant de toit suffit). D'où l'extension incessante de ces bidonvilles (600.000 « en une nuit » dans la seule Istanbul, qui accueille chaque année 350.000 nouveaux habitants) dont les municipalités ne se préoccupent guère. Le Refah, lui, s'occupe de ces centaines de milliers d'exclus qu'il « encadre » et il organise, notamment, l'impôt islamique qu'il redistribue directement en aliments et en aides. Tout en prônant, évidemment, l'observation des règles islamiques mais sans verser dans un intégrisme à l'iranienne (depuis un an, le Refah s'est ouvert aux classes moyennes et même aux milieux intellectuels, ce qui a permis de conjurer sa percée).

Il est vraisemblable que, dans un premier temps, M. Erbakan et ses élus tenteront surtout de bien gérer les municipalités dont ils ont désormais la charge et que les préoccupations moralisantes resteront à l'arrière-plan. Mais si, d'ici les législatives de '96, ils parviennent à prouver qu'ils peuvent être aussi de très bons gestionnaires, les partis classiques, donnés pour sclérosés et corrompus, seront définitivement confrontés à une redoutable concurrence.

La Libre Belgique, 26 et 27 mars 1994

La Libre Belgique, 31 mars 1994

Turquie : des observateurs scandalisés

Il faut un boycott complet du tourisme en Turquie. Cette conclusion est celle d'un groupe de personnalités belgo-néerlandaises qui ont assisté, comme observateurs internationaux, aux élections municipales turques de dimanche dernier. Ces cinq personnalités du monde politique et juridique — parmi lesquelles les sénateurs Ecolo-Agalev Germain Dufour et Michiel Maertens — sont en effet revenues abasourdis, scandalisées par ce qu'elles ont vu dans le sud-est de la Turquie, autrement dit le Kurdistan.

Rien qu'en ce qui nous concerne, nous avons été suivis dans nos moindres déplacements, explique Germain Dufour. Deux membres de notre délégation et nos guides kurdes ont été arrêtés. Notre liberté de voyage a aussi été limitée : à chaque fois que nous voulions sortir de Diyarbakir, on nous faisait attendre au moins trois heures dans les bureaux militaires, tout en essayant de nous dissuader d'aller plus loin.

Diyarbakir, la grande ville du Sud-Est, est l'endroit où l'équipe a assisté au scrutin. Malgré les promesses, nous n'avons pas pu observer librement ces élections, poursuit Germain Dufour. Mais dans les 34 bureaux de vote où nous sommes passés, nous avons vu les militaires fouiller les gens, hommes et

femmes, d'une manière brutale, ajoute Michiel Maertens, et la population kurde faisait l'objet de pressions au moment de voter — quand ils n'en étaient pas empêchés. On pouvait aussi s'interroger sur la validité des urnes, rudimentaires, et sur le fait que de nombreuses personnes déplacées n'étaient pas inscrites sur les listes électorales.

Tout s'est passé dans une atmosphère répressive, enchaîne Germain Dufour. Tous ceux qui nous ont approchés ont fait l'objet d'intimidations, y compris les gosses. Les autorités ont même fait des ennuis à un employé de banque qui n'avait fait que changer notre argent, et encore par le biais d'un traducteur !

QUATRE VILLAGES BOMBARDÉS

Et dans les villages, poursuit le prêtre liégeois, c'est carrément la guerre. Le 25 mars, quatre localités près de Sirkak ont été bombardées, faisant plusieurs dizaines de morts parmi les civils. Le « *supergouverneur* » de Diyarbakir a parlé d'*erreurs militaires*... Pas étonnant, dans ces conditions, que le taux d'abstention ait été élevé et que ceux qui ont été obligés de se rendre aux urnes aient souvent eu recours au vote nul, selon les deux sénateurs.

Nous ne pouvons pas cautionner ce que nous avons vu, esti-

me Germain Dufour. En conséquence, la délégation belgo-néerlandaise, qui appelle à de nouvelles élections, demande aux Européens de faire pression sur la Turquie, allié politique et économique, pour qu'elle abandonne l'option militaire au profit de la négociation politique. La délégation souligne aussi la nécessité, selon elle, de ne pas interdire le PKK — la guérilla séparatiste — sans en même temps décider un embargo sur les armes à destination de la Turquie. *À tout le moins*, conclut Germain Dufour, *celui qui, chez nous, aujourd'hui, renvoie un Kurde à du sang sur les mains.*

La Fédération internationale des droits de l'homme a elle aussi interpellé les instances européennes pour qu'elles interviennent auprès d'Ankara dans le sens de la démocratisation — liberté de la presse, droit à une vraie défense lors des procès...

Message entendu ? Toujours est-il que l'Union européenne, après le Parlement, a exprimé hier sa préoccupation face à l'aggravation de la situation en matière de droits de l'homme en Turquie, notamment concernant l'arrestation de six députés kurdes au début du mois, et rappelé à Ankara les obligations découlant de son adhésion à divers instruments internationaux en la matière.

AGNÈS GORISSEN

■ GRECE. Un bureau du PKK à Athènes ? Le Front de libération Nationale du Kurdistan, ERNK, branche politique du parti kurde séparatiste PKK, a officiellement inauguré un bureau à Athènes, en présence de députés de tous les partis grecs, selon les milieux proches de PERNK. (AFP)

La Libre Belgique,

2 avril 1994

TURQUIE

Le PPSD porte plainte

Le chef du Parti Populiste Social Démocrate (PPSD, second parti de la coalition gouvernementale), a annoncé que son parti porterait plainte pour fraude à la suite des élections municipales de dimanche dernier. Le PPSD conteste les résultats dans six villes sur 76 : Ankara, Istanbul, Izmir, Kayseri, Kahramanmaraş et Hakkari. Des électeurs se demandent si leur vote a été dépouillé ou jeté à la poubelle, a-t-il ajouté — allusion à des bulletins de vote non comptés et des urnes scellées découverts dans des poubelles et des décharges publiques. (AFP.)

LE SOIR ● SAM. 2 AVRIL 1994

LE SOIR ● VENDREDI 1er AVRIL 1994

KURDISTAN

Journaliste tuée

Une journaliste allemande, correspondante de l'AFP au Kurdistan irakien, a été tuée par balles dimanche. Lissy Schmidt, 35 ans, était la seule journaliste étrangère à vivre en permanence dans le Kurdistan irakien, autonome de fait depuis le soulèvement kurde contre le régime de Bagdad qui avait suivi la guerre du Golfe en 1991. Plusieurs attaques contre des étrangers, travaillant notamment pour des organismes d'aide internationaux, ont eu lieu depuis la guerre du Golfe dans le Kurdistan irakien. (AFP)

TURQUIE

Touristes visés

Un nouvel attentat à la bombe a été commis samedi au Grand Bazar d'Istanbul, faisant deux morts et plusieurs blessés parmi les visiteurs étrangers et reposant la question de la sécurité du tourisme en Turquie, au seuil de la belle saison. L'engin, caché dans une boîte de ciréur de chaussures, a tué une touriste tunisienne et un Espagnol et blessé quatorze personnes : six Turcs, trois Espagnols, deux Français, deux Libanais et un Tunisien. Cet attentat, attribué par les autorités au PKK — parti des travailleurs du Kurdistan, séparatiste —, est le troisième en dix jours contre un site touristique d'Istanbul. (AFP.)

IRAK

Membres de l'ONU blessés

Des convois de l'ONU ont été attaqués mardi par des inconnus armés dans le nord de l'Irak, selon un porte-parole des Kurdes irakiens qui a affirmé que deux membres des Nations unies avaient été blessés. L'ONU a confirmé ces attaques et a précisé que l'un des gardes, un Danois, avait été grièvement blessé et évacué. Ces incidents font suite à une série d'attaques similaires commises contre des étrangers dans le Kurdistan irakien, attaques dont Washington a attribué la responsabilité au régime de Saddam Hussein. Ce que Bagdad a démenti hier, qualifiant ces accusations de *ridicules*. (AP et AFP.)

ALLEMAGNE

Plus d'armes pour la Turquie

Le temps d'une enquête, l'Allemagne a suspendu ses livraisons d'armes à la Turquie à la suite d'informations selon lesquelles ces armes étaient utilisées pour combattre les autonomistes kurdes. Le ministre turc des Affaires étrangères a estimé que la décision allemande risquait de nuire aux relations entre les deux pays. (Rtr.)

LE SOIR ● SAM. 9 ET

DIM. 10 AVRIL 1994

Mme Ciller reste à la tête de la coalition gauche-droite

Vers « six mois d'enfer » en Turquie

Les Turcs sont résignés à endurer une Ciller *bis* : la coalition Mme Tansu Ciller, une alliance contre nature entre le Parti de la juste voie (DYP), droite libérale, et le Parti populiste social-démocrate (SHP), va se maintenir au pouvoir à Ankara malgré le léger effritement enregistré par le DYP et la défaite cuisante du SHP aux élections municipales du 27 mars. Elections qui ont surtout propulsé le Parti de la prospérité (RP), islamiste, sur le devant de la scène politique tout en s'emparant de la mairie d'Ankara et d'Istanbul. Se faisant tout petit, le SHP va aider le Premier ministre à avoir les coudees franches pour prendre des mesures radicales d'austérité et de privatisation, qu'il avait freinées jusqu'à présent, afin de sauver une économie en détresse.

Lors d'une conférence de presse, Mme Ciller a annoncé mardi que la dette publique, qui, a-t-elle expliqué, représente plus de la totalité des recettes budgétaires annuelles de l'État, sera réduite, à la fin de l'année, de 1,5 milliard de dollars à 300 millions de dollars. Pour rembourser cette dette, elle compte sur une partie de la recette de privatisations en 1994. La fermeture de sociétés d'État déficitaires serait inscrite en tête du programme d'austérité. Il serait en outre question d'un gel des salaires pour six

mois, d'une augmentation des impôts et d'une importante hausse des prix de certains produits issus du secteur public comme l'essence, le tabac, l'alcool, le sucre... « Etat de siège économique » et « Six Mois d'enfer », titrait lundi la presse turque.

Pour renverser la vapeur de la locomotive économique, Mme Ciller s'est donné deux ans et demi, c'est-à-dire jusqu'à octobre 1996, date des élections législatives. D'ores et déjà, les observateurs, croient que le DYP risquerait d'y laisser beaucoup de plumes en avertissant que ces mesures économiques pourraient apporter de l'eau au moulin des islamistes. Il n'est pas certain, en tout cas, que la coalition de Mme Ciller puisse survivre jusqu'à cette date fatidique en s'appuyant sur une faible majorité : 233 sièges, dont 180 pour le DYP, sur les 450 de l'Assemblée nationale. Mme Ciller était la première à redouter ces éventualités. Immédiatement après l'annonce des résultats définitifs des municipales de mars, elle a lancé un appel à l'unité de la droite sous la houlette du DYP. Notre porte, a-t-elle dit, est ouverte à tous ceux qui veulent entrer.

C'est le Parti de la mère patrie (ANAP), également droite libérale, de l'ancien Premier ministre Mesut Yilmaz (fils spirituel de feu le président Turgut Ozal,

champion de l'ultralibéralisme) qui est visé par cette « voix de sirène ». Fort de 100 sièges à l'Assemblée nationale, l'Anap a fait pratiquement du surplace au récent scrutin local : 20,9 % contre 21,9 % en 1989, alors que le DYP a subi un recul, certes léger mais significatif : 21,9 % contre 25,6 %. Mais si une coalition de droite libérale entre le DYP et l'ANAP est théoriquement la meilleure formule dans l'état actuel des choses, l'attelage Ciller-Yilmaz ou Yilmaz-Ciller n'est pas fait, estiment les analystes, pour tenir la route sans histoires.

Reste donc le SHP, le grand perdant : 13,5 % contre 28,3 % en 1989. N'en croyant pas ses yeux, il a contesté, tout de suite, les résultats dans six villes, sur 76, dont Ankara et Istanbul qui ont été, a affirmé son président le vice-Premier ministre Murat Karayalcin, entachés de fraudes. Et d'estimer qu'un renouvellement des municipales dans l'ensemble du pays doit être sérieusement envisagé, comme le réclamaient d'ailleurs les islamistes du RP. Il n'a laissé ainsi à Mme Ciller d'autre choix que la poursuite du partenariat gauche-droite. La coalition *bis* aurait obtenu la bénédiction de l'armée qui ne veut pas d'une crise politique sur les bras. D'autant qu'elle a, pour l'heure, d'autres chats à fouetter...

ABED ATTAR

Mme Ciller serre les ceintures

Elle se donne deux ans et demi pour redresser l'économie de son pays

Le Premier ministre turc, Mme Tansu Ciller, a demandé mardi à ses compatriotes de lui donner jusqu'à la fin de 96 — date des prochaines élections législatives — pour redresser l'économie du pays dont la faiblesse est due, selon elle, « à l'insupportable endettement du secteur public ».

Lors d'une conférence de presse destinée à expliquer un ensemble de mesures d'austérité et de restructuration économiques, Mme Ciller a précisé qu'avec ces mesures, le déficit budgétaire passera de 46.000 milliards de livres turques (environ 52 milliards de dollars) à 100 milliards (10,3 milliards de FB) à la fin de 94. Le Premier ministre n'a pas dévoilé les chiffres contenus dans son programme, notamment en matière de hausses de prix et d'impôts.

EUX VOLETS

Ces mesures comportent deux volets, a expliqué Mme Ciller. Le premier volet, « de stabilisation », consiste en un gel des salaires de la fonction publique, en des augmentations massives des prix, notamment pour les six mois à venir, et en une hausse de certains taux d'imposition. Le second volet, « de restructuration », recouvre l'accélération des privatisations d'entreprises d'Etat, la

vente ou la location de biens immobiliers d'Etat, et la fermeture ou la réorganisation d'entreprises d'Etat. Mme Ciller a précisé qu'elle attendait une recette de 3,5 milliards de dollars des privatisations en 94, soit plus de dix fois le montant de ce qui a été privatisé au cours des dix dernières années.

Elle a annoncé la privatisation de la compagnie aérienne Turkish Airlines en 94, et celle de l'électricité (TEK) et des PTT en 95. Les aciéries de Karabuk et les mines de charbon de Zonguldak, sur la mer Noire, seront également privatisées, ou fermées si elles ne trouvent pas preneur.

PRIX

Plusieurs augmentations de prix doivent entrer vigueur dès ce mercredi. Les prix du tabac et de l'alcool ont été annoncés en hausse de 77 à 100 % et ceux du sucre de 50 à 60 %. Le prix du transport aérien va augmenter de quelque 50 %. Les produits pétroliers ont été augmentés dès mardi de 46 à 90 %.

Mme Ciller s'est abstenue d'avancer un chiffre pour l'inflation en 94 (estimée à 100%). La monnaie nationale a perdu plus de 100 % de sa valeur sur le dollar depuis le début de l'année. (D'après AFP)

ALLEMAGNE

Fin des livraisons d'armes à la Turquie ?

Le ministre allemand des Affaires étrangères envisage d'arrêter les livraisons d'armes allemandes à la Turquie, alors que des témoignages font état de leur utilisation contre les séparatistes kurdes. Mais Klaus Kinkel attend des « preuves concrètes » pour réagir, a-t-il déclaré dans une interview à la radio publique WDR. Mardi, le responsable de politique étrangère du parti social-démocrate (SPD), qui s'apprête à remporter les élections fédérales d'octobre prochain a affirmé avoir reçu « des indications claires » sur l'usage des armes allemandes par les Turcs contre les groupes armés du Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK). Le SPD a déjà annoncé qu'il appliquerait un embargo sur les livraisons d'armes à la Turquie s'il arrivait au pouvoir. (AFP.)

LE SOIR ● LUNDI 11 AVRIL 1994

LE SOIR ● MERCREDI 6 AVRIL 1994

Faut-il chasser certains Kurdes ?

La Bavière veut expulser les radicaux mais cela suscite des protestations

De notre correspondant à Bonn

La justice, la classe politique et l'opinion allemandes sont divisées sur le sort à réserver aux extrémistes kurdes prévenus d'actions violentes, voire même criminelles. Faut-il les traduire devant la justice allemande, comme l'exigent la plupart, ou les expulser sans autre forme de procès vers la Turquie, au risque qu'ils soient là-bas condamnés à des peines plus lourdes que celles qu'ils encourrent en droit allemand ?

EN GUERRE

La présence en Allemagne de 400.000 Kurdes pose des problèmes de plus en plus graves. Certes, la plupart d'entre eux sont de braves et honnêtes gens mais la guerre menée contre leur peuple par l'armée turque a provoqué la création, hors de Turquie, de troupes de choc travaillant pour le compte du PKK (Parti des travailleurs du Kurdistan, d'obédience marxiste).

Tout récemment, certains groupements ont envahi et occupé plusieurs tronçons autoroutiers d'Allemagne, bloquant le trafic et menaçant les forces de police envoyées sur place pour rétablir l'ordre. Utilisant une tactique destinée à empêcher la police d'intervenir, ils ont dans certains cas envoyé des femmes et des enfants en

« première ligne ». Des fanatiques, s'immolant par le feu, se sont précipités les vêtements enflammés sur les policiers pour tenter de leur faire partager leur sort.

Les Kurdes sont en guerre et entendent le faire savoir aux Européens et surtout à l'Allemagne qui compte la plus grande colonie kurde de notre continent. Pour justifier leurs violences et leurs activités révolutionnaires, ils affirment que l'armée turque utilise des armes allemandes dans sa guerre de répression. A leurs yeux donc, la violence première serait le fait de l'Allemagne et non du PKK.

SCÉPTICISME

Quoi qu'il en soit, les autorités bavaroises sont déjà décidées à expulser quelques Kurdes impliqués dans les dernières actions violentes. Elles sont évidemment assurées de l'accord de la Turquie dont l'ambassadeur à Bonn estime qu'il s'agit d'une « juste mesure de fermeté » car, ajoute-t-il, « le Parlement turc n'a plus ratifié une seule peine de mort depuis dix ans »...

Dans le camp de la majorité, Sabine Leutheusser, ministre fédéral de la Justice, refuse toute expulsion aussi longtemps que subsiste pour les Kurdes le moindre risque d'être torturés ou condamnés à mort. Elle a d'autant plus de raison d'être critique à ce propos que Bonn avait, dans un premier temps, envisagé de passer avec Ankara un accord garantissant que les Kurdes expulsés seraient traités en Turquie comme ils l'auraient été en Allemagne.

L'Allemagne entretient donc une bonne dose de scepticisme à l'égard de la sérénité de la justice turque et, comme elle dispose des lois nécessaires à la poursuite des actes criminels de ce genre, elle pourrait en traduire les auteurs présumés devant sa propre justice, comme elle l'a fait récemment pour des extrémistes du PKK qui avaient assassiné certains de leurs compatriotes sur le territoire allemand.

Klaus Kinkel, ministre libéral des Affaires étrangères, qui n'ignore pas que la violence kurde s'alimente de la répression militaire des Turcs, a rappelé que les armes allemandes achetées par ces derniers ne peuvent être utilisées que dans le seul cadre de la stratégie de l'Otan.

TURQUIE

Hécatombe kurde

L'armée a tué 72 combattants séparatistes kurdes en une semaine d'accrochages dans le sud-est de la Turquie, annonçait samedi les autorités provinciales. Dimanche, l'agence Anatolie rapportait la mort de 18 autres rebelles du Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK). Selon les chiffres officiels, au moins 11.614 personnes, militaires, civils et rebelles, ont été tués depuis le début du conflit (1984) entre le PKK et le pouvoir central d'Ankara. (AFP.)

LE SOIR ● LUNDI 11 AVRIL 1994

La Libre Belgique, 7 avril 1994

KURDISTAN

Irakiens arrêtés

Deux Kurdes irakiens arrêtés lundi à Suleymaniah ont avoué le meurtre de la journaliste allemande Lissy Schmidt, correspondante de l'AFP, qui a été tuée le 3 avril dernier avec son garde-du-corps kurde dans le nord de l'Irak, a annoncé mardi le représentant à Ankara du Parti démocratique du Kurdistan. Selon lui, les deux hommes — un troisième est en fuite — ont affirmé avoir été recrutés par les services secrets irakiens pour cet attentat. Ils auraient reçu une avance de 1.000 dollars. Les suspects ont également reconnu être les auteurs d'une attaque contre un convoi de l'ONU dans lequel deux Casques bleus ont été blessés le mois dernier. (AP.)

LE SOIR ● MERCREDI 13 AVRIL 1994

Des hommes politiques kurdes turcs, membres du DEP, de passage à Bruxelles

Les droits des Kurdes de Turquie : deux témoignages

Des assassinats de journalistes et de politiciens kurdes, des parlementaires et des avocats kurdes arrêtés, l'usage de la torture banalisé, le (seul) journal kurde suspendu, une guerre civile dans le Sud-Est turc dont les victimes se comptent par milliers, dont une bonne partie de civils : le problème kurde a pris ces dernières années des proportions de catastrophe humaine considérable. De passage à Bruxelles, un député et un membre du comité central du parti turc kurde DEP, Nizamettin Toguc et Felemez Basboga, témoignent.

Pour ce dernier, l'actuel président turc, Suleyman Demirel, exprime bien l'état d'esprit à Ankara quand il déclare : « Nous avons déjà écrasé 28 révoltes, nous écraserons la 29e comme les autres » : *Notre principale revendication est d'obtenir les mêmes droits que les Turcs, d'être traités sur un pied d'égalité. Sur le plan politique, notre peuple devrait pouvoir répondre par référendum à la question de*

savoir s'il veut encore vivre avec les Turcs. Nous demandons aussi que la Turquie applique les treize conventions internationales qu'elle a signées.

Le statut de la langue kurde est certainement emblématique. *Notre langue a été officiellement légalisée en 1991, raconte M. Felemez, mais seulement pour ce qui concerne les conversations privées. Que ce soit l'éducation scolaire, les réunions publiques ou les médias en tous genres, elle reste interdite. On peut être arrêté pour avoir écouté une cassette de musique kurde ! Les six députés du DEP qui viennent d'être placés en état d'arrestation paient notamment le fait d'avoir utilisé en public les mots « Kurdistan » et « kurde ». Cinquante-six journalistes sont actuellement détenus pour le même motif.*

Question classique, attendue et qui les ferait presque sourire, la nature des liens entre le DEP et le PKK (mouvement de rébellion armée, marxiste-léniniste) ne pouvait être évitée : *Nous*

n'avons pas de liens directs. Disons que nous sommes de la même famille. Ils ont choisi la lutte armée, alors que nous entendons défendre nos droits par des voies pacifiques.

ANKARA REFUSE DE NÉGOCIER

De son côté, le député kurde n'excuse pas les méthodes du PKK, souvent extrêmement violentes, mais il les explique : *Le DEP, notre parti, est contre toutes les sortes de violences. Il s'agit d'une guerre entre l'État turc et les guérilleros kurdes. Si le PKK s'attaque aux protecteurs de villages kurdes, c'est parce qu'ils ont choisi le camp gouvernemental et qu'ils sont armés en tant que milice auxiliaire de l'armée. Il faut savoir que l'armée turque détruit des villages, s'attaque aux sièges des organisations politiques. On ne peut qu'appeler cela de la terreur. Le dirigeant du PKK, Abdullah Öcalan, a fait à plusieurs reprises des propositions de cessez-le-feu, demandant des*

négociations. Si celles-ci réussissaient, il est même prêt à siéger au Parlement turc ! Mais le régime turc ne veut pas négocier. Ankara prétend d'ailleurs que la guérilla est sur le point de s'effondrer. Ce que mes informations me permettent en tout cas de dire, c'est que la guérilla n'a jamais été aussi importante en nombre : elle disposerait d'environ 30.000 éléments.

Les récents attentats contre les touristes occidentaux ne risquent-ils pas d'aliéner la sympathie de l'opinion publique occidentale à l'égard de la cause kurde ? *Nous ne sommes pas les porte-parole de ceux qui ont perpétré ces actes. Et d'ailleurs nous ne sommes pas partisans de la lutte armée. Mais dans cette guerre qui a lieu dans la région, la guérilla, qui voit des villages entiers brûler, emploie des méthodes semblables et cherche à couper l'État turc de ses ressources financières, dont le tourisme est un volet important.*

Une particularité des Kurdes en

général, c'est le peu de soutien dont ils disposent dans les pays où ils vivent. *Depuis l'origine de ce pays, notre droit à l'existence est nié, estime M. Nizamettin. Actuellement, absolument toutes les formations politiques turques partagent la pensée kémaliste chauvine et raciste à l'égard des Kurdes. Au contraire de l'exemple français pendant la guerre d'Algérie, il n'y a quasiment pas d'intellectuels turcs soutenant notre cause. Ceux qui s'engagent pour nous se comptent sur les doigts d'une main et ils sont emprisonnés. Il n'y a pas un seul journal turc, à l'exception d'« Özgür Gündem » — périodiquement interdit, comme pour le moment, et dont plusieurs journalistes ont été assassinés par des « inconnus », NDLR — qui se soucie jamais de notre opinion. La presse turque est un organe militaire. Cette interview sera reprise par les journaux turcs pour servir de pièce d'accusation.*

Propos recueillis par
BAUDOIN LOOS

Opposant assassiné

Un opposant irakien, détenteur d'un passeport jordanien, a été assassiné mardi soir à Beyrouth par deux de ses meurtriers présumés. Les deux auteurs du crime ont été arrêtés, selon la police libanaise. Taleb Souhail, 41 ans, a été assassiné par balles à son domicile. Il vivait au Liban depuis plusieurs années. Aucune indication n'a encore été donnée par la police sur les motivations du meurtre. Mais deux diplomates irakiens ont été arrêtés peu après alors qu'ils arrivaient à leur ambassade, en possession d'armes. (AFP.)

FRANCE

Kurdes condamnés

Deux jeunes Turcs d'origine kurde ont été condamnés mercredi par le tribunal de Strasbourg à 3 mois de prison ferme et 18 mois avec sursis après avoir été reconnus coupables d'avoir lancé un cocktail Molotov contre la tour du Bosphore à Strasbourg en novembre. Cette attaque contre l'agence de la bande turque s'inscrivait dans le cadre d'une opération internationale attribuée au PKK. (AFP.)

LE SOIR ● JEUDI 14 AVRIL 1994

TURQUIE

Nombreux morts

Quatre-vingt-cinq rebelles du Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK, séparatiste) et six militaires turcs ont été tués ces derniers jours lors de combats dans le sud-est anatolien, ont annoncé mercredi des sources officielles. Par ailleurs, le nombre de militants armés du PKK tués lors d'opérations aéro-terrestres de l'armée turque en territoire irakien commencerait à être élevé à 68. Ces opérations se poursuivront jusqu'à ce que la région soit « nettoyée des terroristes », a-t-on déclaré de sources militaires. (AFP.)

LE SOIR ● JEUDI 21 AVRIL 1994

■ **TURQUIE.** L'armée abat 43 rebelles kurdes. Quarante-trois rebelles du Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK, séparatiste) ont été tués et six blessés lors d'opérations de l'armée turque dans la région du mont Ararat (est de la Turquie), indique l'agence turque «Anatolie». Par ailleurs, le nombre de militants armés du PKK tués lors d'opérations aéro-terrestres de l'armée turque en territoire irakien s'est élevé à une centaine, a-t-on appris auprès des autorités provinciales de Diyarbakir. (AFP.)

Le chef du PKK se dit pacifique

Abdullah Ocalan préconise la paix et la création d'une fédération

Monsieur Abdullah Ocalan, le secrétaire général du Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK, en rébellion armée contre Ankara depuis 84), affirme être « prêt à mettre fin à la lutte armée si une atmosphère favorable à une solution pacifique était créée ». Dans une interview accordée dans le nord du Liban au quotidien pro-kurde « Ozgur Gundem », publié à Istanbul, Ocalan estime possible « une solution démocratique fondée sur la création d'une fédération turco-kurde ».

INTEGRITE

Le leader du PKK a affirmé que le problème kurde ne pouvait être résolu par les armes et qu'il voulait « discuter d'une solution dans l'intégrité de la Turquie avec la reconnaissance constitutionnelle de l'identité politique, historique, économique et culturelle des Kurdes ».

M. Ocalan a précisé que les attentats dans les grandes villes turques étaient organisés par des sympathisants mais qu'il ne les approuvait

pas. « Ce ne sont pas les fruits de nos méthodes de lutte », a-t-il affirmé. Le PKK avait annoncé en juin 93 qu'il allait porter la lutte armée dans les villes, l'argent des touristes servant à alimenter la machine de guerre turque.

Selon M. Ocalan, les gouvernements d'Europe occidentale pourraient jouer un rôle d'intermédiaire pour une solution démocratique du problème kurde en Turquie mais il affirme que Bonn et Paris « se trompent énormément » en soutenant le gouvernement de Mme Ciller, qu'il a qualifiée de « fantoche des généraux de la guerre spéciale ».

AMNISTIE

Par ailleurs, une commission du Parlement turc a préconisé vendredi une amnistie générale après la fin « du terrorisme du PKK » pour « rétablir la paix intérieure ». Cette commission a demandé la levée progressive de l'état d'urgence, en vigueur depuis 87 dans treize départements du sud-est anatolien. (D'après AFP.)

LE SOIR ● JEUDI 14 AVRIL 1994

ALLEMAGNE

Un responsable du PKK blessé

Un ancien haut responsable du Parti interdit des travailleurs du Kurdistan a été grièvement blessé par balles lundi à Krefeld, sans doute victime d'un règlement de comptes par un groupe terroriste interne, selon le parquet de Karlsruhe. (AFP.)

TURQUIE

Islamistes arrêtés

Vingt et un militants présumés d'un groupe islamiste clandestin, inconnu jusqu'ici, ont été arrêtés à Istanbul. Des armes ont été saisies lors d'opérations contre cette organisation qui était en voie de se structurer, selon une source policière. La police a précisé que ce groupe se faisait appeler « Jeunesse musulmane » dans les universités d'Istanbul où il est actif. Il était déjà présent dans 18 villes du pays, a-t-on ajouté. (AFP.)

LE SOIR ● JEUDI 5 MAI 1994

Irak-ONU : des progrès « considérables »

Plus qu'un frémissement sans doute. Le chef de la Commission spéciale de l'ONU pour le désarmement de l'Irak (UNSCOM) Rolf Ekeus a en effet achevé mardi ses entretiens avec les responsables irakiens à Bagdad par la publication d'un communiqué commun faisant état de « progrès considérables » dans les discussions depuis mars. Le communiqué lu par M. Ekeus devant la presse à Bagdad, qualifie aussi de « constructives » les discussions avec l'Irak.

Le communiqué émet le souhait de voir « l'UNSCOM et l'AIEA (Agence internationale pour l'énergie atomique) atteindre l'étape où elles pourraient affirmer au Conseil de sécurité de l'ONU, que l'Irak a mis en application toutes les démarches exigées par la clause 22 de la résolution 687 ».

Le paragraphe 22 de la résolution 687 prévoit une levée de l'embargo pétrolier en cas de respect par l'Irak des clauses portant sur le contrôle à long terme de son désarmement. Le communiqué se félicite de « l'engagement irakien à poursuivre la coopération avec l'UNSCOM et l'Agence Internationale de l'Energie Atomique » (AIEA).

La mission de l'ONU a exprimé sa « satisfaction des réponses positives et de la coopération irakiennes avec les équipes d'inspecteurs » mandatées par l'ONU, selon le communiqué. Le texte souligne « le désir de deux parties de progresser jusqu'à ce que leurs objectifs soient atteints ».

M. Ekeus, qui était accompagné notamment du directeur général-adjoint de l'AIEA, Maurizio Zifferero, et de l'expert russe en armes balistiques Nikita Smidovitch, a refusé de donner d'autres détails sur ses entretiens à Bagdad « avant d'en informer le Conseil de sécurité ».

Avant son arrivée en Irak, M. Ekeus avait estimé qu'il était prématuré d'évoquer la levée des sanctions internationales frappant l'Irak depuis son invasion du Koweït en août 1990. Bagdad considère avoir souscrit « à la quasi-totalité des résolutions » de l'ONU et réclame la levée de l'embargo, du moins celui sur ses exportations de pétrole. La vérification du contrôle à long terme du désarmement irakien devrait encore prendre de longs mois, estime-t-on généralement. (D'après AFP.)

TURQUIE

PKK-armée : 23 morts

Lors d'opérations de l'armée turque dans l'est du pays, vingt rebelles du Parti des travailleurs du Kurdistan et trois membres des forces de l'ordre ont été tués mardi et mercredi, a-t-on appris de source officielle hier. Depuis le début de l'année, au moins 1.373 personnes, dont 1.189 rebelles du PKK, ont été tuées dans des incidents de ce genre. (AFP.)

LE SOIR ● VENDREDI 6 MAI 1994

Combats fratricides ?

Selon l'agence officielle iranienne, citant lundi un « haut responsable » du Parti démocratique du Kurdistan (PDK), au moins 2.800 personnes auraient été tuées lors des combats qui se sont déroulés au Kurdistan irakien entre groupes kurdes rivaux au cours des derniers jours. Le responsable, qu'IRNA n'a pas identifié, a indiqué que les combats continuaient lundi dans certaines zones en dépit d'un accord entre les bureaux politiques des deux principaux belligérants, l'Union patriotique du Kurdistan (UPK de Jalal Talabani) et le PDK de Massoud Barzani. Aucune source n'a cependant confirmé cette information. (AFP.)

LE SOIR ● MARDI 10 MAI 1994

TURQUIE

Offensives contre le PKK et attentats

Les forces de sécurité turques ont tué 186 rebelles ce mois-ci au cours de leurs opérations contre le Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK), a annoncé le ministère de l'Intérieur. L'armée a aussi capturé 314 combattants du PKK et 48 rebelles se sont rendus, précise un communiqué. D'autre part, une bombe a explosé dimanche devant un hôtel de luxe à Adana, dans le sud de la Turquie, blessant trois passants turcs, tandis qu'une grenade jetée devant un cinéma dans la province d'Elazig (est) a fait douze blessés, dont six soldats. Aucun des deux attentats n'a été revendiqué dans l'immédiat. (AFP et AP.)

LE SOIR ● LUNDI 16 MAI 1994

TURQUIE

Demande de levée d'immunité

Le parquet de la Cour de sûreté de l'Etat d'Ankara a demandé la levée d'immunité parlementaire du chef du Parti islamiste pour la prospérité (RP) Necmettin Erbakan, afin qu'il puisse comparaître pour ses propos : *Le Refah* (NDLR : prospérité) *arrivera sans aucun doute au pouvoir. La question est de savoir si cela aura lieu avec ou sans effusion de sang.* M. Erbakan pourrait être déféré devant le tribunal pour incitation implicite au crime. (AFP.)

LE SOIR ● MARDI 17 MAI 1994

TURQUIE

Nouveau parti pro-kurde

Un nouveau parti pro-kurde, le Parti de la Démocratie du Peuple (Hadep) a déposé mercredi ses statuts au ministère turc de l'Intérieur, en une période où le parti de la Démocratie (DEP, pro-kurde également) risque d'être dissous par la Cour suprême pour cause de séparatisme. Six de ses députés sont d'ailleurs détenus pour atteinte à l'intégrité de l'Etat. (AFP.)

LE SOIR ● VENDREDI 13 MAI 1994

■ **IRAK. Raid aérien turc.** L'aviation militaire turque a effectué un raid mercredi en Irak du nord, sur le camp de Zaleh qui sert de base arrière aux rebelles kurdes de Turquie, a annoncé l'état-major turc.

Dix-neuf avions ont participé à ce raid, dont huit ont bombardé le camp des rebelles du Parti des Travailleurs du Kurdistan (PKK). Tous les avions sont rentrés à leur base, a ajouté l'état-major. Cette opération aérienne des forces turques est la deuxième depuis le début de l'année, contre ce camp, situé à 110 km de la frontière turco-irakienne. (AFP)

■ **IRAK. Maintien des sanctions internationales.** Le Conseil de sécurité de l'Onu a maintenu en l'état, mardi soir, l'embargo imposé en août 1990 contre l'Irak à la suite de l'invasion du Koweït. Le réexamen des sanctions internationales contre l'Irak a lieu tous les 60 jours. Comme pour le précédent, le vice-Premier ministre irakien Tarek Aziz était venu spécialement à New York pour tenter de convaincre les membres du Conseil de changer. Mais celui-ci est divisé. Les Etats-Unis et la Grande-Bretagne estiment que Bagdad est loin de s'être conformé aux multiples résolutions de l'Onu, tandis que la Chine, la France et la Russie pensent que le moment est venu de reconnaître que l'Irak a accompli certains progrès, en particulier dans le domaine du désarmement. (Belga)

La Libre Belgique,
19 mai 1994

Le chef du PKK se dit pacifique

Abdullah Ocalan préconise la paix et la création d'une fédération

Monsieur Abdullah Ocalan, le secrétaire général du Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK, en rébellion armée contre Ankara depuis 84), affirme être « prêt à mettre fin à la lutte armée si une atmosphère favorable à une solution pacifique était créée ». Dans une interview accordée dans le nord du Liban au quotidien pro-kurde « Ozgur Gundem », publié à Istanbul, Ocalan estime possible « une solution démocratique fondée sur la création d'une fédération turco-kurde ».

INTEGRITE

Le leader du PKK a affirmé que le problème kurde ne pouvait être résolu par les armes et qu'il voulait « discuter d'une solution dans l'intégrité de la Turquie avec la reconnaissance constitutionnelle de l'identité politique, historique, économique et culturelle des Kurdes ».

M. Ocalan a précisé que les attentats dans les grandes villes turques étaient organisés par des sympathisants mais qu'il ne les approuvait

La Libre Belgique, 16 avril 1994

■ **TURQUIE. Bilan de la lutte contre les Kurdes.** Les forces de sécurité turques ont tué 186 rebelles ce mois-ci au cours de leurs opérations contre le Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK), annonce le ministère de l'Intérieur. L'armée a aussi capturé 314 combattants du PKK et 48 rebelles se sont rendus, précise un communiqué. Durant le mois écoulé, l'infanterie et l'aviation turques ont attaqué plusieurs bases du PKK dans le cadre d'une offensive dont l'objectif est de liquider, d'ici à septembre, la rébellion kurde engagée il y a dix ans. Plus de 11.630 personnes ont été tuées en Turquie depuis le début du soulèvement du PKK dans le sud-est du pays en 1984. (Reuter)

La Libre Belgique,
16 mai 1994

pas. « Ce ne sont pas les fruits de nos méthodes de lutte », a-t-il affirmé. Le PKK avait annoncé en juin 93 qu'il allait porter la lutte armée dans les villes, l'argent des touristes servant à alimenter la machine de guerre turque.

Selon M. Ocalan, les gouvernements d'Europe occidentale pourraient jouer un rôle d'intermédiaire pour une solution démocratique du problème kurde en Turquie mais il affirme que Bonn et Paris « se trompent énormément » en soutenant le gouvernement de Mme Ciller, qu'il a qualifiée de « fantôme des généraux de la guerre spéciale ».

AMNISTIE

Par ailleurs, une commission du Parlement turc a préconisé vendredi une amnistie générale après la fin « du terrorisme du PKK » pour « rétablir la paix intérieure ». Cette commission a demandé la levée progressive de l'état d'urgence, en vigueur depuis 87 dans treize départements du sud-est anatolien. (D'après AFP)

TURQUIE

Condamnation pour séparatisme

L'ancien maire de Diyarbakir, chef-lieu du sud-est anatolien à majorité kurde, Mehdi Zana, a été condamné à quatre ans de prison pour « séparatisme » par la Cour de sûreté de l'Etat. Il avait publié un communiqué et prononcé un discours devant la commission des droits de l'homme sur les Kurdes de Turquie au parlement européen en 1992. (AFP.)

LE SOIR ● MERCREDI 18 MAI 1994

« Le vrai séparatisme vient de l'Etat turc »

Le parti pro-kurde Dep est menacé de dissolution. Explications d'un député

Cinq députés du Dep (Parti de la démocratie), une formation turque pro-kurde qui connaît des avatars en série (1), ont été destitués et arrêtés pour « séparatisme ». Ils sont passibles de la Cour de sûreté de l'Etat, qui peut prononcer des peines de mort. Le député Nizamettin Toguç et M. Felemez Basboga, membre du Comité central du Dep, étaient récemment de passage à Bruxelles. Leurs explications :

- Si la Cour de sûreté de l'Etat décide d'interdire le Dep, les (dix-sept, NDIR) députés du parti seront destitués et arrêtés ainsi que la plupart des dirigeants. Plusieurs dossiers sont déjà ouverts à propos de leurs discours sur le Kurdistan et la démocratie. Les biens du parti seront saisis. La Constitution précise enfin que, quand un parti est interdit, ses députés ne peuvent plus faire de politique pendant dix ans. Cette Constitution a été rédigée en 1980 après le coup d'Etat militaire. Elle est toujours en vigueur.

L'ARGENT

- C'est la quatrième fois que vous reconstituez un parti. Cela doit coûter cher. D'où vient l'argent ? On

parle souvent d'impôt révolutionnaire...

- Nous avons été soutenus par le peuple, sans aucun autre soutien. Nous n'avons forcé personne. En Turquie, il y a aussi des Kurdes riches mais même ceux qui ne le sont pas donnent leur soutien aux partis qui luttent pour la libération.

- Le Dep est poursuivi pour séparatisme...

- Le vrai séparatisme, c'est l'Etat turc qui le pratique. La Turquie est dirigée par les militaires. C'est pour cela qu'elle ne reconnaît aucune autre minorité, aucun autre peuple, aucune autre langue, aucune autre culture. Notre parti veut la démocratie, la fraternité et le respect des droits de l'homme.

- Fraternité, est-ce synonyme de fédération, de confédération ?

- L'important, quand nous parlons de fraternité, c'est que tout le monde puisse s'exprimer librement. La fraternité, c'est l'égalité. Si tout le monde pouvait s'exprimer librement, on pourrait parler de fédération, de confédération, d'un autre système dans lequel les peuples puissent vivre fraternellement, en toute égalité.

COUVERTURE

- La question pourrait-elle être : Voulez-vous être indépendant ?

- L'indépendance n'est pas notre objectif, en tant que parti. C'est aux peuples de choisir, pas à nous.

- On dit parfois que le Dep sert de couverture au PKK, le Parti des travailleurs du Kurdistan, en lutte armée contre Ankara...

- Il y a beaucoup de choses que le PKK fait et que nous faisons aussi, mais pas ensemble. Le PKK agit pour manifester la volonté de la population qui vit dans cette région et c'est ce que nous faisons aussi. Il y a des ressemblances entre nous mais le Dep n'est pas une couverture ou une section du PKK. Nous luttons sur le plan légal et démocratique. Malheureusement, on nous en empêche. La lutte armée constitue une méthode. Nous, en tant que Parti de la démocratie, nous ne pouvons pas dire que nous sommes pour ou contre la lutte armée.

S'il y avait moyen de lutter sur le plan légal et démocratique, je crois que même le PKK ne mènerait pas de lutte armée. Mais, comme vous le voyez, nous ne pouvons pas mener de lutte démocratique. Beaucoup de Kurdes prennent les armes et il ne faut pas s'en étonner.

CHANGER DE LOGIQUE

- Une solution ?

- Le gouvernement turc doit arrêter sa guerre contre des gens qui revendiquent leurs droits. Il faut une solution politique et démocratique. Au lieu de dépenser autant pour la guerre, il faut consacrer cet argent dans des investissements au Kurdistan. Mais le gouvernement turc est dirigé par les têtes militaires et c'est pourquoi il insiste pour faire la guerre au Kurdistan. Si le gouvernement turc ne change pas de politique et persiste dans cette logique militaire, la République turque va disparaître. Si la guerre continue, ce ne sera pas la séparation mais la destruction de l'Etat turc. Le budget turc pour 1993 était de 394 trillions de livres turques mais l'argent dépensé pour la guerre s'est élevé à 400 trillions. Si cela continue, économiquement, la Turquie sera dans une impasse totale.

(1) Plusieurs députés pro-kurdes ont créé successivement le Hep, l'Özdep et l'Özdep, trois partis qui ont été interdits, avant de lancer le Dep, qui risque de l'être bientôt. Un nouveau parti, le Hades (Parti de la démocratie du peuple), vient d'être créé en prévision de cette dissolution. Son chef, Murat Bozlak, un ancien du Dep, précise que l'Hades se « sera pas la suite du Dep » mais que les deux formations ont « à peu près les mêmes opinions ».

Une « sale guerre » peu évoquée

Kurdistan turc : toujours des bilans contradictoires

Aide humanitaire aux Kurdes d'Irak : questions

On parle, à l'origine, d'une querelle privée. On en est aujourd'hui à 100 morts au moins dans le Kurdistan irakien, où les deux principales formations kurdes — le Parti démocratique du Kurdistan (PDK, de Massoud Barzani) et l'Union patriotique du Kurdistan (UPK, de Jalal Talabani) — se sont affrontées ces derniers temps.

Un accord conclu sous l'égide du Congrès national irakien (CNI) — qui rassemble les divers mouvements d'opposition au régime de Saddam Hussein — semble avoir mis provisoirement un terme aux hostilités. Mais le Kurdistan irakien serait toujours divisé en deux zones hostiles, le nord-ouest, notamment la province de Dohouk, étant aux mains du PDK, tandis que l'UPK s'impose dans le sud-est de la région, dans la province de Souleimaniya; entre les deux, la province d'Erbil, partagée par les deux formations et où est présent le CNI.

Au-delà des risques directs que ces affrontements ont constitués pour la population kurde, cette situation pourrait aussi avoir des conséquences à plus long terme. Comme de compromettre l'aide et la protection internationales assurées depuis le soulèvement kurde après la guerre du Golfe. *Les directions des parties impliquées (dans les combats) devraient réaliser que la communauté internationale, en choisissant de demeurer au Kurdistan irakien pour les protéger contre un danger extérieur, n'a pas pris cette décision pour que (ces parties) s'engagent dans des conflits armés entre elles*, a ainsi résumé Stafford Clarry, coordinateur de l'ONU pour la sécurité dans le Kurdistan irakien, ajoutant que l'attitude des chefs kurdes aura certainement un impact négatif sur la générosité internationale.

En tout cas, certaines organisations non gouvernementales ont dû interrompre leurs activités pour quelques jours, sans toutefois remettre en cause leurs programmes. (D'après AFP.)

LE SOIR ●
MERCREDI 18 MAI 1994

La rébellion armée kurde (née par le PKK) en Turquie est-elle « entrée dans un processus de dissolution », comme le soutiennent les autorités turques ou, au contraire, affiche-t-elle un brillant bilan de santé très inquiétant pour Ankara, ainsi que l'affirmait hier encore à Bruxelles un porte-parole de l'ERNK (mouvance politique qui englobe le PKK) ? Il reste malaisé d'établir un diagnostic quand deux machines de propagande bien huilées font état d'informations tout à fait contradictoires.

Il ne se passe guère de jours, en effet, sans que les sources d'information officielles turques ne publient des chiffres de victoire sur le « terrorisme » kurde. Rien que hier par exemple, la sous-préfecture d'état d'urgence de Diyarbakir annonçait que 58 maquisards du PKK avaient été tués lors d'opérations des forces de l'ordre dans le Sud-Est anatolien en deux jours. De même, l'état-major turc faisait-il savoir que l'aviation turque avait effectué un raid sur le camp de Zaleh, en Irak du Nord, visant une base arrière du PKK. L'orateur kurde bruxellois, Kani Yilmaz, niait, lui, la véracité de ce genre de bilans pour en présenter un autre, en défaveur de la Turquie, qui aurait perdu plus de 2.200 soldats lors des 1.183 actions menées par le PKK en 1994.

M. Yilmaz accusa aussi l'État turc de perpétrer actuellement un « massacre de civils pire que celui qui s'est déroulé en Bosnie », avant d'évoquer les « 30.000 Kurdes obligés de fuir en Irak » ces derniers jours après les exactions des forces turques de répression. Ces personnes déplacées, de fait, existent même si leur nombre paraît moins étoffé, et elles ont largement témoigné devant les agences de presse de la brutalité des méthodes turques — villages bombardés, habitants embrigadés de force dans des milices anti-PKK, etc. Des témoignages qui susciteront une réplique officielle immédiate d'Ankara, pour qui ces déplacements de population ont été orchestrés par le PKK pour servir de matériel de propagande.

Les moyens mis en œuvre du côté turc devraient en toute logi-

que confirmer l'avantage militaire qui paraît se dessiner : les sources informées citées par l'AFP dans la capitale turque donnent le chiffre de 217.500 hommes (armée, miliciens, policiers et force spéciale) désormais mobilisés contre un nombre d'activistes kurdes que les autorités estiment à environ 7.000, dont un peu moins de la moitié en Irak, Iran et Syrie. Ce qui a permis à Unal Erkan, « super-préfet » de Diyarbakir, de lancer un cri de victoire il y a quelques jours : *Nous ne pouvons pas parler d'un anéantissement total du PKK, mais celui-ci pourrait être réduit à une organisation ordinaire (sic) d'ici la fin de l'année si nous ne faisons pas une erreur fatale.*

À Ankara, l'idée d'une solution politique à la question kurde ne fait pas recette. D'autant que le Premier ministre, Mme Ciller, ne semble guère pouvoir sortir du carcan étreint dans lequel l'état-major militaire la maintient, selon toute apparence. Les appels répétés du PKK à la négociation ne reçoivent dès lors qu'une seule interprétation, celle d'un aveu de faiblesse sinon d'échec. On s'en doute, les rebelles kurdes opposent une autre logique. Et, tout en réitérant leur offre d'ouverture de négociations, ils continuent à menacer. *Nous allons maintenir notre pression sur l'appareil économique turc dont le tourisme, a dit Kani Yilmaz, hier. Nous ne nous attaquerons pas aux touristes en tant que tels, mais ils ne doivent pas se rendre dans un pays qui massacre notre peuple.*

BAUDOIN LOOS

LE SOIR ● JEUDI 19 MAI 1994

Démocratisation

Le Premier ministre, Mme Ciller, annonce une série de réformes

Le Premier ministre turc, Mme Tansu Ciller, a annoncé un « programme de démocratisation » de la société turque qui devrait donner un certain répit à sa coalition gouvernementale. Estimant « rétrograde » l'actuelle Constitution, promulguée en 1982 sous le régime militaire, elle a déclaré que la République turque devait « entrer dans le XXIe siècle comme une nation moderne (...) en conformité totale avec les principes des droits de l'homme et des libertés démocratiques ».

Parmi les réformes annoncées figurent le droit de vote à 18 ans (21 ans actuellement), le droit d'éligibilité à 25 ans (à lieu de 30), le droit syndical pour les fonctionnaires et les étudiants, le droit pour les partis de créer des sections féminines et de jeunesse, la création de tribunaux pour enfant et des modifications du code pénal. Le gouvernement a préparé une vingtaine de textes de loi. (AFP)

Maintien de l'embargo contre l'Irak

Comme tous les deux mois, le Conseil de sécurité de l'ONU a maintenu en l'état, mardi dans la nuit, l'embargo multiforme imposé en août 1990 contre l'Irak à la suite de l'invasion du Koweït. Le vice-Premier ministre irakien Tarek Aziz était une fois de plus venu spécialement à New York pour tenter de convaincre les membres du Conseil de changer d'attitude.

Depuis le précédent examen des sanctions, le Conseil de sécurité apparaît divisé. Parmi les cinq membres permanents, les États-Unis et la Grande-Bretagne estiment que Bagdad est loin de s'être conformé aux résolutions de l'ONU, tandis que la Chine, la France et la Russie pensent que le moment est venu de reconnaître que l'Irak a accompli certains progrès. Une formule au ton neutre avait été trouvée il y a deux mois pour signaler qu'en l'absence d'un consensus, l'embargo des Nations unies devait rester en l'état. Elle a été reprise mardi.

Le représentant russe a déclaré mardi soir que le Conseil devrait au moins prendre note des aspects « positifs ». Il a cependant insisté sur la reconnaissance explicite par Bagdad de l'indépendance, de la souveraineté et des frontières du Koweït.

La Commission de l'ONU chargée du désarmement irakien estime qu'une période probatoire d'au moins six mois est nécessaire pour vérifier que l'Irak se conforme bien aux résolutions. Elle doit achever en juillet des travaux liés à la mise en place d'un système de surveillance de certaines installations. La période probatoire ne pourra donc commencer avant cela. (D'après AFP.)

La Turquie veut « moderniser » sa démocratie

Le Premier ministre turc, Mme Tansu Ciller, a déclaré que la république turque devait entrer dans le XXIe siècle comme une nation moderne (...) en conformité totale avec les principes des droits de l'homme et des libertés démocratiques. Parmi les réformes annoncées figurent le droit de vote à 18 ans, contre 21 ans actuellement, et le droit d'éligibilité à 25 ans au lieu de 30 ans, le droit syndical pour les fonctionnaires et les étudiants, le droit pour les partis politiques de créer des sections féminines et de jeunesse, la création de tribunaux pour enfants et certaines modifications du code pénal. Ce programme de démocratisation était attendu depuis 1991 car il figurait dans le protocole de la coalition droite-gauche au pouvoir depuis cette date. Mais il avait causé d'importantes dissensions entre les conservateurs de Mme Ciller et son partenaire, le Parti populiste social-démocrate (SHP), les conservateurs l'estimant trop libéral.

Son annonce répond à un double objectif de politique extérieure et intérieure. D'une part, la Turquie est consciente de la nécessité de réformes démocratiques alors qu'elle frappe à la porte de l'Union européenne. A court terme, l'aspect de politique intérieure paraît le plus important. Bien que revu à la baisse, ce « paquet démocratique » est une concession au SHP, en échange de son soutien à des mesures d'austérité annoncées le 5 avril. Il devrait apporter un certain répit à la coalition et à Mme Ciller, qui subit un feu roulant de critiques. Reste que les mesures annoncées sont jugées timorées par les milieux libéraux et les défenseurs des droits de l'homme. Ainsi il n'est fait aucune mention des droits culturels des quelque 12 millions de Kurdes (sur 60 millions d'habitants). Mme Ciller n'a pas dévié de sa ligne habituelle, à savoir qu'il n'est pas question de faire de distinctions entre les différents éléments culturels et géographiques du pays. (AFP.)

LE SOIR ● SAM. 21, DIM. 22
ET LUN. 23 MAI 1994

■ **TURQUIE. Arrestation de l'ancien maire de Diyarbakir.** L'Institut kurde de Bruxelles signale l'arrestation et la condamnation à 4 ans de prison par la Cour de sûreté de l'Etat de M. Mehdi Zana pour « ses témoignages devant les commissions politique et des droits de l'homme du Parlement européen en octobre et en décembre 1992 ».

M. Zana est un ancien maire de Diyarbakir, siège de la super-préfecture qui centralise les opérations contre les nationalistes kurdes, où il a été emprisonné pendant plusieurs années. Il est l'époux de Mme Leyla Zana, député du Dep (Parti de la démocratie, pro-kurde), également emprisonnée.

La Libre Belgique -
Mercredi 25 mai 1994

TURQUIE

Attentat à Istanbul

Deux personnes ont été blessées dans la nuit de mardi à mercredi par l'explosion de quatre bombes dans une gare routière de Harem, à Istanbul, a indiqué mercredi la police turque. L'attentat n'a pas été revendiqué, mais est attribué au PKK séparatiste. (AFP.)

Rencontre de chefs kurdes ?

La Turquie examine la possibilité d'organiser une rencontre entre les dirigeants kurdes rivaux d'Irak, Massoud Barzani et Jalal Talabani, respectivement chefs du Parti démocratique du Kurdistan et de l'Union patriotique du Kurdistan, a indiqué une source proche du ministère des Affaires étrangères. Une rencontre éventuelle serait destinée à obtenir un cessez-le-feu. Car la Turquie ne veut pas d'un conflit armé kurde à ses frontières. (AFP.)

LE SOIR ● JEUDI 26 MAI 1994

IRAK

Saddam Hussein Premier ministre

Le président irakien Saddam Hussein a limogé dimanche le gouvernement de M. Ahmad Hussein Al-Khodair et a formé une nouvelle équipe ministérielle qu'il dirigera personnellement, a rapporté l'agence irakienne INA. Un décret présidentiel a été publié à ce sujet à l'issue d'une réunion de la direction du Commandement de la révolution irakienne, la plus haute instance politique.

LE SOIR ● LUNDI 30 MAI 1994

Les avocats kurdes ne sont pas seuls

Le barreau de Bruxelles décidé à leur servir de porte-voix

Le barreau de Bruxelles vient de signer une convention de jumelage avec celui de Diyarbakir, siège de la super-préfecture qui contrôle les 13 provinces du sud-est anatolien, à majorité kurde. Simple échange de bons procédés ? Non, il y a bien davantage dans cet accord conclu par le bâtonnier de l'Ordre français des avocats du barreau de Bruxelles, Me Pierre Legros, et Me Georges-Henri Beauthier. Il s'agit de lutter contre la conspiration du silence qui règne en Turquie et vise à empêcher les Kurdes de faire entendre leur voix. C'est toute la société civile kurde que les autorités tentent de bâillonner mais la situation des avocats est particulièrement dramatique. Arrestations arbitraires, tortures, simulacres de procès, longues périodes d'emprisonnement et... assassinats : rien ne leur est épargné.

Plusieurs missions menées en 93 et en 94 à Diyarbakir par des avocats européens ont convaincu ces derniers que les droits de la défense étaient bafoués en Turquie où, relève avec amertume Pierre Legros, « la maîtrise du tableau de l'Ordre est confiée... aux tribunaux militaires qui décident, sans possibilité d'appel, de l'inscription ou de la radiation des avocats ».

MEHDI ZANA, LE MAIRE

A Diyarbakir, le barreau (qui compte 250 membres) mène un combat courageux et inégal pour le respect des droits de l'homme, ajoute l'avocat. Un combat plus que contrarié par des autorités politiques bien décidées à nier l'existence d'un

La Libre Belgique,

problème kurde. Me Beauthier cite à ce sujet l'exemple d'un ancien maire de Diyarbakir, Mehdi Zana, élu au suffrage universel en 77, arrêté et condamné le 12 mai de cette année à quatre ans de prison pour avoir porté témoignage de la situation des Kurdes de Turquie devant deux commissions du Parlement européen, en octobre 92. Il a été arrêté le lendemain alors qu'il rendait visite, à Ankara, à sa femme, députée kurde, jetée en prison en mars pour « séparatisme » et passible de la peine de mort.

Plusieurs organisations de défense des droits de l'homme, d'Avocats sans frontières à la Ligue des droits de l'homme en passant par Amnesty International, ont pu mesurer la gravité de la situation, dénoncée de façon quasi pathétique par le bâtonnier de la ville turque, M. Fethi Gümüs. Lors de la signature de la convention de jumelage, Me Legros s'est engagé à ce que soit répercutée en Europe toute atteinte portée aux avocats de Diyarbakir, qui seront placés sur le même pied que leurs collègues bruxellois.

CRI D'ALARME

Des échanges systématiques d'informations et d'avocats, des réunions à Bruxelles et un séminaire à Diyarbakir, une collaboration lors des procédures devant la Cour européenne des droits de l'homme sont au programme. Mais Me Legros compte également saisir les autorités politiques belges et européennes du sort réservé aux avocats et à la population kurdes.

Jean-Claude MATGEN.

28 et 29 mai 1994

TURQUIE

Aide américaine réduite

La Turquie pourrait rejeter l'aide américaine réduite, mercredi, de 25 % pour des raisons liées aux droits de l'homme et au problème de Chypre, a déclaré, samedi, le Premier ministre turc Mme Tansu Ciller en visite à Boston. Elle a dit à Bill Clinton que la réduction de l'aide était incompréhensible pour le peuple turc. (AFP.)

IRAK

4.000 morts au Kurdistan

Les affrontements entre l'Union patriotique du Kurdistan de Jalal Talabani et le Parti démocratique du Kurdistan de Massoud Barzani, qui se poursuivent dans le Kurdistan irakien, auraient fait quelque 4.000 morts et des centaines de blessés, a affirmé mardi l'agence iranienne Irna — un bilan très supérieur aux estimations venant du Kurdistan irakien. (AFP.)

LE SOIR ● MERCREDI 1er JUIN 1994

À propos des résultats alarmants de leur récente mission en Turquie.

■ Quel était l'objet de votre visite, ce week-end à Istanbul et à Diyarbakir, en Turquie ?

□ G.-H. B. *Au début de l'année dernière déjà, j'étais allé à Istanbul à la demande d'« Avocats sans frontières » pour assister au procès d'avocats accusés de complicités avec des terroristes. C'est là que nous avons appris le décès dans le Sud-Est d'un avocat, dont le corps et celui d'un médecin qui l'accompagnait avaient été retrouvés portant des traces de tortures. Depuis, nous sommes retournés plusieurs fois à Diyarbakir, où le bâtonnier nous expliqua les conditions dans lesquelles son barreau devait fonctionner : avocats poursuivis, inquiétés, certains en fuite. En février débuta le procès de 21 confrères. Défait, le bâtonnier nous fit comprendre que la situation devenait intenable. L'idée s'est alors mise en place d'organiser un jumelage entre nos deux barreaux, ce qui fut fait ce week-end.*

Au passage, nous avons tenté, en vain, de rencontrer à Istanbul Medhi Zana, maire de Diyarbakir, qui avait été arrêté le 13 mai, au lendemain d'une condamnation à quatre ans de prison par défaut — pour « atteinte à la sûreté de l'État » —, un procès dont il n'avait pas reçu notification. On lui reprochait un témoignage au Parlement européen à Strasbourg, en 1992. Il a été arrêté alors qu'il arrivait à la prison pour rendre visite à sa femme, elle-même députée et emprisonnée ! Cela situe l'ensemble du débat qui nous attendait à Diyarbakir.

■ Où vous vous rendez, Me Legros, pour la première fois...

□ P. L. *Oui. Dans le cadre d'« Avocats sans frontières », qui me tient à cœur, j'ai voulu aller me rendre compte sur place. À Istanbul, des journalistes kurdes nous mirent au parfum : dès qu'ils évoquent le mot « kurde », ils sont perquisitionnés, arrêtés : les Kurdes, ça n'existe pas ! À notre arrivée à Diyarbakir, nous avons été reçus d'une manière particulièrement chaleureuse par*

Pierre Legros et Georges-Henri Beauthier

Bâtonnier et avocat au Barreau
de Bruxelles, membres
d'Avocats sans frontières

les responsables du Barreau, qui compte 250 membres. En nous accueillant, ils voyaient arriver ceux qui pouvaient briser le mur de silence. Et nous avons appris des choses absolument ahurissantes.

Deux exemples : quand un avocat kurde est condamné par un tribunal militaire à un an minimum, c'est ce même tribunal militaire qui décide de la radiation de l'avocat au tableau de l'Ordre ! D'autre part, le Barreau de Diyarbakir ne peut être membre d'une organisation internationale aussi respectable que l'Union internationale des avocats, fondée en Belgique en 1930, qui regroupe tous les grands barreaux du monde. Nos confrères kurdes sont donc muselés par un pays qui frappe à la porte de l'Union européenne, qui fait partie du Conseil de l'Europe, qui a un juge à Strasbourg et qui se permet de nous donner des leçons en matière de droits de l'homme ! La situation dépasse de loin ce que je pouvais imaginer.

■ Me Beauthier, vous qui en étiez à votre quatrième déplacement en moins de deux ans, comment voyez-vous l'évolution ?

□ G.-H. B. *Je dois dire que chaque fois c'est un peu plus dramatique. Depuis le début de l'année, il y a trois avocats de la ville qui ont été tués par balles, par la contre-guérilla, une dizaine de confrères sont actuellement en fuite car leur sécurité n'est plus assurée, sans compter ceux qui ont dû quitter Diyarbakir pour aller travailler*

ailleurs ou les vingt et un toujours en procès, conscients des années de prison et de la radiation professionnelle qui les attendent.

En fait, c'est toute la société civile qui est touchée, les médecins ou les syndicalistes, par exemple, connaissant de semblables problèmes. La Cour de sûreté de l'État à Diyarbakir distribue chaque jour des années de prison dans des procès en chaîne qui motivent même l'annulation des vacances judiciaires. C'est dire si nos confrères peuvent difficilement accomplir leur mission de défense devant cet engrenage.

P. L. *Il y a d'ailleurs une attente, une espérance de nos confrères que nous ne voulons pas décevoir. En signant la convention de jumelage, je leur ai dit que, pour moi, cela signifiait que dorénavant toute atteinte portée à un avocat de Diyarbakir sera une atteinte portée à un avocat du Barreau de Bruxelles, et que nous relayerons les informations. Ces gens impressionnent par leur dignité extraordinaire : ils ne demandent pas l'aumône ; ils veulent être entendus, avoir un porte-parole à l'extérieur.*

■ Concrètement, avez-vous d'autres projets en chantier dans ce dossier ?

□ G.-H. B. *Nous ne voulons pas nous contenter d'aller les voir et leur donner une petite tape dans le dos. Nous avons établi un programme en sept points concrets. À commencer par l'échange d'informations, car ils veulent connaître la jurisprudence et la doctrine relatives à l'application de la Convention européenne des droits de l'homme, par exemple. Nous voulons aussi faire venir le bâtonnier de Diyarbakir à Bruxelles, ce dont il est pour le moment empêché, et nous entendons organiser un séminaire de formation sur place.*

P. L. *Nous voulons également procéder à l'échange d'avocats, dans un seul sens au début, ce qui nous permettrait de former des jeunes de là-bas à Bruxelles. Tout à fait le genre de mission bien concrète auquel nous pensions en créant « Avocats sans frontières » il y a deux ans. Des missions, aussi, qui demanderont un certain soutien financier dont nous avons besoin.*

Propos recueillis par
BAUDOUIN LOOS

TURQUIE

Démissions au SHP

Aydin Guven Gurkan, le chef du groupe parlementaire du Parti populiste social-démocrate (SHP, centre-gauche, partenaire de la coalition gouvernementale) et une dizaine d'autres parlementaires du même parti ont démissionné de leurs fonctions au sein de leur formation. Une partie des membres du SHP s'opposent à la poursuite de la coalition avec le Parti de la Justice Voie du Premier ministre Tansu Ciller, estimant que le SHP ne parvient pas à infléchir dans un sens plus social la politique du gouvernement. Ces démissions pourraient entraîner l'éclatement du parti, conduisant ensuite à la dislocation de la coalition gouvernementale. (AFP.)

LE SOIR ● JEUDI 2 JUIN 1994

TURQUIE

Responsable du DEP assassiné

Deux personnes, dont le président local du Parti pro-kurde de la démocratie (DEP), Muhsin Melik, ont été tuées jeudi dans un attentat à Sanliurfa, ville du sud-est de la Turquie proche de la frontière avec la Syrie, selon l'agence turque Anatolie. Le DEP est poursuivi par la Cour constitutionnelle pour séparatisme, accusé par l'armée et les milieux conservateurs d'être le *porte-parole au parlement* du Parti des travailleurs du Kurdistan (PKK, séparatiste), en rébellion armée depuis 1984 contre Ankara dans le Sud-Est anatolien. (AFP.)

LE SOIR ● VENDREDI 3 JUIN 1994

TURQUIE

Explosion sur un bateau

Six personnes ont été blessées, dont une grièvement, samedi dans l'explosion d'une bombe à fragmentation sur un bateau de passagers assurant la liaison entre les rives européenne et asiatique d'Istanbul. Elle a explosé alors que les passagers montaient sur le bateau à Eminonu, rive européenne. L'attentat n'a pas été revendiqué. (AFP.)

LE SOIR ● LUNDI 13 JUIN 1994

Les peshmergas se sont déchirés pendant cinq semaines

Retour au calme au Kurdistan irakien

Après un bon mois de combats fratricides entre factions kurdes irakiennes, un énième cessez-le-feu semble à présent respecté, depuis que les chefs des deux camps en présence se sont rencontrés dimanche à Erbil, « capitale » du Kurdistan. Massoud Barzani, du PDK, et Jalal Talabani, de l'UPK, se sont donc enfin parlé — au cours d'une réunion décrite par l'envoyé du britannique « Independent » comme tendue à souhait —, alors qu'au moins quatre cents Peshmergas (combattants kurdes) auraient déjà été tués dans des combats qui ont divisé en deux cette partie de l'Irak échappant au contrôle de Saddam Hussein depuis 1991 et l'instauration d'une zone de protection aérienne assurée par les avions alliés stationnés en Turquie. En outre, les protagonistes s'accusent mutuellement d'avoir procédé à des exécutions sommaires de prisonniers.

L'origine des heurts serait une banale querelle de nature fon-

cière entre propriétaires des clans rivaux. Mais la rapidité avec laquelle les combats se sont étendus dans le Kurdistan irakien, et la férocité de ceux-ci en disent long sur l'ampleur des indestructibles ressentiments ancestraux d'ordre tribal, surtout quand ceux-ci nourrissent d'inavouables rêves de domination politique.

Les pays occidentaux, les Nations unies et les organisations non gouvernementales ne cachent pas leur stupéfaction et leur exaspération devant ces développements de la part de Kurdes irakiens entrés dans un processus d'autodestruction d'autant plus inattendu que ces Kurdes avaient tout fait pour sortir de l'emprise de Saddam Hussein. Tout, y compris, en automne 92, s'allier avec les Turcs contre leurs frères kurdes turcs du PKK pourchassés dans les montagnes irakiennes.

Un responsable de l'ONU sur place avait prévenu les parties dès le 17 mai à Salaheddine de la possibilité de voir l'aide internationale s'interrompre tandis

que sa mise en œuvre était déjà sévèrement affectée par les combats.

A Bagdad, où la proclamation d'une autorité kurde autonome en 91 n'a évidemment jamais été reconnue, on doit se réjouir de la tournure prise par les événements. Mais on y aura sans doute noté avec méfiance le regain de prestige du Congrès national irakien (CNI), le principal mouvement d'opposition à Saddam Hussein, qui regroupe, outre les factions kurdes, des groupes chiites et sunnites irakiens. Car le chef effectif du CNI, Ahmed Chalabani, est celui qui a réussi à réunir Barzani et Talabani ce dimanche à Erbil. Une rencontre dont beaucoup de chancelleries étudieront les fruits avec soin.

Hier, en tout cas, le chef du PDK a reconnu l'échec de l'expérience kurde de partage du pouvoir entre les deux factions. Désabusé, Barzani a prôné l'établissement d'un « protectorat démilitarisé de l'ONU ».

B. L.

Koerdische parlementsleden geven zich over aan politie

Steeds meer geruchten over nakende staatsgreep in Turkije

Na de opheffing van hun parlementaire onschendbaarheid eergisteren, hadden vijf Koerdische parlementsleden zich in het Turkse parlement verschanst. Gisteren gaven Selim Sadak, Sirri Sakik, Leyla Zana en Ahmet Türk, vier parlementsleden van de Koerdische Democratische Partij (DEP) zich samen met Mahmut Alinak, een voormalig DEP-parlementariër, die thans als onafhankelijke zetelt, over aan de politie in Ankara.

Socialiste die in Ankara in de nacht van woensdag op donderdag een ontmoeting had met de vervolgd DEP-parlementsleden. Royal had vanuit het belegerde Turkse parlement telefonisch contact met Mitterrand. Bij het ministerie van Buitenlandse Zaken in Brussel was men niet op de hoogte van een aanvraag tot politiek asiel. Volgens de vervolgd DEP-afgevaardigde Leyla Zana hadden zij en haar vier kollega's in een verklaring om Franse, Britse, Duitse, Nederlandse en Belgische bescherming gevraagd. Gisteren in de loop van de voormiddag gaven de vijf DEP-parlementsleden zich dan over aan de politie. Ze werden, net zoals hun twee kollega's Hatip Dicle (de voorzitter van de DEP) en Orhan Dogan eergisteren naar de gevangenis afgevoerd.

Doodstraf

De beschuldigingen tegen de DEP-parlementariërs zijn bijzonder zwaar. Ze worden aangeklaagd wegens "separatistische activiteiten". In Turkije staat daar de doodstraf op. Deze beschuldigingen zijn gebaseerd op een reeks toespraken, die de DEP-parlementsleden in binnen- en buitenland hebben gehouden over de repressie van het Turkse leger tegen de Koerden in Turkije en het "recht op zelfbeschikking van het Koerdische volk". Voor de Turkse overheid is dat "separatistische propaganda" en is de DEP niet meer dan een politiek uithangbord van de verboden guerrilla-organisatie PKK (Koerdische Arbeiderspartij). De DEP, die 17 zetels telt in het Turkse parlement, pleit echter voor een politieke oplossing van het Koerdische vraagstuk. Sinds begin vorig jaar zijn al meer dan zeventig leden van de DEP vermoord — onder hen parlementslid Mehmet Sincar. Twee weken geleden

De Franse PS-volksvertegenwoordigster Ségolène Royal (links) en DEP-parlementslid Leyla Zana eergisterenavond in het belegerde Turkse parlement. Royal kon de arrestatie van haar Koerdische kollega's niet verhinderen.

(Foto Reuter)

werd het hoofdkwartier van de DEP door een zware bomaanslag nagenoeg geheel vernield. Bij deze aanslag viel een dode.

Hardliners

De harde aanpak van een legale partij als de DEP toont nog eens aan dat de hardliners van het

Turkse regime — in de eerste plaats de legerleiding — blijven zweren bij een militaire oplossing van de Koerdische kwestie. De oorlog in Koerdistan kost Turkije handen vol geld — 7 miljard dollar vorig jaar — en de Turkse economie maakt een ernstige crisis door. In januari werd het Turk-

se pond met 12 procent gedevalueerd en gisteren werd het jongste inflatiecijfer in Turkije gepubliceerd: 73 procent. Naarmate de gemeenteraadsverkiezingen van 27 maart naderen, nemen ook de geruchten over een mogelijke nieuwe staatsgreep van de generaals toe. President Demirel, die in het verleden al tot twee maal toe het slachtoffer is geweest van een militaire putsch, waarschuwde vorige week donderdag onomwonden voor een ineenstorting van het Turkse politieke systeem. "Als Turkije vandaag een aantal problemen heeft, is dat precies het gevolg van vroegere staatsgrepen", zei Demirel. "Laat de Turkse democratische instellingen met rust en laat de soldaten en de burgers hun werk doen."

De arrestatie van de DEP-parlementariërs toont echter aan dat de Turkse democratische instellingen niet "met rust worden gelaten" en dat de voorstanders van de harde lijn tegen de Koerden (ongeacht of ze legaal of illegaal actie voeren) het voor het zeggen hebben. Het debat over de opheffing van de parlementaire onschendbaarheid van de DEP-parlementsleden werd trouwens ingezet door niemand anders dan generaal Dogan Güres, de stafchef van het Turkse leger. Twee weken geleden, na een zware bomaanslag van de PKK in Tuzla, waarbij vijf Turkse soldaten omkwamen, had DEP-voorzitter Dicle verklaard dat zulke aanslagen het gevolg waren van de genadeloze repressie van het Turkse leger tegen de Koerdische bevolking. Güres noemde de zeventien DEP-parlementsleden hierop "verraders en desperado's in het Turkse parlement". Enkele dagen later nam premier Tansu Çiller de term "verraders" over en eiste ze de opheffing van de parlementaire onschendbaarheid van de DEP-parlementariërs.

(WDN)

ANKARA/BRUSSEL
EIGEN BERICHTGEVING

DEP-parlementslid Leyla Zana ontkende dat de vijf Koerdische parlementsleden politiek asiel hadden gevraagd in Frankrijk, België, Nederland, Groot-Brittannië en Duitsland. Dat werd eerder in Parijs in kringen van de Franse president Mitterrand vernomen. Het bericht was afkomstig van Ségolène Royal, de Franse volksvertegenwoordigster van de Parti

Daad van verzet levert oppositionele Welzijnspartij winst op Koerden stemmen islamitisch

Van onze verslaggever
Joris Cammelbeek

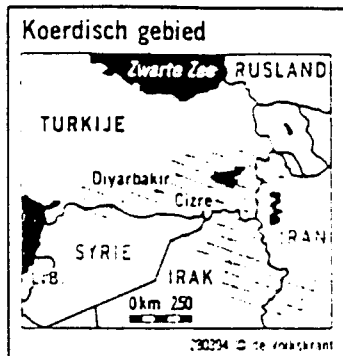
DIYARBAKIR

De Turkse verkiezingen voor 2710 gemeenteraden, burgemeesters en districtsburgemeesters zijn in de merendeels Koerdische stad Diyarbakir op een aanslag na zonder incidenten verlopen. In Istanbul raakten drie toeristen, onder wie een Nederlander, bij een bomaanslag gewond. De verkiezingen lijken in het Koerdische zuidoosten een overwinning te worden voor de Islamitische Welzijnspartij.

In Diyarbakir raakten zondagmiddag twee agenten gewond toen er een granaat werd gegooid op het plein bij een school die als stembureau fungeerde. De bomaanslag in Istanbul, in het Aya Sophia-museum, is opgeëist door de Koerdische Arbeiderspartij PKK. Een Duitse toerist raakte zwaar gewond, een Nederlander en een Spaanse vrouw konden het ziekenhuis weer snel verlaten.

Het tellen van de stemmen kwam gisteravond langzaam op gang. Een volledige uitslag wordt pas vandaag of morgen verwacht. Terwijl de Welzijnspartij in het zuidoosten fors aan aanhang lijkt te winnen, zal de Partij van het Juiste Pad (DYP) van premier Ciller zich in de rest van Turkije waarschijnlijk kunnen handhaven.

Deze trend wordt in verband gebracht met de verkiezingsboycot door de pro-Koerdische Democratische Partij (DEP). Dat veel Koerdische kiezers stemden op de Welzijnspartij wordt geïnterpreteerd als een protest tegen de gewelddadige politiek die de seculiere Turkse partijen sinds tien jaar in Koerdistan voeren. Maar ook tegen hun onwil om, onder druk van het leger, tot een politieke oplossing van de oorlog in dit gebied te komen.

Coalitiegenoot van de DYP, de sociaal-democratische SHP, leek zich eveneens landelijk te handhaven of iets te verbeteren. In Diyarbakir zou de SHP, als de trend zich voortzet, zakken naar ongeveer 5 procent. De oppositionele Moederlandpartij van wijlen president Ozal stond gisteravond in Diyarbakir op een voorlopige 26,65 procent en landelijk op 20 procent.

In Diyarbakir was gisteravond na telling van 6 procent van de stemmen 41,13 procent op de Islamitische Welzijnspartij uitgebracht. Landelijk was dat om tien uur 's avonds 32,54 procent. Terwijl in Diyarbakir de regerende Partij van het Juiste Pad 16,9 procent behaalde, kwam ze landelijk op 29,7 en bleef de grootste partij.

Volgens verschillende politieke woordvoerders in Diyarbakir moet het aantal ongeldige of blanco stemmen worden toegeschreven aan de DEP, ook al heeft die de kiezers niet tot een boycot opgeroepen. De PKK, volgens de Turkse regering de gewapende arm van de DEP, had bedreigd met aanslagen op stemlokalen.

In een klimaat van staatsgeweld en separatistisch tegengeweld – in de tien zuidoostelijke provincies geldt al jaren de noodtoestand – zijn vrije en eerlijke verkiezingen slecht mogelijk. De contra-guerrilla van

het leger, aanslagen en arrestaties gingen gewoon door.

Bezoeken in dorpen bij Diyarbakir door journalisten en Europese waarnemers werden de afgelopen week geweigerd of tegengewerkt. In enkele gevallen werden camera's afgepakt, films in beslag genomen en mensen bedreigd. Een Britse groep werd op een politiebureau vastgehouden. Sommige plaatsen, zoals Cizre, bleken feitelijk gesloten.

De aanwezigheid van een aantal Westeuropese politici was geen garantie dat de waarnemers de hun zelf opgelegde taak – controleren van de verkiezingen en het spreken van de bevolking – ongestoord konden uitvoeren. Niet zelden werden Koerden na contact met buitenlanders opgepakt, of werden chauffeurs gearresteerd. Onder de huidige omstandigheden mag worden aangenomen dat zij zijn mishandeld. De superegouverneur van de tien noodtoestandsprovincies, Erkan, beschuldigde de journalisten gisteravond op de televisie van 'opruimende activiteiten'.

Ook in het onwezenlijk stille Diyarbakir waren zondag de gevolgen van de oorlog op het platteland merkbaar. Vrijdagavond vond nog een aanslag plaats tegenover een campagnebureau van de Moederlandpartij. Op de begrafenis van Netullah Yilmaz, een van de twee slachtoffers, vertelt een broer de toedracht. Volgens hem hebben de fascistische van de Nationale Volkspartij (NHP) de aanslag gepleegd. Hij benadrukt dat het een 'gewoon theehuis' was, geen verzamelplaats voor aanhangers van een bepaalde politieke richting.

In de sloppenwijken van Diyarbakir, buiten de beroemde historische stadsmuren, en tussen de nieuwbouwflats, blijkt direct welke gevolgen de contra-guerrillapolitiek van het leger heeft. Door de vernietiging van ongeveer duizend dorpen

in de noodtoestandsprovincies is de bevolking in de zogeheten *Gecekondus* (letterlijk: in een nacht gebouwd) gigantisch toegenomen. Precieze cijfers zijn niet te krijgen, maar schattingen draaien allemaal rond het getal van zeshonderdduizend in ongeveer drie jaar.

Alom wordt betwijfeld of al deze nieuwkomers van het platteland – er lopen kippen rond en vrouwen bakken brood in lemen ovens – wel als kiezer zijn geregistreerd. Een stemgerechtigde kan een oproepkaart krijgen na de registratie, die door ambtenaren twee maanden voor de verkiezingen huis aan huis moest worden vernicht.

In alle vroegte, de stembureaus gaan om zeven uur open, staan er tientallen mensen te wachten. Bij moskeeen en in scholen, waar vaak verschillende stembureaus zijn gevestigd, staat gewapende politie. Hun werk, het beveiligen van de kiezers en de stembussen, wordt vereenvoudigd omdat alle uitgekezen gebouwen ommuurd zijn en een ingang hebben. Alle mannelijke kiezers worden gefouilleerd. Op sommige plaatsen doen agenten hetzelfde bij vrouwen.

De kiezers moeten – op niets stemmen staat een boete van twintig gulden – in de steden drie (als er ook een districtsburgemeester gekozen moet worden) en in de dorpen tweemaal hun stem uitbrengen. De stembiljetten moeten in drie verschillende gekleurde enveloppen worden gestopt en ten slotte zet een kiezer achter zijn naam op een lijst een handtekening en een vingerafdruk met onuitwisbare inkt.

Na het besluit van de DEP de verkiezingen te boycotten werd de campagne gedomineerd door de opvatting van de nationale Turkse partijen over de Koerdische kwestie. Ciller's partij liet in een dagbladadvertentie weten: 'Een stem op de DYP is een kogel voor de PKK.'

TURKIJE

BETER EEN GOEDE BUUR

Het einde van de Koude Oorlog heeft van Turkije een regionale grootmacht gemaakt. Ankara wil die positie graag erkend zien.

EEN BERICHT UIT ANKARA

IN Turkije doet sinds kort een nieuw, grimmig gezelschapsspelletje de ronde. De vraag is of men gelooft of de buiten de wet gestelde Koerdische Arbeiderspartij, de PKK, een terroristische organisatie is of niet. Is het antwoord positief, dan is men een goede Turk; is het antwoord negatief, dan niet dus.

Toch hebben velen, zelfs welmenenden, zo hun twijfels over deze *conventional wisdom* omtrent de PKK. Misschien zijn die twijfels minder ingegeven door de precieze aard van de PKK, dan door de manier waarop de Turkse regering deze organisatie aanpakt. En de manier waarop de Koerdische autonomisten worden aangepakt, is hard, daar bestaat geen twijfel over. De aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van vorige zondag heeft dat andermaal bewezen. En achter die aanpak schuilt het leger: niemand is zeker of de strijd tegen de PKK voor de militairen niet een hefboom voor een nieuwe staatsgreep wordt.

Het gezelschapsspelletje wordt namelijk gespeeld in de kontekst van een nationale-veiligheidsteorie, wat vroeger en elders altijd zowel de voorbode als het instrument van een autoritair, bij voorkeur in uniform gestoken regiem is geweest. Met het alibi van de veiligheid van de staat, heeft die theorie weinig oog voor democratie of mensenrechten, want de veiligheid gaat vóór, wat voor „slechte” landgenoten weinig goeds voorspelt.

Geen goede Turken zijn alvast zes Koerdische parlementsleden (vijf van de legale Koerdische Democratische Partij DEP en één onafhankelijke) die wegens zogeheten staatsondermijnende activiteiten (vermeende contacten met de PKK, bijvoorbeeld) hun parlementaire onschendbaarheid verloren en die nu de

doodstraf riskeren. Alles is volgens de geldende spelregels verlopen, aldus de autoriteiten in de hoofdstad Ankara — hoewel SP-Europarlementslid *Marc Gal-le*, die daarover een onderzoek verrichtte, tot andere konklusies kwam.

DRUGSSMOKKEL. De Koerden zijn een volk dat verspreid leeft over Iran, Irak en Turkije (waar ze goed zijn voor een 12 procent van de bevolking) en over een sterk nationaal bewustzijn beschikt, wat etnische spanningen oproept. Dat is een probleem dat Ankara in wezen blijft negeren en via de PKK terugbrengt tot een probleem van terrorisme, annex drugs- en wapensmokkel. „Er bestaat een Koerdisch probleem en een probleem van terrorisme,” aldus een regeringswoordvoerder, „de twee hebben niets met elkaar te maken en moeten dus apart worden aangepakt.” Maar ondertussen wordt Turks Koerdistan officieel nog altijd enkel als „het Zuidoosten” aangeduid en tot voor kort konden de Koerden geeneens hun eigen naam hebben: ze werden „Bergturken” genoemd. Pas met de Golf-oorlog en de massale, dramatische vlucht van de Koerden uit Noord-Irak in 1991 is daar enigszins verandering in gekomen.

Voor de rest ziet de regering van premier *Tansu Çiller* niet in wat die Koerden daar te klagen zouden hebben, gelet op, bijvoorbeeld, de omvangrijke investeringen in infrastructuurwerken die in de streek zijn gepland. Daarmee gaat ze van lieverlee voorbij aan de voorgeschiedenis van negatie en repressie, die een spiraal van geweld op gang heeft gebracht. Officiële bronnen in Ankara (die wijselijk anoniem willen blijven) aarzelen zelfs niet om het als een proces van terreur en tegenterreur te omschrijven. Met de burgers als eerste slachtoffer.

De belangrijkste konklusie daarvan is dat de burgerlijke overheid in Ankara alvast in de strijd tegen de PKK feitelijk de controle over het leger kwijtgespeeld is.

Het enige waar die overheid nog op kan rekenen — en dat zeggen diezelfde officiële bronnen met zoveel woorden — is dat de „haviken” zich zullen beperken tot een (noodzakelijkerwijs gewelddadige) onderdrukking van het Koerdische „terrorisme”, opdat de „duiven” achteraf nog de gelegenheid zouden krijgen om politieke hervormingen door te voeren.

Als er intern gevaar voor Turkije dreigt, komt het officieel van die kant: de opmars van het islamitische fundamentalisme, die de seculiere staat van *Kemal Atatürk* zou kunnen ondermijnen, wordt haast als onbelangrijk weggewuifd. De islamitische Welvaartspartij (*Refah*, RP) haalt geen twintig procent van de stemmen en houdt zich aan de democratische spelregels, zo heet het. In elektorale termen klopt dat ook, wat niet wegneemt dat buitenlandse diplomaten in Ankara met veel meer zorg aankijken tegen het groeiende fundamentalistische aktivisme aan de basis. Zij aarzelen niet om erop te wijzen hoe de fundamentalisten het onderwijs „infiltreren” en populariteit opbouwen door gra-

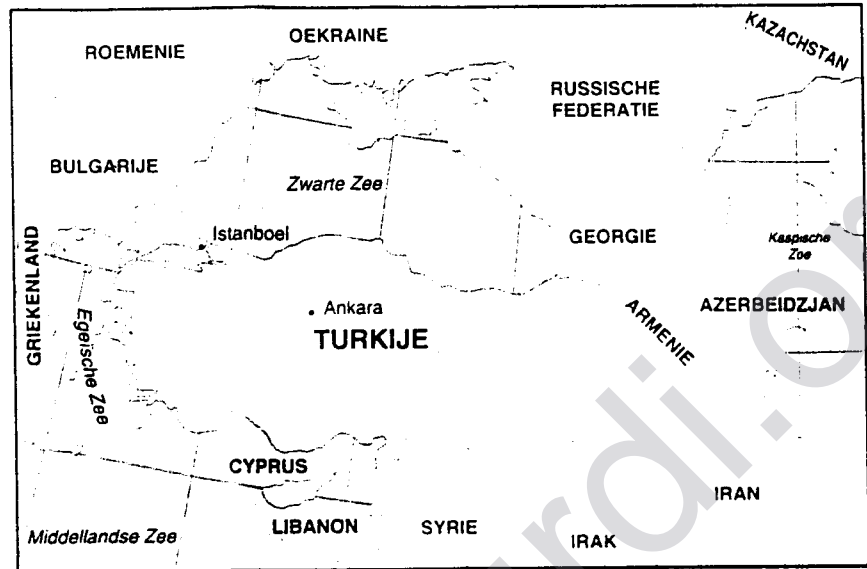
tis voedselbedelingen en andere vormen van sociaal dienstbetoon.

AFSPRAAK. Ondertussen kijkt Ankara gramstorig toe hoe het Westen, sommige Navo-bondgenoten in de eerste plaats, niet dezelfde harde lijn tegen de PKK aanhoudt. Bestaat er immers, bijvoorbeeld in het kader van de afspraken binnen de Konferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (KVSE), niet een wederzijdse bijstandsplicht in de strijd tegen het internationaal terrorisme? En is de Koerdische, militair ondersteunde afscheidingsdrang geen bedreiging voor Turkijes territoriale integriteit, wat door de Navo als een *casus belli* wordt beschouwd?

Ankara is bereid begrip op te brengen voor de skrupules van West-Europa: „maar steun hen dan tenminste niet,” zo vraagt het met een zucht. Ze geven het daar graag toe: de kwestie met de parlementsleden kwam op een wel heel ongegeschikt moment en de zaak zal de argwaan tegenover het Turkse regiem niet milderen. Het Europese parlement keurde al een resolutie goed om de kwestie aan te klagen, maar, zo klagen de Turken dan

Turkije is opnieuw een centrum

Sinds het opbreken van de Sovjetunie werpt Turkije zich op als de voorpost van het Westen tegenover de Centraalaziatische republieken.

Oorlog moeten inruilen voor het gevoel verlaten te zijn door de vroegere westerse beschermheren. Ankara sloeg de schrik om het hart toen op een dag in 1990 de rechterhand van Iraks Saddam Hoessein belet kwam vragen, weigerde zijn revolver in de vestiaire af te geven, en meedeelde: „we zullen de zaken nu onder ons moeten regelen.”

Daar heeft de Golf-oorlog een stokje voor gestoken. Bovendien hebben de instabiliteit van de voormalige Sovjet-republieken en de snelle veranderingen in het even nabij gelegen Midden-Oosten Turkije van een frontlijnstaat tot een regionale grootmacht gepromoveerd, waardoor het land de voorbije jaren niet weinig aan assertiviteit won.

Ankara wil deze positie verzilveren door een prominente rol te gaan spelen in de nieuwe, uit het uiteenvallen van de Sovjetunie ontstane, cultureel met Turkije verwante, Centraalaziatische republieken. Het is daar een heuse strijd om de invloed tegen Rusland en het aloude „centrum” in Moskou begonnen. „Vergeet niet,” aldus een Turks diplomaat, „dat Rusland een enorm vermogen tot *lastig zijn bezit*,” zoals gebleken is in de etnisch-nationalistische konflikten in de Kaukasus. En zulke konflikten bedreigen West-Europa wel niet direkt, maar het gevaar van een *spillover* is nooit denkbeeldig.

INVASIE. Daarmee wil Turkije andermaal zijn nuttigheid voor het Westen bewijzen — en tegelijk zijn nieuwe machtspositie bevestigen, namelijk als democratisch en sekulier model voor de nieuwe landen die nog volop hun weg aan het zoeken zijn. Turkije was het eerste land dat de onafhankelijkheid van de nieuwe republieken heeft erkend. □□□

weer, als wij dan een inspanning doen om een en ander voor de gemengde Europees-Turkse parlementaire commissie te komen uitleggen, komt van de vijftig Europarlementsleden van de commissie welgeteld één op de afspraak opdagen. Hoe ernstig is die bezorgdheid dan?

De gevoeligheid van Turkije voor het eigen imago in Europa is recht evenredig met Turkijes wens om volwaardig in de Europese Unie te worden opgenomen. Het land gaat er prat op de EU-standaarden behoorlijk dicht te benaderen, in alle geval méér dan die Centraaleuropese lan-

De regering van premier Çiller: geen probleem met de Koerden.

den voor wie de deur al op zijn minst op een kier is gezet. Turkije steunde zijn onontkoombaarheid lange tijd op zijn geostrategische positie, aan de zuidflank van de Navo, tegen de grens van de voormalige Sovjetunie aan: het was een frontlijnstaat, een verlengstuk van de Amerikaanse belangen in de regio en een vooruitgeschoven basis in de verdediging van het Vrije Westen. Dat comfort heeft Turkije met het verdwijnen van de Koude

T U R K I J E

opende er onmiddellijk ambassades en startte omvangrijke hulpprogramma's, waarvoor het *Turks Internationaal Samenwerkingsagentschap* in die landen, al meer dan, omgerekend, 20 miljard frank besteedde. Maar dat kan Turkije in z'n eentje niet volhouden: voor een economische en politieke stabilisering van die nieuwe landen heeft het de steun van het rijke Westen nodig. Ankara zal de weg wel wijzen.

Maar het ene plezier moet het andere waard zijn: Turkijes nieuw verworven internationale prominentie verdient ook erkenning. Het zat de Turken al een tijd dwars dat hen, bijvoorbeeld, een actieve rol in de Bosnische oorlog bleef ontzegd. Turkse troepen waren (tot vorige week, toen sekretaris-generaal *Boutros Boutros-Ghali* van de Verenigde Naties van gedacht veranderde) niet welkom in de VN-vredesmacht *Unprofor*, omwille van de oude Ottomaanse aanwezigheid op de Balkan, zodat de Turken van een neiging tot partijdigheid ten gunste van de Bosnische moslims werden verdacht. „Alsof wij geen volwaardige en verantwoordelijke VN-lidstaat zouden zijn,” zegt een Turks diplomaat. „En de Russische VN-troepen rond Sarajevo dan, de

Heeft de regering het leger nog onder controle ?

traditionele vrienden van de Serviërs? En de Fransen of Japanners, respectievelijk de oude kolonizatoren en militaire bezetters, bij de VN-strijdmacht in Cambodja?” Hier werden, volgens Ankara, twee maten en gewichten tegen de Turken gehanteerd.

Ondertussen acht Ankara het tijdsgewricht gunstig om het oude *contentieux* met aartsvijand Griekenland weer op te rakelen, het dispuut over het statuut van de Griekse eilanden in de Egeïsche Zee voor de Turkse kust in de eerste plaats, waar Athene, zegt Ankara, alweer een politiek van het voldongen feit aan het voeren is. En vervolgens is er uiteraard nog altijd de Grieks-Turkse twistappel Cyprus, het eiland dat nu al twintig jaar in tweeën gedeeld is sinds het noordelijke deel een Turkse militaire invasie kende (hoewel dat in Ankara die naam niet mag hebben). „Als Griekenland de gelijkheid van Grieks- en Turks-Cyprioten erkent,” aldus de Turkse diplomatie, „staat niets nog een globale regeling voor Cyprus in de weg. Deze kwestie tot een voorwaarde maken voor EU-lidmaatschap? Dat is toch nergens goed voor?” En de tijd dringt, want ondertussen vreet een economische crisis steeds dieper in Turkije in. Daarvoor zal het land Europa hard nodig hebben.

Marc Reynebeau

De oorlog van de Turkse generaals tegen de Koerden krijgt stilaan de omvang van een volkerenmoord. Van de Europese regeringen moet het Koerdische volk weinig steun verwachten. Ook niet van de Belgische. Die overweegt nu zelfs wapens te verkopen aan de Koerdedoders. Zo komt Claes nooit aan de Nobelprijs voor de Vrede, als je het ons vraagt.

KOERDISTAN

GEEN WAPENS VOOR TURKIJE!

Tot op heden is de Belgische regering niet gezwicht voor de Turkse druk om repressief op te treden tegen de Koerdische beweging in ons land. Men kan zelfs zeggen dat de door Turkse agenten aangestoken rellen in de eerste dagen van januari, gevolgd door het charme-offensief van de Turkse premier *Tansu Ciller* tijdens haar bezoek aan ons land, precies het omgekeerde resultaat hebben teweeggebracht. België denkt er niet aan Duitsland en Frankrijk te volgen en Koerdische organisaties te verbieden. Die houding lijkt vanzelfsprekend, zeker voor een centrum-linkse regering die het begrip solidariteit hoog in haar vaandel voert. Maar het is de Turkse geheime diensten er blijkbaar veel aan gelegen de Koerdische vrijheidsstrijd in een slecht daglicht te stellen en te beroven van de steun die zij in de Koerdische diaspora en de progressieve kringen in Europa genie: Voor hun desinformatiekampagne kunnen de Turken blijkbaar rekenen op de steun van hun Navo-kollega's. Zo kon de Internationale Konferentie over Turks Koerdistan op 12 en 13 maart er zo na niet doorgaan in ons land. Blijkbaar konden de Turkse geheime diensten de Belgische veiligheidsdiensten overtuigen van het gevaar dat Koerdische "terroristen" voor de openbare veiligheid zouden opleveren.

VOLKERENMOORD

Op de Koerdistankonferentie, die *in extremis* kon doorgaan in het *Sheraton* hotel van Zaventem, toonden de afgevaardigden van de

Koerdische Arbeiderspartij (PKK), door de Turkse propagandamolen afgeschilderd als adepten van *Pol Pot*, zich zeer gematigd. Zij eisen niet de absolute onafhankelijkheid, maar nemen genoegen met autonomie en politieke rechten voor de Koerden. De boodschap was eenvoudig: als het aan de PKK ligt, kan er morgen al een staakt-het-vuren worden afgesproken.

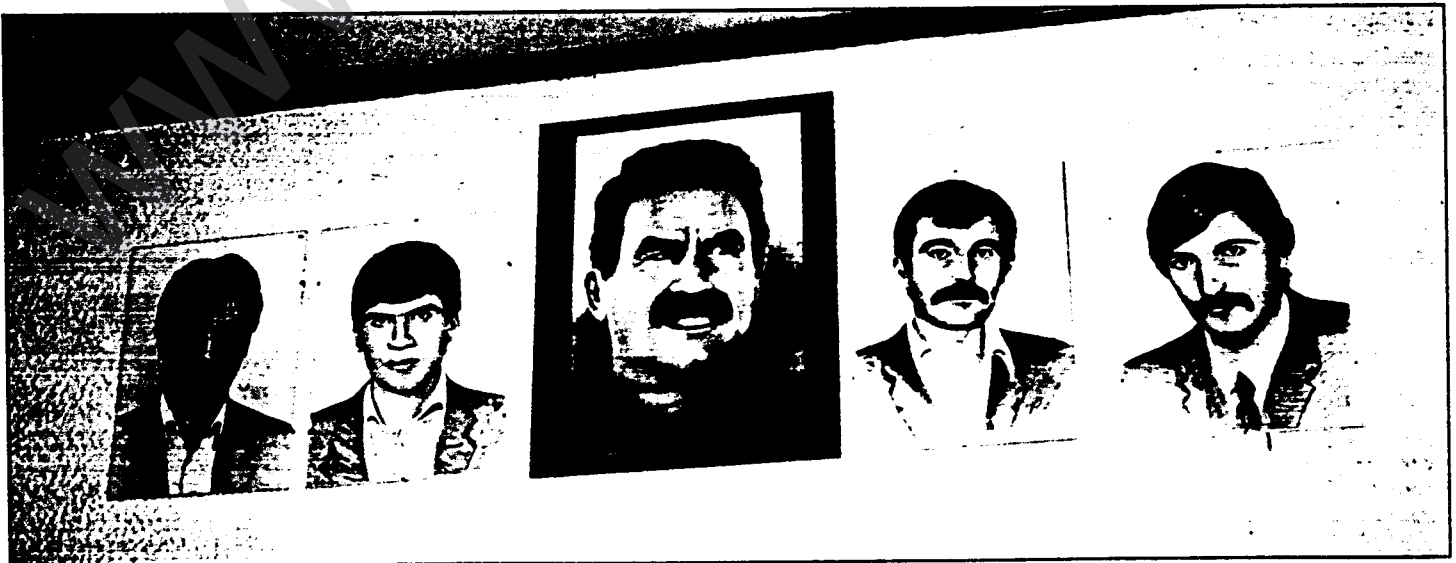
Het antwoord van de Turkse generaals op het herhaalde vredesaanbod van de Koerden is ondertussen ook gekend. Koerdische parlementairen die voor de rechten van hun volk opkomen, worden gevangengezet en van hoogverraad beschuldigd. De oorlog wordt opgevoerd en eist tientallen slachtoffers per dag. Vorige week zond Ankara nog een bijkomende troepenmacht van 150.000 soldaten en 20.000 rijkswachters naar Koerdistan. Steeds duidelijker wordt dat de Turken de oorlog nog willen doen eskaleren en ieder autonomiestreven in het bloed willen smoren.

Koerdistan wordt omgebouwd tot een reusachtig gevangenenkamp waar honderden dorpen met de grond werden gelijkgemaakt en honderdduizenden op de vlucht zijn in hun eigen land. De toestand in de steden wordt daardoor steeds schrijnender.

De Turkse regering duldt geen pottenkijkers bij deze oorlog, die stilaan de afmetingen van een volkerenmoord aanneemt. Joernalisten, televisieploegen, buitenlandse parlementaire delegaties en mensenrechtenorganisaties worden met de dood bedreigd en het land uitgezet.

Ondertussen kijkt Europa de andere kant uit -

België moet de PKK erkennen.

het wordt een gewoonte. Ten opzichte van de oorlog in Bosnië kon men nog uitvluchten vinden : ex-Joegoslavië behoorde tijdens de Koude Oorlog niet tot de Westerse invloedssfeer, sommigen konden zich achter de gedachte verschuilen dat het ons - strikt genomen - niet aanging. Dit geldt niet voor Turkije, een land waarmee wij in Navo-verband hechte militaire en economische relaties onderhouden. De moord op de Koerden is het werk van een Navoleger, dat zich samen met het onze heeft getraind en bewapend, om het hoofd te kunnen bieden aan een gemeenschappelijke vijand in het Oosten. De Turkse soldaten zijn in zekere zin onze soldaten. Alle Navo-landen zijn dus medeplichtig aan het bloedbad.

BELGISCHE WAPENS

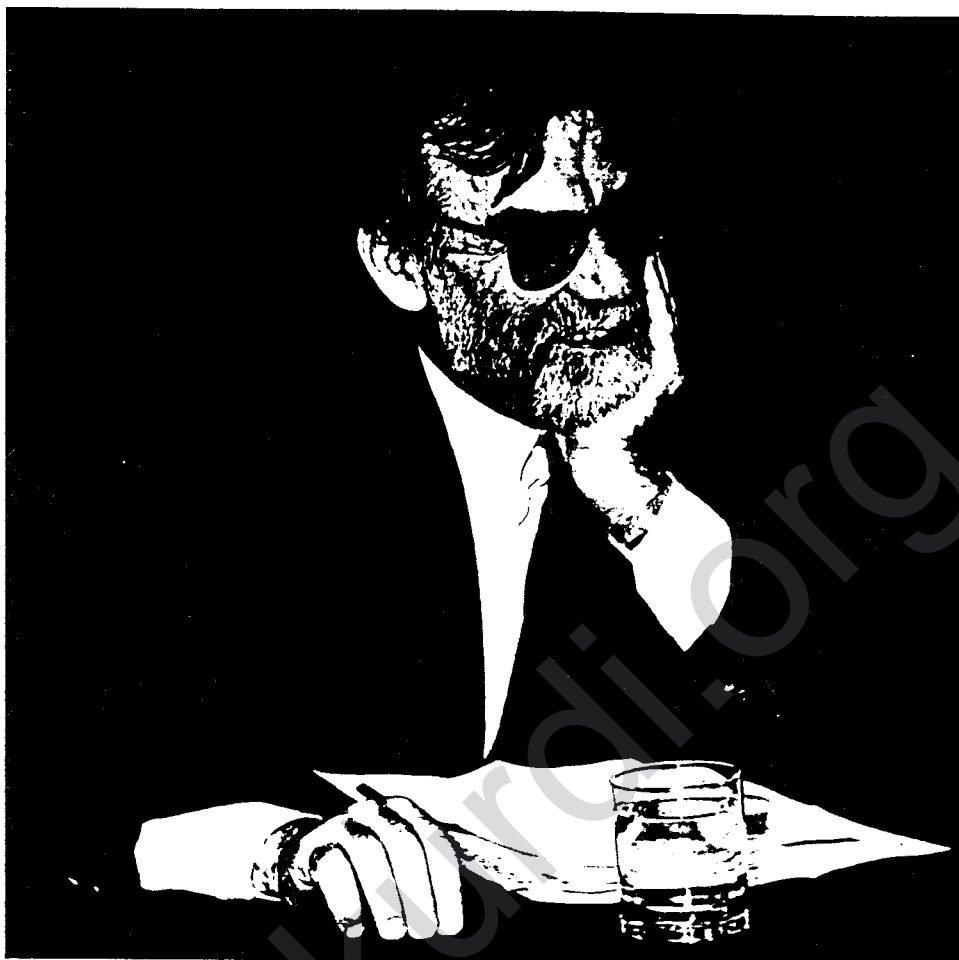
Die medeplichtigheid zou wel eens een meer letterlijke vorm kunnen aannemen. De inkrimping van het Belgisch leger heeft, zoals bekend, geleid tot een berg overtollige wapens. Die worden op de internationale markt aangeboden. Er is al een rel ontstaan rond de eventuele verkoop van Mirages aan het leger van Pinochet. En onlangs raakte bekend dat Turkije belangstelling heeft laten blijken voor 5 batterijen Hawk-raketten, met toebehoren en desgewenste opleiding voor het personeel dat de installaties moet bedienen. Nieuw Links-er en senator Paul Pataer bracht deze zaak aan het licht op de Koerdistankonferentie. Ondertussen stelde hij aan Leo Deicroix een parlementaire vraag over de kwestie. De minister antwoordde dat Turkije als Navopartner bezwaarlijk op dezelfde lijn kan geplaatst worden als één of ander derde wereldland. Maar hij voegde er wel aan toe dat de regering zich bewust is van de gevoeligheid van de kwestie en dat een beslissing over de eventuele verkoop van die wapens daarom door heel de regering zou worden genomen.

Wie de ernst van de zaak zou wegwuiven door te wijzen op het feit dat de Hawks bezwaarlijk tegen de Koerden kunnen worden ingezet - het gaat om luchtafweer - is bij Pataer aan het verkeerde adres : "De oorlog in Koerdistan kost de Turkse regering miljarden dollars. Als zij kan sparen op luchtafweer, dan is het zeker dat zij daardoor meer financiële ruimte krijgt om artillerie en munitie te kopen die wél tegen de Koerdische bevolking worden ingezet."

Terloops vraagt de Nieuw Links-senator zich af of het wel zo nodig is dat al die overbodig geworden wapens worden verkocht: "Men kan ze toch gewoon vernietigen? Dat doen de Amerikanen en de Russen toch ook? Daar worden raketten en tanks tot schroot verwerkt, zij het in het kader van internationale ontwapeningsakkoorden. Ik wijs er overigens op dat de oorlog in Koerdistan de Navo, die een defensie-alliantie van democratische landen beweert te zijn, enorm verzwakt."

EEN PKK-BUREAU IN BRUSSEL

Het is erg dat onze diplomatie terugdeinst voor klare uitspraken over de Koerdische kwestie. Akkoord, de Belgische regering heeft verklaard te zullen aandringen bij de Turkse regering om

Paul Pataer : geen wapens voor Turkije.

de democratische rechten van de gevangen DEP-parlementsleden te eerbiedigen. Dit is echter het *minimum minimorum*. Waarom zegt onze regering niet duidelijk dat de Koerdische strijd een rechtvaardige strijd is? Waarom verleent ons land niet een semi-officieel diplomatiek statuut aan een vertegenwoordiging van de Koerdische verzetsbeweging? We denken daarbij aan het historische voorbeeld van de diplomatieke erkenning van een PLO-bureau in Brussel.

Onze regering telt een paar leden die prat gaan op hun diplomatiek talent en de "kommunautaire spijttechnologie" waarmee zij het samenleven tussen Vlamingen en Walen in dit land mogelijk maken. Is het teveel gevraagd dat Brussel zijn steentje zou bijdragen in het tot stand brengen van een dialoog tussen de oorlogvoerende partijen in Turks Koerdistan?

Wij dromen van een Willy Claes die, naar het voorbeeld van wijlen zijn Noorse collega die de PLO en Israël aan de onderhandelingstafel kreeg, vertegenwoordigers van de PKK en van de Turkse staat tot wederzijdse erkenning zou brengen. Of, zoals Paul Pataer het lyrisch verwoordde op de slotdag van de Koerdistan-konferentie : "Beeld u in dat mijn minister van Buitenlandse Zaken, de heer Claes, er zo in zou slagen de Nobelprijs voor de Vrede te krijgen, samen met premier Ciller en de heer Öcalan... Wat een mooi vooruitzicht!"

S.D.

Zie ook het interview met Haydar Agbaba in NL van 21 januari '94.

Bom in bazar

Experts van de Turkse politie zoeken aanwijzingen voor de bomaanslag in de bazar van Istanboel waarbij twee doden vielen, een Spaanse man en een Tunesische vrouw. Bij de aanslag vielen ook 15 gewonden. De explosie is duidelijk gericht tegen het toerisme naar Turkije, zodat de politie de hand van de Koerdische PKK in de aanslag vermoedt. De PKK wil het toerisme ontmoedigen om de Turkse staat van inkomsten te beroven. (foto ap)

De Standaard Dinsdag 5 april 1994

67 Koerden omgebracht

ISTANBOEL (reuter) — In het oosten van Turkije zijn minstens 69 mensen, onder wie 67 Koerdische opstandelingen, gedood, zo meldde het Turkse persbureau woensdag. Volgens die bron werden op de flanken van de Araratberg alleen al 59 Koerdische guerrillero's door Turkse troepen omgebracht. Bij een aanval van de Koerdische opstandelingen op een trein kwamen acht guerrillero's en twee soldaten om.

De Standaard Donderdag 7 april 1994

Duitse politici ruziën over reactie op Koerdisch geweld

Beieren bijt spits af met uitwijzing

Van onze korrespondent

BONN — Beieren slaat het eerst terug. Drie Koerdische betogers die twee weken geleden in de Zuidoost-Duitse deelstaat bij rellen tegen de lamp liepen, kregen vorig weekeinde de mededeling dat ze het land uit mochten. Ten minste tien andere Koerden die in de gevangenis in Augsburg vastzitten, hangt hetzelfde lot boven het hoofd. Een beslissing waarmee de conservatieve regering in München haar faam kracht bijzet dat ze met keetschoppers korte metten maakt.

In andere Duitse deelstaten en in Bonn is de discussie over de aanpak van Koerdisch geweld naars nog volop aan de gang. Eind deze maand wil de regering op de proppen komen met een verslag ter zake. De kwestie staat in de kijker sinds de Bondsrepubliek twee weken geleden onverhoeds overspoeld raakte door een weergalozige golf van Koerdisch geweld.

In Wiesbaden gingen toen honderden betogers op de vuist met de politie, in Hamburg zetten ze een kruispunt af. Op tal van autosnelwegen raakte het verkeer gestremd door Koerden die op het wegdek autobanden in brand staken, agenten met brandbommen bekogelden of met benzine overgoten.

Vijf betogers staken zichzelf aan, onder wie twee jonge vrouwen in Mannheim die aan hun brandwonden bezweken. Alleen al op dinsdag van die week, rekende de politie ruim vijfhonderd Koerden in en raakte een honderdtal agenten zwaar gewond.

Onder de zowat 450.000 Koerden in de Bondsrepubliek zijn naar schatting van de Duitse autoriteiten 40.000 aanhangers van de gewapende „Koerdische Arbeiderspartij“ PKK. Sinds eind november vorig jaar zijn de PKK en 35 groeperingen die de overheid als mantelorganisaties van de verzetsbeweging beschouwt, in de Bondsrepubliek verboden.

Een maatregel die volgens deskundigen niet vreemd is aan de jongste uitbarstingen van geweld, naast de wrevel van Koerdische nationalistenaars over de Duitse steun aan Turkije. Dit land kreeg wapens bij de vleet cadeau uit arsenalen van de voormalige DDR. Weliswaar op voorwaarde dat het Turkse leger de Duitse wapens niet tegen de Koerden mag inzetten.

Maar er zijn aanwijzingen te over dat dit toch gebeurt.

Het was kanselier Helmut Kohl die na de uitspattingen de toon zette voor het debat over de gepaste reacties. Kohl eiste de uitwijzing van de herrieschoppers die bij de rellen werden opgepakt. Als de bestaande vreemdelingenwet daarvoor niet voldoende houvast biedt, moet ze worden gewijzigd, zei hij.

Minister van Binnenlandse Zaken Manfred Kanther zong hetzelfde deuntje. Alleen is het niet zo gemakkelijk de daad bij het woord te voegen. Zoals elk beschaafd land mag ook de Bondsrepubliek vreemdelingen die in hun land van herkomst bedreigd zijn door martelingen of doodstraf, niet zomaar uitwijzen. En dat uitgewezen Koerden in Turkije kans lopen op een onheuse behandeling, is geen ongegronde vrees.

Het rapport dat de regering voor eind deze maand aankondigde, moet uitsluitel geven over de vraag hoe dit bezwaar te omzeilen valt. Minister Kanther stelt een akkoord voor met Turkije om het Duitse geweten te sussen en toch van lastige Koerden af te geraken. De regering in Ankara moet in zo'n verdrag waarborgen uitgewezen herrieschoppers niet te martelen of terecht te stellen.

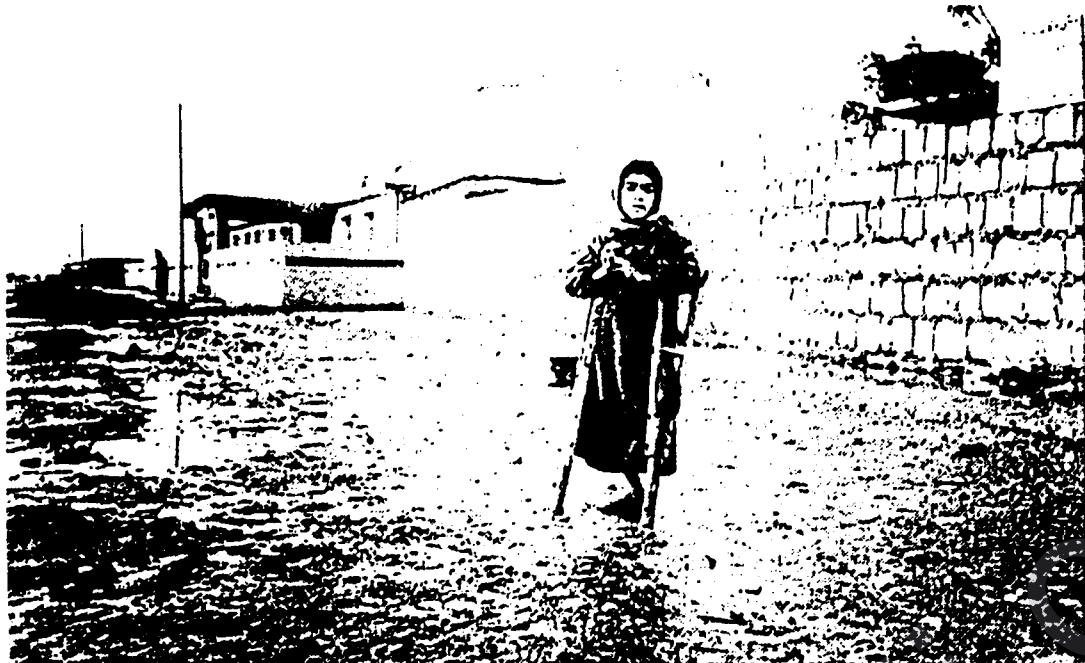
Tijdelijk was er zelfs sprake van hen in Turkije op te sluiten in speciale gevangnissen die altijd open staan voor internationale mensenrechten-organisaties. Maar dat idee was van de baan zodra het in de pers uitlekte.

De kwestie is een twistappel tussen kristendemokratische liefhebbers van kordate maatregelen en met name liberalen en sociaal-demokraten die een uitwijzingsakkoord met humanitaire waarborgen een gek idee vinden. Zijn er niet al genoeg verdragen waarin Turkije zich verplichtte de mensenrechten te eerbiedigen? De enige echte waarborg is, volgens de critici, de keetschoppers in Duitsland te berechten. Voor die oplossing koos de sociaal-demokratische regering van Noordrijn-Westfalen waar 110 Koerden werden opgepakt.

Uitwijzingen vallen in Duitsland onder de bevoegdheid van de deelstaten, wat het verschil verklaart met de aanpak in Beieren. Daar, zo zeggen critici, spelen de autoriteiten met hun onmeedogende houding de „Turkse beulen“ in de kaart.

Winfried DOLDERER

Tallose slachtoffers van landmijnen

Het landelijke gedeelte van de Koerdische regio in Noord-Irak was bijna volledig verwoest door het regime van Saddam Hoessein toen de Koerdische opstand in maart 1991 plaatsvond, na het einde van de Golfoorlog. Sederdien, dus ongeveer al drie jaar lang, staan drie van de vier Koerdische provincies in Noord-Irak onder Koerdisch zelfbestuur. Met de hulp van internationale organisaties werd hard gewerkt aan de heropbouw van de dorpen, en ook de landbouw is fel verbeterd. Grote groene rijstvelden strekken zich uit over de vroegere ruïnes, de mensen hier mogen trots zijn.

Maar de rijstvelden, die tenminste een gedeeltelijke oplossing vormen voor het voedselprobleem in Koerdistan, hebben een ander probleem geschapen dat minstens even erg is. Een nauwkeurige screening van Unicef heeft uitgewezen dat tussen 1991 en nu het aantal gevallen van malaria aanzienlijk toegenomen is. Als een van de oorzaken wijzen dokters op het veel grotere aantal muggen door het water van de rijstvelden. Voorlopig zijn de medicijnen voor een doeltreffende anti-malariacampagne niet voorhanden in Irak.

"Kijk rond in de ziekenhuizen en je krijgt een beeld van alle problemen in de Koerdische regio", zegt een Duitse dokter die als vrijwilliger in een ziekenhuis vlakbij de Iraanse grens werkt. "Heel vaak kun je een probleem oplossen door een ander probleem te creëren, waar je dan weer een ander door creëert, en zo verder tot de mensen uiteindelijk toch ziek worden. De regio staat onder Koerdisch zelfbestuur maar heeft terzelfder tijd erg te lijden onder twee embargo's. Er wordt van de mensen verwacht dat ze de problemen oplossen zonder de minste middelen. Uiteindelijk worden ze dan ziek, en dan heb je zelfs geen middelen om ze te genezen."

Als je in een ziekenhuis rondloopt springt meteen een tweede voorbeeld van die "problemenketen" in het oog: een hele afdeling is voorbehouden voor de slachtoffers van mijnontploffingen. Het Iraakse leger had meer dan 20 miljoen mijnen op Koerdisch grondgebied geplaatst. Nu is het leger weg, maar de mijnen zijn er nog steeds, en dat op plaatsen waar de mensen hun vee laten grazen of hout gaan sprokkelen. Als de economische situatie echt onhoudbaar wordt gaan ze soms ook mijnen sprokkelen, halen het ontstekingsmechanisme eraf en verkopen het metaal.

Gemiddeld meer dan tien mijnslachtoffers per week telde het ziekenhuis in Dianan vorig jaar. Soms werden benen geamputeerd met plaatselijke verdoving, bij gebrek aan voldoende narcotica. "Hoewel de medicijntoevoer veel beter is dan in 1991 en 1992, hebben we maar een heel kleine voorraad lachgas, en dat is het basisbestanddeel van de meeste narcotica", zegt dokter Hasan van het Rizgarizekenhuis in de Koerdische hoofdstad Arbil.

Het Rizgarizekenhuis heette het Saddamziekenhuis voor de Koerdische opstand. Rizgari betekent bevrijding — bevrijding van twintig jaar diktatuur, maar ten koste van de essentiële goederen. "De toevoer van medicijnen werd in de tijd van het Baathregime rechtstreeks vanuit Bagdad geleid. Elk provinciebestuur had een gezondheidsdienst die alle nodige medicijnen en instrumenten kreeg. De mensen werden gratis verpleegd. Maar alles hing af van Bagdad, en ze stuurden ons nooit grote hoeveelheden."

Ook vandaag nog worden de medicijnen in de Koerdische provincies door de gezondheidsdiensten verdeeld onder ziekenhuizen en medische hulpposten, waarbij de Verenigde Naties en internationale humanitaire organisaties de rol van de centrale regering hebben overgenomen. "Maar dat betekent ook dat we niet zelf ons eigen gezondheidsbeleid kunnen bepalen", zegt Fatima, een jonge apotheker die op de gezondheidsdienst in Hewler werkt. "Tegenwoordig krijgen we bijvoorbeeld veel meer medicijnen dan in 1992, toen we geen serum tegen slangebeten hadden waardoor heel wat mensen stierven. Maar voor elke grote campagne, zoals de anti-malariacampagne die we nu voorbereiden, moeten we wachten op een beslissing van de Verenigde Naties."

Bevoorradiging is niet het enige probleem van de gezondheidszorg in Koerdistan. Fatima verdient als werknemer van de staat ongeveer 300 dinar per maand. Dat is min of meer evenveel als wat ze verdiende in 1991. Het enige verschil is dat een zak rijst (van 50 kg) toen 10 tot 20 dinar kostte en nu 1.000 dinar kost. De Koerdische regering behield het oude Iraakse administratiesysteem ook in de gezondheidssector. Dat betekent dat veel werknemers die de Iraakse regering wel kon betalen nu door de Koerdische regering niet meer kunnen worden betaald. En dus moet het medisch personeel zelf een oplossing zoeken voor het probleem. Voor veel dokters duurt een gewone werkdag tot twee uur 's middags. Gedurende die tijd moeten ze de patiënten gratis behandelen. Feridun, de directeur van een ziekenhuis in een klein grensstadje, weet heel goed wat "zijn" dokters 's middags doen: "Ze zeggen tegen hun patiënten dat ze 's middags moeten terugkomen. Dan behandelen ze ze ook echt, maar dan laten ze de patiënten betalen. En wie zal het hen kwalijk nemen, want anders kunnen ze niet overleven."

Feridun legt ook uit waarom de regering dat probleem niet tracht op te lossen door de patiënten ook officieel een klein bedrag te laten betalen: "Wij worden internationaal niet als Koerdische staat erkend. Daarom moeten we het Iraakse systeem aanhouden als we hulp willen krijgen. Anders zullen er geruchten de ronde beginnen doen over Koerdische onafhankelijkheid en dan zouden sommige organisaties de hulp kunnen stopzetten."

Vluchtelingen leven in voormalige Iraakse folterkammers

Wie over de muur rond het grote gebouw in het centrum van Suleymania kijkt, krijgt de indruk dat het leven hier vredig en rustig zijn gangetje gaat: vrouwen bakken brood op een open vuur, kinderen spelen op het grote plein, mannen wandelen rustig met elkaar keuvelend op en neer. Een romantische aanblik — of een cynische. Honderden mensen zijn hier gestorven, duizenden werden gefolterd. Tot 1991, toen de opstanden in het Koerdische gebied in Noord-Irak uitbraken, was het hoofdkwartier van de Iraakse geheime dienst in dit grote gebouw ondergebracht. Sommigen van de Koerdische mannen en vrouwen die hierheen werden gebracht, maakten hun laatste reis: ze bezwaken onder de folteringen. Anderen, vooral vrouwen, ontnamen zichzelf het leven nadat ze weer waren vrijgelaten: ze konden niet voortleven met de herinnering aan de wreedheden die hen hier waren aangedaan. Tijdens de volksoptanden die volgden op de tweede Golfoorlog, in maart 1991, bestormden de mensen van Suleymania het 'veiligheidscentrum', drongen het gebouw binnen en vernielden de foltertellen. In de beginperiode van het Koerdische zelfbestuur, na de opstanden, bleef het gebouw leegstaan — een monument ter herdenking van de repressie van de Baath-partij. Tegenwoordig wonen meer dan honderd mensen in het vroegere veiligheidscentrum. "We zijn niet gelukkig met deze woning", zegt een van hen, de 54-jarige Ahmed Selman. "Maar je kan ook niet op straat blijven wonen, en waar moet je anders naartoe?" Ahmed Selman is een *Kirkuki*, een woord

dat normaal aangeeft dat je afkomstig bent uit de Iraaks-Koerdische stad Kirkuk. Maar de laatste drie jaar heeft de term *Kirkuki* ook een andere betekenis gekregen in het Koerdische gebied in Noord-Irak. *Kirkuki's* zijn de meer 200.000 *intern ontheemde mensen* die in de Koerdische regio wonen. Ze komen niet alleen uit Kirkuk, maar ook uit Nanequin en Seyxan, twee steden die momenteel onder Iraaks beheer staan. Samen met anderhalf miljoen andere Koerden vluchtten de *Kirkuki's* in 1991 voor de napalm-aanvallen van Saddam Hoessein, zonder iets met zich mee te nemen. Zoals alle anderen vluchtten ze naar Iran en Turkije, maar in tegenstelling tot de anderen konden ze niet naar huis terugkeren na de invoering van het Koerdische zelfbestuur. Terwijl de mensen uit de steden naar hun vroegere huizen terugkeerden, en de mensen van het platteland internationale hulp kregen voor de heropbouw van hun dorpen, konden de *Kirkuki's* nergens heen. Waar ze maar kwamen, probeerden ze een tijdelijke verblijfplaats in te richten: in Diana bouwden ze kleine huisjes van margarine-vlootjes en rijstzakken op pleinen en andere open plaatsen; in grote steden zoals Arbil en Suleymania namen ze hun intrek in leegstaande gebouwen, zoals het voormalige 'veiligheidscentrum'. "Ik had nooit gedacht dat we hier drie jaar zouden blijven." Nemeddin is een onderwijzer uit Kirkuk. Op dit ogenblik delen hij en zijn gezin een kamer in het veiligheidscentrum met het gezin van zijn neef. "We dachten dat Kirkuk al na de eerste winter vrij zou geweest zijn. We gingen niet

verder omdat we dachten dat we het hier wel een paar maanden konden uithouden." Die paar maanden duren nog steeds voort. De *Kirkuki's* een vaste woonplaats geven is een politieke kwestie. "We helpen hen overleven", zegt de Koerdische leider Celal Talabani. "Maar we kunnen geen oplossing op lange termijn voor hen uitwerken omdat dat zou betekenen dat we Kirkuk opgeven. Wij houden nog steeds vol dat Kirkuk een Koerdische stad is die eigenlijk Koerdistan toebehoort." "Algemeen genomen zijn we het daar mee eens", zegt Tahsi Celil, de woordvoerder van de *Refugees Union of Kurdistan*. Die organisatie is in de winter van 1992 opgericht en behartigt de zaak van

alle *intern ontheemde mensen* in de streek. "We willen niet zomaar ergens geplaatst worden", herhaalt Celil. "Maar we hebben wel steun nodig. Hier in Suleymania kunnen we tenminste wat geld verdienen door sigaretten te verkopen op straat, maar in de kleinere steden gaan de mensen gewoon dood van de honger." Als kwetsbare groep zijn de *Kirkuki's* opgenomen in een voedselbedelingsprogramma van het World Food Programme, maar het UNHCR (het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties) heeft verklaard dat de *intern ontheemden* geen deel uitmaken van hun missie. Dat betekent dat de *Kirkuki's* geen steun voor heropbouw krijgen. "We verwachten een oplos-

sing van de Koerdische regering", zegt Tahsin Celili. "Zij is verantwoordelijk voor de hele regio, en dus ook voor ons. Zij zouden moeten nadenken over manieren om werkgelegenheid te creëren." Verschillende demonstraties voor het Koerdische parlement in Arbil hebben tot nu toe nog niets opgeleverd. Samia is een vrouw van 35 en heeft vijf kinderen. Ze breid sokken en probeert die dan te verkopen op de markt van Suleymania. Haar man is gedood tijdens de opstanden in 1991. "De mensen in Europa zijn de Golfoorlog en Saddam Hoessein al lang weer vergeten", zegt ze. "Maar voor ons duurt de oorlog voort, tot we naar Kirkuk kunnen terugkeren."

Weduwen uit Kirkuk leven vandaag in de ex-folterkammers van de Iraakse veiligheidsdienst in Suleymania. Hun echtgenoten zijn al vijf jaar spoorloos verdwenen. (Foto Bart Kraal)

Verenigde Naties
praten opnieuw
met Bagdad
over embargo

Begin deze week is Rolf Ekeus, de voorzitter van de bijzondere commissie van de Verenigde Naties, die moet toezien op de naleving van de wapenstilstand van 1991 door de Iraakse regering, opnieuw in Bagdad gaan praten over de economische sancties, die nog steeds van kracht zijn tegen Irak.

De Iraakse pers geloofde bij de aankomst van Ekeus in Bagdad alvast niet in spectaculaire vooruitgang bij de besprekingen. *Babel*, de krant die wordt uitgegeven door Uday Hoessein, de oudste zoon van de Iraakse president, riep zijn lezers op niet te veel te verwachten van de gesprekken tussen Rolf Ekeus en vice-premier Tareq Aziz.

Al-Thawra, het dagblad van de regerende Ba'athpartij, weet de voortzetting van het embargo aan de stugge houding van Washington, maar voorspelde tegelijk dat de Amerikaanse regering onder sterke druk zal komen te staan van het Amerikaanse zakenleven, "dat stilaan begint te voelen dat de sancties niet alleen Irak pijn doen, maar ook hun eigen business". De Amerikaanse ambassadeur in Koeweit, Edward Gnehm, verklaarde dat de Verenigde Staten, Koeweit en hun bondgenoten niet gewonnen zijn voor de opheffing van het embargo. De VS en Koeweit houden voet bij stuk en eisen dat Bagdad onvoorwaardelijk de soevereiniteit van de kleine Koeweitse monarchie erkent. Zoals bekend vindt Irak nog steeds dat de oprichting van het koninkrijk Koeweit in 1961 het werk is geweest van het Westen, dat Irak op deze manier van een uitweg naar de Perzische Golf beroofde. In de ogen van de Iraki's is Koeweit gewoon de negentiende provincie van Irak.

Maandag had de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, Warren Christopher, tijdens een ontmoeting met de Jordaanse koning Hoessein in Groot-Brittannië, aangekondigd dat zijn regering voorstander is van de opheffing van de blokkade tegen de Jordaanse havenstad Aqaba. In het verleden was Aqaba een centrale schakel in de bevoorrading van Irak. Dat was ook de reden, waarom in het kader van het embargo tegen Bagdad de haven van Aqaba werd geblokkeerd. Niet alleen voor Irak, maar ook voor de Jordaanse economie was deze maatregel een zware klap.

'Regeringsstukken Irak bewijs volkerenmoord'

De Amerikaanse mensenrechtenorganisatie Middle East Watch begon in 1992 een onderzoek naar door Irak gepleegde schendingen van mensenrechten in Noord-Irak. Na twee jaar is zij ervan overtuigd dat het regime van Saddam Hoessein schuldig is aan volkerenmoord. Zij wil nu dat Bagdad voor het Internationaal Gerechtshof in Den Haag wordt gebracht.

AMSTERDAM,
DE VOLKSKRANT

Het is de eerste keer dat we zoveel materiaal hebben dat op volkerenmoord wijst, zegt de Nederlander Joost Hilterman van *Middle East Watch*. "We hebben het geluk gehad dat we in 1991 het door Koerden bestuurde gebied inkonden, anders was deze volkerenmoord nooit op deze manier naar buiten gekomen." Hij leidt het onderzoek naar de schendingen van mensenrechten in Irak en bekeek met zijn medewerkers de afgelopen jaren ruim 2 miljoen Iraakse regeringsdocumenten die de Koerden in Irak tijdens hun opstand in 1991 buitmaakten. Na het einde van de Golfoorlog sloeg de Iraakse leider Saddam Hoessein deze opstand op bloedige wijze neer. De VN stelden daarop in Noord-Irak een *no-fly-zone* in en de Koerden namen er het bestuur over. Middle East Watch moet nog zo'n 2 miljoen papieren doorspitten. Hilterman is echter nu al overtuigd dat het Iraakse regime tussen 1987 en 1989 genocide beging. Beschuldigingen hierover circuleerden al jaren, maar onder het Ba'ath-bewind was het voor mensenrechtenorganisaties onmogelijk toegang tot het gebied te krijgen.

Operatie Anfal

Het onderzoek spitst zich toe op documenten van de militaire operatie *Anfal* die tussen februari en september 1988 in het noorden van Irak werd uitgevoerd. Anfal blijkt de climax te zijn geweest van jarenlange regeringscampagnes om de bevolking in het noorden koste wat kost aan het regime te onderwerpen.

Chemische wapens werden daarbij ingezet, duizenden dorpen stelselmatig vernietigd, de bewoners gedeporteerd en uiteindelijk geëxecuteerd. Opdrachtgever was de huidige minister van Defensie. Ali Hassan al-Majid, in die tijd verantwoordelijk voor de noordelijke regio.

Hoewel de Koerden in het gebied

vochten voor een eigen staat, was de Anfal-operatie er volgens Hilterman niet alleen op gericht om het Koerdische verzet te breken, zoals altijd is aangenomen. "Zonder twijfel was het regime gelegitimeerd het Koerdische verzet te onderdrukken", schrijft Middle East Watch in het rapport *Genocide in Iraq*. "Maar zij ging daarbij veel verder dan noodzakelijk was om haar autoriteit te herstellen." Hilterman: "De operatie was gericht tegen alle mensen die in het noorden woonden. Ook in gebieden waar het verzet niet actief was, werden mensen op grote schaal gearresteerd, gevangen gezet en vermoord. Vooral vrouwen en kinderen, soms hele dorpsgemeenschappen. En niet alleen Koerden, ook Assyriërs, Chaldeen, Yezidi's en Turkmenen

werden gedood." Volgens Hilterman blijkt uit de documenten dat ten minste 100.000 mensen sinds de Anfal zijn verdwenen. Hij is ervan overtuigd dat de meesten zijn begraven in de woestijn in het westen van Irak. Tot dat deel van het land, dat onder controle van de regering staat, heeft Middle East Watch geen toegang. "Maar", vertelt Hilterman, "we hebben mensen gesproken die door het Iraakse leger naar de woestijn werden afgevoerd en er in zijn geslaagd terug te keren naar Koerdisch gebied. Ze raakten bij executies gewond, maar overleefden op miraculeuze wijze."

Middle East Watch interviewde circa 350 ooggetuigen. Forensisch onderzoek van massagraven en verwoeste dorpen bevestigden, samen met de documenten, het gebruik van chemische wapens (mosterd- en zenuwgas) door de Iraken en het op grote schaal likwiden van burgers.

Gerechtshof

Nu Middle East Watch de bewijzen van genocide heeft, onderhandeld zij achter de schermen om diverse landen aan te sporen de Iraakse overheid bij het Internationaal Gerechtshof in Den Haag

aan te klagen. Alleen staten die de Internationale Konventie ter Voorkoming en Bestrafing van de Misdaad van Genocide uit 1951 ratificeerden, zijn daartoe bevoegd. Ook Irak heeft het verdrag ondertekend en de jurisdictie van het Internationaal Gerechtshof erkend.

Op dit moment zijn er zes landen benaderd. Welke dat zijn, wil Hilterman nog niet kwijt. "De regeringen die we hebben aangesproken, vonden het bewijsmateriaal overtuigend genoeg. Maar ze stelden zich ook de vraag wat voor belang ze erbij hebben en wat de eventuele consequenties van zo'n actie zijn. Dat ligt wat moeilijker. Daarom hebben we ook een groep regeringen in plaats van één land benaderd, mocht de Iraakse regering acties willen ondernemen."

Het Internationaal Gerechtshof heeft geen middelen haar uitspraken af te dwingen. De rechtszaak heeft volgens Hilterman desondanks niet alleen een symbolische functie. "Het Hof heeft nog nooit een uitspraak gedaan over genocide. Dat is uniek. Daarom denk ik dat de internationale gemeenschap een uitspraak hierover niet zomaar naast zich zal neerleggen. Bovendien kan een positieve uit-

spraak een precedent scheppen voor andere regimes die op grote schaal mensenrechtenschendingen plegen."

Sancties

"Uiteindelijk willen we in de eerste plaats dat Irak vertelt wat er is gebeurd met de mensen die verdwenen zijn. Ook zou het Hof Irak kunnen opdragen de nabestaanden van de slachtoffers schadevergoeding te betalen. Het regime dat deze volkerenmoord beging, is nog steeds aan de macht. Het Hof zou ook de bescherming van de Koerden definitief veilig moeten stellen. Nu zijn de Koerden te veel afhankelijk van de toestemming van de Turkse regering voor de VN-operatie *Provide Comfort*, die hen vanuit de lucht beschermt."

Hilterman hoopt de toezeggingen nog voor de zomer binnen te hebben. "We moeten vrij snel handelen", meent hij. "De politieke wil om deze zaak aan te spannen, is er over een jaar misschien niet meer. Een aantal landen, waaronder Frankrijk, Rusland en China pleiten er nu al voor om de sancties van de VN-Veiligheidsraad ten aanzien van Irak op te heffen."

Marjolijn Wijnand

DE MORGEN

Woensdag 27 april 1994

'De lekenstaat van Kemal Atatürk is veraf'

Dogan özgüden: twintig jaar Turks verzet in Brussel

Het moet 1973 zijn geweest toen ik ze voor het eerst ontmoette: Dogan en zijn vrouw Inci, journalisten bij een linkse Turkse krant, gevlucht voor de repressie van de generaals die in 1971 de macht hadden overgenomen. In Nederland kreeg het echtpaar onmiddellijk politiek asiel maar zij wilden zich per se vestigen in Brussel, de hoofdstad van Europa. Hier begon Dogan özgüden zijn steengoede bulletin 'Info-Türk'. Dat is intussen twintig jaar geleden en het wordt volgende week uitvoerig gevierd. Later kwamen daar de 'Ateliers du Soleil' bij, waar Turkse en andere migranten elkaar vinden.

JEF COECK

Toen ze naar Brussel verhuisden, dachten ze hier dadelijk aanspraak en solidariteit te vinden, net als bij onze noorderburen. Dat viel een beetje tegen. Dogan: "Administratieve plagerijen. Drie jaar lang heeft men ons een verblijfs- en werkvergunning geweigerd. Dat leidde soms tot absurde toestanden. De Belgische Vreemdelingenpolitie zei: 'U moet het land uit, en dat doet u als volgt. U reist tot aan de Nederlandse grens, daar vraagt u om een stempel in uw paspoort. U komt dan uit Nederland en zo mag u weer een tijdje hier blijven.' Wij dus naar de grens toe. Alleen, daar viel niemand te bespeuren die ons het vereiste stempel kon geven. Op dus naar Den Haag. Daar schrijf ik een brief naar de man van de Vreemdelingenpolitie in Brussel. 'Nootteert u dat ik België verlaten heb en nu weer in Nederland ben?' Dat kat-en-muisspelletje heeft geduurd tot 1976. Toen hadden de twee grote vakbonden iemand nodig om een publikatie in elkaar te zetten voor de Turkse arbeiders in België. Pas toen hebben we een legale verblijfsvergunning gekregen."

Nu zijn ze stateloos, met een VN-paspoort. Werken binnen de Turkse gemeenschap in België is geen sinecure, al was het maar vanwege de grote kulturele verscheidenheid. "Turkije is een groot land, weet je. Ikzelf kom uit de streek van Ankara, maar mijn familie was geïmmigreerd uit Macedonië, ik weet niet eens precies vanwaar. Griekenland, Joegoslavië, Bulgarije? Wij zijn een mengelmoes. Balkanezen onder elkaar. Ik heb dus de integratie in de praktijk geleerd. Integratie is een wederzijds proces. Zowel de allochtoon als de autochtoon moeten zich aanpassen. Vooroordelen en stereotypen bestaan aan beide zijden. Uit dit besef zijn de 'Ateliers du Soleil' geboren, in 1981. Turken, Koerden, Armeniers en Assyriërs waren de grondleggers. Dat draait nu behoorlijk, ook met andere nationaliteiten dan Turkse volkeren. In 1986 hebben we dit oude Brusselse pand in de Eburonenstraat gekocht en omgevormd tot een centrum voor permanente vorming."

Ze hebben nu zeven mensen in dienst, veelal werkloze jongeren. Subsidies komen van de Europese Unie, van de Franse Gemeenschap en van de Brusselse Regering. En wat doen de Brusselse Vlamingen?

Dogan: "Dat is een wat rare geschiedenis. Wij hebben steun gevraagd voor cursussen Nederlands. Een jaar lang is dat toegestaan: 1980, het jaar van de nieuwe staatsgreep in Turkije. Nadien hebben ze een voorwendsel gevonden om de subsidie af te snijden. We moesten in de direktie van onze instelling een geboren Nederlandstalige opnemen."

Waarom? In Brussel, een stad die voor tachtig procent Franssprekend is. Zo kregen wij ongewild nog te maken met jullie taalstrijd. De Vlaamse subsidie werd zonder meer afgesneden. Let op, toen hadden we ook nog een publikatie in het Nederlands, daar was ik zeer trots op. Het is jammer dat we die hebben moeten stopzetten. Nu zijn we helemaal op de francotone kant van België toegepast, waarom zouden we nog trachten kontakten te onderhouden met Vlaamse autoriteiten? Puur tijdverlies. Ik bedoel het niet demigrerend, want ik heb Vlamingen onder mijn beste vrienden. Maar kruipen voor die schamele subsidies doe ik niet."

Kort na nieuwjaar waren er in Brussel rellen tussen Turken en Koerden. Voor het eerst werd België direkt gekonfronteerd met een gewapende strijd die in Turkije zelf almaar harder wordt. Naar schatting verblijven er tienduizend Koerden in ons land. Schatting, want in hun eigen land moeten ze zich verstoppen, en dat doen ze vaak ook hier. Een Koerdische internationale vredesmars, die tot dan toe vlekkeloos was verlopen, liep uit de hand in Schaarbeek — *of all places*. Dogan: "Een berekende samenloop van omstandigheden. Mevrouw Ciller, de Turkse premier, voert een groot diplomatiek offensief. Het spreekt vanzelf dat de Navo, met hoofdzetel in Brussel, een belangrijk onderdeel vormt van haar aandachtsfeer. Dat kon iedereen op zijn vingers natellen, ook de Koerden."

Vandaar die mars. Een tweede belangrijk gegeven is dat Turkije aanstuurt op een verbod van de PKK, het Koerdisch verzet, in heel Europa. Duitsland en Frankrijk zijn daar al op ingegaan, België nog niet. Voor Turkije kwam het er dus op aan een voorwendsel te creëren om de Koerden ook hier te doen verbieden."

"Wat ligt er dan meer voor de hand dan herrie uit te lokken? De Koerdische marcheerders, die uit Nederland kwamen, werden voor het eerst geprovoceerd in Hasselt. Daar is het niet gelukt. In Brussel wel. Het provoceren van een groep Turkse jongeren, die geen werk en geen vooruitzichten heeft, is niet eens zo moeilijk. Een Turkse vlag die in brand wordt gestoken, is voldoende. Wie zit daarachter? Ik beschik over gegevens om te kunnen zeggen dat lieden van de Turkse ambassade hier hebben samengewerkt met extreemrechtse organisaties als de Grijsse Wolven. Ik maak dat onder meer op uit foto's die zowel in Turkse als in Belgische kranten zijn verschenen, en waar men dezelfde personen actief bezig ziet: een leider van de Islamitische Federatie van Turken in België, en de konsul-generaal van Turkije in Antwerpen."

"Is hier sprake van een komplot? In elk geval van een strategie. Ik geloof niet in het toeval. Turkije wil koste wat het kost bij de Europese Unie. Daarom is Brussel zo belangrijk. Sedert de staatsgreep van 1980 heeft de Turkse ambassade in Brussel aangepapt met zoveel mogelijk rechtse organisaties, die over heel Europa verspreid zijn. Daarop enten zich nu de integristen. De leiders van deze verenigingen — die onderling verdeeld zijn maar allemaal anti- of

'Ook al draagt Ciller geen hoofddoek, ze likt de hielen van de integristen,

ondemocratisch genoemd kunnen worden — zijn met veel lofuitingen ontvangen door mevrouw Ciller in haar Brusselse Hilton-suite. Vlak voor haar vertrek bracht ze, onverwacht voor de Belgische veiligheidsdiensten, nog een bezoek aan een Schaarbeekse moskee die bekend staat om haar rechtse tendens. Je gaat me toch niet vertellen dat dat allemaal spontaan gebeurde? De premier van een lekenstaat — *remember Atatürk* — geeft zich af met extremistische moslims. Dat is toch ontoelaatbaar? De Turkse pers heeft dat uitgemoeten: 'Kijk 's hoe moedig onze eerste-minister, de mooiste van Europa bovendien, zich heeft gedragen.' Een goed opgezette show, dat was het."

In maart was er een Koerdisch kongres gepland in het Sheraton-hotel van Sint-

Joost. Daar is een sfeer rond geschapen van mogelijk terrorisme, veiligheidsrisico's, provocatie. Burgemeester Cuddell zwichtte. Wat hij niet wist — of negeerde — is dat enige tijd voordien in hetzelfde hotel van zijn eigenste gemeente een bijeenkomst plaats had met Turkes, leider van de neofascistische Grijsse Wolven. Op die bijeenkomst was ook de Turkse ambassadeur in Brussel aanwezig. Je zou voor minder gaan denken dat er met twee maten wordt gemeten. Minister van Binnenlandse Zaken Louis Tobback reageerde op een wijze die özgüden heel positief waardeert.

Wie zijn feitelijk die beruchte Grijsse Wolven? Dogan: "De gewapende arm van de neofascistische partij. Ze waren al lange tijd voor de militaire staatsgreep van 1971 aan de slag. Feitelijk kun je zeggen dat ze die doelbewust hebben uitgelokt. Tegelijk hebben ze hun organisatie goed uitgebouwd in Europa. Hun hoofdzetel is in Frankfurt, want Duitsland heeft het grootste aantal Turken buiten Turkije. Ook in België zijn ze heel bedrijvig. In de jaren zeventig hebben ze meermaals aanslagen gepleegd in Brussel. Maar toen de junta aan de macht kwam, wilde die zichzelf een neutraal fatsoenslabel opkleden. Ze vervolgde dus niet enkel linkse organisaties maar ook de neofascisten. Turkes, van de Nationale Actiepartij, werd gearresteerd. Andere leiders ook.

En toen kwam de aanslag tegen de paus. Europese leiders van de Turkse neofascisten waren in die zaak betrokken. Ali Ağca, de dader, is een neofascist. Er lopen juridische aktes tegen hem in Italië en in Duitsland. Toen ze zowel in Turkije als in Europa vervolgd werden, moesten ze zich wel koest houden.

"In de Turkse geschiedenis heb je twee soorten extreem-rechts: de nationalist en de integristen. Aanvankelijk baseerden de Grijsse Wolven zich uitsluitend op 'de superioriteit van het Turkse ras', nationalisme dus. Maar sedert heel wat jaren hebben ze zich nu ook op de godsdienst gestort, op het integrisme. Ze houden zich voorlopig rustig, tot ze voldoende steun hebben gekregen van Noordafrikaanse en Arabische integristen. Op de steun van de Turkse ambassades in Europa kunnen ze alvast opnieuw rekenen, zoveel is zeker. Dat wordt nu stilgehouden, maar er is duidelijk een groot offensief op til."

"Een keerpunt was 1989. Bij de wetgevende verkiezingen heeft de neofascistische partij toen een aantal zetels in het parlement gewonnen. In feite zijn ze de belangrijkste bondgenoot van de huidige regering geworden. Al die repressieve wetten worden doorgedrukt dank zij de steun van Turkes' partij."

— De droom van Kemal Atatürk, van

Turkije een moderne lekenstaat maken, lijkt dus verder af dan ooit. Als er niet stevig wordt opgelet, dreigt het land dan niet in Algerijnse toestanden te vervallen?

"Dat denk ik niet. Algerije heeft al vele jaren een autoritair regime, met een eenheidspartij die wettelijk over zowat alle macht beschikt. Turkije daarentegen heeft een democratische traditie, die weliswaar geregeld onderbroken is door militaire staatsgrepen. Toch bestaat het stemrecht er al ongeveer een eeuw. Neem de vrijheid van meningsuiting. Die is in Turkije zeker niet ideaal, en vaak onderdrukt, maar niettemin veel groter dan in Algerije.

"Waar ik wel bang voor ben is de universalisering van het moslim-extremisme. Het zijn niet zozeer de Turkse moslimpartij en haar kiezers die een gevaar betekenen, als wel de internationale kontakten. De grootste financier van deze partij is Saoedi-Arabië. De Grote Moskee van Brussel, in het Jubelpark, enkele passen hiervandaan, speelt daar ook een rol in. In Turkije zelf heb je de machtige persgroep IHLAS, gefinancierd door Arabieren en Iraniers. Als het al tot een grote clash zou komen tussen de westerse en de islamitische wereld — wat ik niet hoop — vrees ik dat Turkije in deze omstandigheden de zijde van de integristen kiest. Inderdaad, de lekenstaat van Kemal Atatürk is veraf. De bedoeling is een groot-islamitische beweging te vormen, in heel Europa, met islamitische scholen, islamitische universiteiten, islamitische vakbonden, islamitische kranten en elektronische media."

— In uw land heeft het leger al zo vaak ingegrepen. Kan het nu niet eens ook een dam opwerpen tegen het integrisme?

"Dat is een logische vraag, maar het antwoord is nee. Uiterekend het leger heeft, toen het aan de macht was, het fundamentalisme gestimuleerd. Bij gebrek aan steun van de bevolking. Dan hebben ze maar verplichte godsdienstlessen ingevoerd. In alle scholen, ook de kristelijke. Dat zie je ook nu weer. Bij de onderdrukking van de Koerden maakt de overheid gebruik van pamfletten waarin dit volksdeel van 'ateïsme' wordt beschuldigd. Daarom is zogenaamd de Heilige Oorlog nodig.

"Ik moet hier iets kwijt over het leger. Dat is niet meer het volksleger van zeventig jaar geleden. De ideologische basis van het huidige Turkse leger is niets meer of niets minder dan de islam. Niet langer volksbevrijding, wel kolonialisme. Er wordt veel gespekuleerd over een nieuwe militaire staatsgreep in Turkije. Als die er komt zal hij volgens mij het fundamentalisme niet stoppen maar zich volledig in dienst stellen van de economische en financiële machten. Het IMF regeert. De inflatie bedraagt honderd procent. De werkloosheid blijft

toenemen. En de kost van de oorlog met de Koerden bedraagt minimaal tien miljard dollar per jaar. Bedenk ook dat de inbreng van Turkse gastarbeiders in het buitenland aanzienlijk is teruggelopen. De meesten hebben zich er blijvend gevestigd, ze hebben hun familie laten overkomen. Ze sturen geen geld meer naar het moederland. Dit alles samen is voor Turkije niets minder dan een catastrofe."

— Hoe verklaart u dan het succes van mevrouw Ciller bij de jongste verkiezingen? Is dat exclusief aan haar leuke snoetje te wijten?

"Haar succes is een grote leugen. Desinformatie, en de westerse media zijn er grandioos in getuind. (Özgüden plukt een stapel statistieken van zijn bureau.) In vergelijking met de vorige verkiezingen heeft de partij van mevrouw Ciller 5,54 procent verloren. Maar wat is er gebeurd? Bij het begin van de stemmentelling heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken, samen met de televisie, een grote winst aangekondigd. Dat is in heel Europa klakkeloos overgenomen. Maar mevrouw Ciller was de grote verliezer, ook volgens de officiële Turkse bronnen, enkele dagen later. Alleen, toen was de westerse belangstelling voor deze verkiezingen al over. Ik denk echter niet dat mevrouw Ciller haar rit tot in 1996 uitzit. Er komen, denk ik, vervroegde verkiezingen. Met de integristen op de wip. Dat is heel bedenkelijk. Ciller likt de hielen van de integristen, ook als ze — met het oog op de westerse media — geen hoofddoek omdoet."

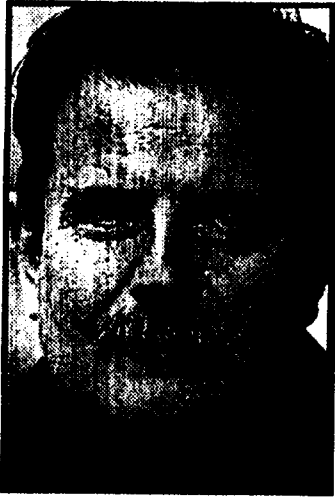
— De mensenrechten. In uw bulletin lees ik dat journalisten nog steeds worden opgesloten, gemarteld en zelfs gedood.

"Juist. Enkel de redenen voor de repressie zijn een beetje veranderd. Vroeger had je de nabijheid van de Sovjetunie, de linkse beweging, de verdenking van kommunisme. Dat is over. Nu is het ekskuus voor de repressie niet langer links, maar sympathie voor de Koerdische beweging. De grondwetsartikels 141 en 142, die vroeger de 'linksen' wilden treffen, zijn weg. Er is nu een algemene anti-terreurwet. Tegen het separatisme, tegen het terrorisme. Wat heet! Dat zijn zulke abstracte begrippen. Zelfs in België bestaan separatistische groepen, maar daarom vlieg je hier toch niet de bak in? In Turkije wel."

— Wat is dan de oplossing voor het Koerdische probleem? Want we zijn het er toch over eens dat het een probleem is?

"Dialoog. De Turkse staat moet de Koerden als gesprekspartner aanvaarden. Anders wordt het nooit wat. Er is geen andere oplossing. Vergelijk het met de PLO van Arafat. Die is ook jarenlang overal buitengehouden. Het is pas nu zijn organisatie als gesprekspartner wordt erkend, dat er schot komt in de zaak.

stellen. Dat zou heel erg zijn, ook al omdat België zelf een voorbeeldfunctie heeft inzake het vredelievend oplossen van etnische problemen. Dat is een aspect van de zaak. Belangrijker echter zijn de Belgische investeringen in Turkije. Minister Urbain, en ook koning Albert toen hij nog prins was, hebben bij herhaling economische missies naar Turkije ondernomen. Een Belgisch discours voor de mensenrechten wordt dus streng beperkt door de Belgische economische belangen. Ik heb weinig vertrouwen in de beginselvastheid van politici."

— In 1996 is Europolia gewijd aan Turkije. Reactie?

"Dat was een grote ontgoocheling voor mij. Niet dat Turkije geen cultuur te bieden heeft. Integendeel, het is rijk aan diverse culturen en het bezit tal van schatten. Maar het regime betreft uit dat Europolia-gedoe heel wat prestige en dat is ontoelaatbaar zolang de repressie doorgaat. Ik geloof er ook niet in dat dit probleem over twee jaar zal zijn opgelost. De goede kant is dan weer dat wij, bijvoorbeeld in samenwerking met ngo's, Europolia kunnen aangrijpen om de ware toestand bloot te leggen. We zijn volop bezig met de voorbereidingen.

"Ik denk niet dat Turkije voorlopig een volwaardig lid van de EU zal worden. Er is niet alleen de Koerdische kwestie, er is ook de massale werkloosheid. De islam? Die vormt naar ik hoop geen obstakel. Ik heb er nog vertrouwen in dat Turkije een democratisch islamitisch land zal worden. In zo'n land wil ik mijn levensavond slijten. Ik ben nu 58 en leef meer dan twintig jaar in ballingschap. Steeds meer mensen van mijn generatie verdwijnen. Alle lof voor de Belgische gastvrijheid maar ik wil terug naar mijn roots. Het is echter zeer onwaarschijnlijk dat dit nog deze eeuw zal kunnen. Daarover ben ik gematigd pessimistisch."

Vervolg van vorige pagina

Of neem Noord-Ierland. Daar is nu enige beweging te bespeuren omdat de Britse regering met het IRA wil praten. Onderwijs, rechtspraak, administratie in eigen taal, dat zijn toch heel legitieme eisen?

"De PKK is bereid tot een staakt-het-vuren, gevolgd door een internationale conferentie over de problemen van de Koerden. Het is Turkije dat de dialoog afwijst en doorgaat met de repressie. Dat heeft veel te maken met de arrogantie van de militairen. Zij slikken het maar moeizaam dat ze keer op keer worden getergd door wat zij 'een bende bandieten' noemen.

"Zolang de Koerdische kwestie niet opgelost is, zal Turkije ook niet kunnen toetreden tot de Europese Unie. En dat wil het nu net zo graag. Een diplomatieke oplossing is dringend noodzakelijk. Het is een verdienste van de Belgische diplomatie en zelfs van premier Dehaene dat zij dat openlijk zeggen. Weinig landen hebben het hen nagedaan.

"Als de situatie in Koerdistan nog verslechtert, zal België echter wel gedwongen zijn de weg van Duitsland en Frankrijk te volgen, namelijk de PKK buiten de wet

Dogan özgüden: twintig jaar Turks verzet in Brussel

Dogan özgüden: 'Als het tot een clash zou komen tussen het westen en de islam, vrees ik dat Turkije de zijde van de integristen kiest.'

(Foto Stephan Vanlenter)

IK WAS DE ZOON

Latif Yahia

Gedurende vijf jaar - van 1987 tot '92 - was Latif Yahia de dubbelganger van Odai Saddam Hussein, de gevreesde zoon van de Iraakse dictator. Dictators en hun familieleden maken vaak gebruik van dubbelgangers, uit angst voor een aanslag wanneer ze zich in het openbaar vertonen. Maar die dubbelgangers klappen zelden of nooit uit de biecht. Yahia wel. Hij stond in nauw contact met de familie Hussein en maakte het absurde systeem van moordpartijen, foltering en corruptie van nabij mee. Ondanks het risico op een wraakactie van Saddams agenten pakt hij nu uit met zijn verhaal.

Vanaf deze week ook in HUMO.

Odai Saddam Hussein

De gouden kooi

Latif Yahia komt uit een welgesteld gezin. Hij ging in Bagdad naar een eliteschool en zat in dezelfde klas als Odai, de zoon van Saddam. Toen hij in 1987 onder de wapens werd geroepen om te vechten tegen het leger van Ayatollah Khomeiny in de oorlog tussen Iran en Irak, maakte hij pijlsnel carrière - hij bracht het tot eerste-luitenant - tot hij plotseling 'voor ondervraging' werd weggeleid en in een auto gestopt.

Nog steeds tweelingen

Ik zit in een zwarte Mercedes met geblindeerde ruiten. Mijn chauffeur zwijgt als het graf. Ik heb er geen flauw idee van waar ik heen

word gebracht. Ik ben bang, want vlak achter ons rijdt nog een tweede zwarte limousine. Aan het front ben ik nooit bang geweest, maar nu breekt het zweet me plotseling uit. Er verdwijnen voortdurend mensen in Irak. Ze worden gearresteerd, gefolterd, voor de rest van hun leven opgesloten of meteen geëxecuteerd. Naar de reden kunnen we vaak alleen maar gissen. Eén ding weten we heel goed: het is al genoeg één keer een verkeerde opmerking of een grap over de presidentiële familie te maken om in de gevangenis te belanden. Maar ik ben er voor de volle honderd procent zeker van dat ik me altijd correct heb gedragen en dat ik ook steeds

trouw aan de regering ben geweest. Heeft iemand soms leugens over me verspreid?

We rijden de wijk binnen waarvan het Paleis van de Republiek in Bagdad het middelpunt is. Een gebied zo groot als het centrum van een Europese grote stad. Ministeriegebouwen, huizen van ministers, sportcomplexen, theaters, bioscopen, ziekenhuizen, een vliegveld. Daartussen schitterende parken, speelse fontein, in marmer gevatte turkooizen zwembaden. Een stad in de stad. Saddams indrukwekkende geheime zenuwcentrum.

De Mercedes stopt voor het ambtsgebouw van Odai Saddam Hussein, Saddams beruchte zoon.

Ik herken het gebouw, hoewel ik hier nooit eerder ben geweest: ik heb het talloze keren op de televisie gezien en in de krant. Dit is wel degelijk het paleis van Odai. Wat wil Odai van mij?

De chauffeur stapt uit en doet mijn portier open. Hij zegt nog steeds niets, ontwijkt mijn blik en vertrekt geen spier van zijn gezicht. Twee geüniformeerde mannen leiden mij naar binnen. Vijf, zes minuten moet ik wachten, staand, in een soort hal. Plotseling gaat er een deur open en hij staat voor me, grijnzend, met een dikke havanna tussen wijs- en middelvinger: Odai Saddam Hussein. Het eerste wat door mijn hoofd gaat, is dat hij nauwelijks is veranderd:

VAN SADDAM

Als dubbelganger in dienst van Saddam Hussein

we lijken nog steeds tweelingen.

Ik ken Odai van vroeger op school, toen zijn vader nog vice-president was. Odai is vier dagen jonger dan ik. Hij is op 18 juni 1964 geboren en ik op 14 juni. Gek genoeg leken wij sprekend op elkaar. In 1979, halverwege het schooljaar, kondigde onze klasleleraar aan dat we een nieuwe klasgenoot zouden krijgen. Zijn eerste optreden op school was net een scène uit een slechte film: de deur vloog open en Odai, net als wij vijftien jaar oud, stapte met opgeheven hoofd binnen zonder te groeten. Twee enorme lijfwachten stelden zich aan weerszijden van de deur op, twee posteerden zich achterin de klas en een vijfde ging naast Odai zitten om aantekeningen voor hem te maken. Natuurlijk kon niemand van ons zich nog fatsoenlijk concentreren en ook de lerares had er de grootste moeite mee. Het toneelstukje werd iedere dag weer herhaald. Eerst kwamen de lijfwachten en daarna verscheen hij. Odai droeg zijn haar langer dan wij. Hij had een ragebolkapsel zoals Jimi Hendrix.

Na een paar weken waren wij gewend aan de theatrale manier waarop Odai verscheen. Er was niets vriendelijks aan hem, niets normaals, hij zocht met niemand contact en eigenlijk had ik al vanaf de eerste dag een hekel aan hem, ook al zei iedereen dat hij mijn evenbeeld leek. Het enige fysieke verschil tussen ons was dat hij vooruitspringende boventanden had en als gevolg daarvan lichtjes sliste.

De lijfeigene

Nu sta ik dus weer voor hem en hij maakt bijna dezelfde indruk op me als vroeger: zijn grote bruine ogen, zijn geprononceerde wenkbrauwen, zijn rechte neus en zijn baard van twee dagen. Alleen zijn haar is nu korter.

Lachend gebaart hij dat ik

plaats moet nemen op een met groene stof beklede bank. Zelf gaat hij zitten in een wit leren fauteuil zo groot als een troon. Odai vraagt minzaam hoe het met me gaat, en langzamerhand verdwijnt mijn nervositeit, ook al is het me nog steeds helemaal niet duidelijk waarom ik hier ben. Plots zegt hij me, met een superioriteit die geen twijfel laat bestaan aan de rolverdeling tijdens het gesprek: 'Probeer niet de dingen mooier voor te stellen dan ze zijn, probeer niets te verheimelijken. Ik weet toch al alles over je. Dat heb je goed gehoord: alles.'

Na een trekje aan zijn sigaar vervolgt hij: 'Ik houd ervan recht op mijn doel af te gaan. Ik wil dat je met mij gaat samenwerken.'

'Samenwerken?', reageer ik. Het woord brengt me in de war, maar uiterlijk beheers ik me.

'Ja', zegt hij afgemeten. 'Wil jij met mij samenwerken?'

'In welk verband?'

'Ik wil dat je mijn *fidai* wordt!'

'Fidai?' Het woord treft me als een mokerslag. Een *fidai* is meer dan alleen een dubbelganger, het is een volgeling, een strijder en een partisaan. Een lijfeigene, die altijd en overal bereid is offers te brengen voor zijn meester, ook als dat de dood mocht betekenen.

Odai richt zich op, ademt diep door zijn neus, legt zijn havanna in de asbak en strekt zijn armen theatraal uit: 'We hebben je al lange tijd laten observeren, we weten alles. Ik weet hoe je loopt, met wie je spreekt, wat je ouders doen. Ik ken de banksaldo's van je vader, van je moeder en van jou. Alles, snap je, alles. Ik wil jou hebben, omdat je de juiste bent.'

'Ik zou je kunnen beschermen. Ik ben...', zeg ik, maar hij valt me in de rede.

'Je hoeft me niet te beschermen. Ik wil dat je mijn plaats inneemt. Overal en altijd.'

Weer aarzel ik en het gezicht van Odai verandert opeens. Hij

kan zich maar met moeite beheersen en schreeuwt: 'Wat, jij wilt de zoon van Saddam Hussein niet zijn?'

Rien ne va plus

Saddam Hussein heeft twee *fidais*. Dat weet iedereen in Irak, en vermoedelijk weten de Westerse geheime diensten dat ook. Het is ook niet iets sensationeels, want de gewoonte dat dictators er dubbelgangers op nahouden, is al oeroud. Overal waar de dreiging van een aanslag bestaat, laat Saddam zijn dubbelgangers optreden. Maar tot nu toe werden dubbelgangers rechtstreeks uit de familie van de president gerekruteerd, vanwege de meer voor de hand liggende fysieke gelijkenis. De tweede, jongere zoon van Saddam, Kusei, gebruikt een achterneef als dubbelganger. Blijkbaar hebben ze alleen voor Odai geen passende *fidai* gevonden. Daarom is de keus op een vroegere klasgenoot, op mij gevallen. Op Latif Yahia, de oudste zoon van een vooraanstaande familie in Bagdad.

Ik ben de *uitverkorene*. Voor Odai betekent dit aanbod een onderscheiding, een eer, die hij me te beurt laat vallen. Iedereen in Irak wil graag lid worden van de *Issaba*, de bende, de klik die de president omgeeft.

Maar ik voel me slachtoffer, want ik weet dat ik geen enkele kans maak, dat op deze dag mijn lot wordt bezegeld. Ik voel me een dier dat in een hoek wordt gedreven en Odai is de beul. 'Je verwacht dus dat ik mijn naam, mijn persoonlijkheid laat verdwijnen om Odai Saddam Hussein te zijn?', vraag ik.

Het antwoord klinkt als het *rien ne va plus* van een croupier. 'Precies!', zegt hij.

Ik zeg hem dat ik het niet kan aannemen, dat ik al lang in militaire dienst ben en nu zakenman wil worden. Terwijl ik nog aan het praten ben, stormt Odai naar de

deur. Hij blijft dan staan, draait zich naar me om en kijkt me grimmig aan. 'Dat is helemaal geen probleem', sist hij. 'We blijven hoe dan ook vrienden.' Hij slaat de deur met een dreun achter zich dicht en na enkele ogenblikken komen er twee lijfwachten de kamer binnen. Zonder aarzelen lopen ze op me toe, pakken me bij mijn armen en rukken de epauletten met de twee sterren van mijn uniform, ze blinddoeken me, brengen me de kamer uit en duwen me in een auto. We rijden weg en na ongeveer een half uur remt mijn chauffeur abrupt. Mijn twee begeleiders geven me bevel uit te stappen, pakken me bij mijn armen en leiden me eerst een paar treden op en daarna via verschillende deuren enkele ruimten door. Dan gaan we weer een paar treden omlaag en weer door twee deuren.

Bloedrood

Als ze de blinddoek losmaken, zie ik dat ik in een klein vertrek ben, nauwelijks groter dan een douchecabine: één bij anderhalve meter. Geen raam, geen bed, geen toilet, zelfs geen w.c.-emmer. Alles in dit vertrek is rood: rode muren, een felle lamp met verblindend rood licht, een rode betonnen vloer en daarop een dieprode deken. Het plafond is hoog, zeer hoog. Zwijgend sluiten mijn twee bewakers de rode, ijzeren deur. Ik zit gevangen.

Eén uur, twee uren. Ik heb de indruk dat ze me kleurenblind willen maken. Ik doe mijn ogen dicht. Het doet pijn. Ik trek de deken over mijn hoofd, maar ik realiseer me dat de deken rood is, evenals de vloer. Alles is hier rood.

Ik druk mijn handpalmen tegen mijn gesloten ogen. Ik zie sterrenbeelden, lichtflitsen, fijne rasters van licht. Als ik mijn handen weer weghaal, zie ik eerst alles zwart en daarna alles weer verschrikkelijk rood.

IK WAS DE ZOON VAN SADDAM

➤ Uit niets kan ik opmaken hoe laat het is, ik weet niet waar ik ben, ik kan dag en nacht niet van elkaar onderscheiden, er is geen water, er is niets, alleen maar rood.

Ik weet niet hoe lang ik daar al in elkaar gedoken zit. Ik denk aan mijn collega's aan het front, aan mijn ouders, maar dat zijn zinloze gedachten, want ze weten niet waar ik ben, wat ik doe en wat hier gebeurt.

Opeens hoor ik voetstappen en stemmen, en dan gerammel van sleutels. De deur wordt opengegooid, en in het rode licht ontwaar ik schimmig de figuur van een van Odais lijfwachten. Hij heeft een dienblad in zijn hand, geeft het mij en zegt alleen: 'Eet wat.' Dan draait hij zich weer om, vergrendelt de deur en ik hurk op de grond en prop het voedsel naar binnen.

Zo gaat het dagenlang door. Elke middag krijg ik wittebrood en water; 's avonds warme, kleffe rijst en water. De eerste 48 uur probeer ik me te beheersen, ik urineer maar één keer heel kort en als ik zie hoe mijn urine in de richting van mijn deken sijpelt, knijp ik af en beheers me weer. Ik onderdruk mijn aandrang om mijn behoeften te doen zolang ik kan. Maar als ik ten slotte denk dat mijn darmen zullen scheuren, schreeuw en brul ik. Ik sla met mijn vuisten tegen de muren en bid en smee dat ze ermee ophouden mij op deze manier te vernederen. Maar er reageert niemand en uiteindelijk is me niets meer gelegen aan mijn eer en mijn opvoeding.

Ik doe mijn behoeften in een hoek, zodat ik er niet op hoeft te liggen. Het stinkt verschrikkelijk, mijn ogen branden, en op de muren ontdek ik aangekorst bloed dat niet van mij kan zijn, want zover ben ik nog niet. Allicht is het een kwestie van tijd dat iedereen zich begint te verminken. Maar ik zweer bij Allah en bij mijn vader dat ze mij niet zover zullen krijgen.

Ik bewaar iedere keer een half glas water, opdat ik tenminste symbolisch iets van hygiëne kan handhaven. Ik zit nog slechts gehurkt in mijn hoekje tegenover mijn uitwerpselen waar ik de de-

ken overheen heb gelegd, want die was toch kletsnat geworden van mijn urine, zodat ik ze onmogelijk nog over me heen wilde hebben.

Zeven brokken brood en zeven maal rijst hebben ze me gebracht, waardoor ik weet dat ik al een week in dit cachot hurk. Dan verschijnt Odai persoonlijk in de deur. Ik zie hem niet, maar hoor hem spottend zeggen: 'Hallo, Latif, hoe gaat het hier met je?' Zijn body-guards blinddoeken me opnieuw, weer loop ik enkele treden op, door twee deuren, en dan ben ik plots in de buitenlucht. Ik voel de septemberzon en het gras onder mijn voeten.

Met een ruk halen ze de blinddoek weg. Het is alsof een enorme bliksemflits rechtstreeks in mijn ogen terechtkomt. Ik kan niets zien, sla mijn handen voor mijn gezicht, druk mijn handpalmen tegen mijn gesloten ogen. Na tien, twintig seconden haal ik voorzichtig mijn handen weg, knipper tegen het licht en probeer mijn ogen even open te houden. Alles is rood. Het gras, de bomen, de hele tuin. Ook Odai die voor me staat, is rood: zijn overhemd, zijn broek, zijn gezicht, zijn vooruitstekende tanden.

'Heb je over mijn voorstel nagedacht?', vraagt hij me. 'Je bent toch zeker wel van mening veranderd?'

Ik kan nog steeds niets zien, mijn ogen tranen, maar de razerij in mij is sterker dan mijn verstand. 'Officieren van het Iraakse leger mogen niet gevangen worden gehouden zonder medeweten van het Ministerie van Defensie', zeg ik. 'Dat is de wet, het ministerie moet...'

'Moet wát? ... Mijn schoenen zijn meer waard dan duizenden officieren van jouw kaliber', snauwt Odai. 'Ik laat mijn honden op jou en je zusters los als je nog eens nee durft te zeggen.' Pas dan dringt het duidelijk tot me door dat verdere tegenstand absoluut zinloos is. Odai is tot alles in staat.

Langzaam komt mijn gezichtsvermogen weer terug, ik knipper met mijn ogen, herken wazig de bomen, het gras, en ik zie mijn uniform. Ik zit onder de drek, aangekoekte, ingekoekte drek. Ik moet er verschrikkelijk uitzien.

Het vijfsterrenhotel

De autorit duurt amper vijftien minuten. We rijden in een karavaan van vier Mercedesen. Bij mij in de auto zitten mijn twee lijfwachten en de chauffeur die mij een week geleden al heeft weggehaald. Ik voel me vernederd, ver-raden, verkocht. Nog steeds heb ik mijn vettig glimmende, smerige legeruniform aan. Wat er precies gebeurt, besef ik niet. Ik weet alleen dat ik heb beloofd de *fidai* van Odai te worden. Daarmee heb ik mezelf en mijn ziel aan een mens verkocht die ik weerzinwekkend vind. Odai lachte hautain toen ik toegaf. 'Zie je wel', zei hij, 'van nu af aan ben je niet alleen mijn vriend, je bent ook nog mijn broeder.'

Mijn auto stopt voor de ingang van *Project nr. 7*, een van de vele privévilla's van Odai. Ernaast ligt een goed onderhouden park met een gazon waarvan het gras kort en fris is. Eerst moeten we door een zware toegangspoort met enorme dubbele deuren. Op die deuren staat een meer dan levensgrote groen-zwart-witte Iraakse adelaar met daarboven drie zwarte sterren. Links en rechts van de deur zoemen automatische camera's; we worden dus verwacht en geobserveerd.

De dubbele deuren gaan automatisch en geruisloos open en mijn beide bewakers leiden mij het gebouw in. De ovale binnenplaats is ruim. Het eerste wat opvalt, is het indrukwekkende zwembad, omlijst met zwart marmer. Daarnaast staan ligstoelen van stevig wit bamboe met witte kussens erop, waarvan de randen met gouddraad zijn omzoomd.

Eerst brengen ze me in de werkkamer van Odai. Ze is ruim en smaakvol ingericht. Alles is recht, licht en helder. In een hoek staat een kolossaal bureau met een donker glanzend bovenblad. Achter de schrijftafel een boekenkast vol met Arabische literaire werken. Allicht uitsluitend als versiering bedoeld; Odai heeft ze vast nog nooit ter hand genomen. Op het tafelblad liggen een paar documenten, een vulpen van Cartier, een Dupont-aansteker en een zwart stuk kabeldraad. De kabel is dik en rond, ongeveer driekwart meter lang. Overal staan zilveren schalen met pinda's, zoete lekkertjes, sigaretten en boeketten

bloemen.

Ik word in deze kamer al verwacht door drie mannen die kennelijk volledig op de hoogte zijn en de hele actie hebben voorbereid. Een van hen is Munem Hamad Al-Takriti, een hoge ambtenaar van de *Al-Khass*, een van de geheime diensten. Hij maakt een elegante en afstandelijke indruk. Hij is lang en slank, en heeft grijze slapen. Hij begroet mij buitengewoon vriendelijk. De andere twee zijn norser: een van hen is een persoonlijke vriend van Saddam Hussein, en de tweede is een neef van de president.

Munem Hamad legt zijn arm om mijn schouders. 'Je moet acclimatiseren, Latif', zegt hij. 'Laten we eerst het huis eens verkennen.' Hij leidt me het hele huis rond. Ik durf hem niet te vragen of ik me nu eindelijk eens zou mogen wassen, want hij gaat alweer de volgende kamer in. Alle vertrekkende zijn rechtstreeks vanuit het zwembad te bereiken. Wanneer we de slaapkamer van Odai bekijken - met een televisie en een videorecorder -, zegt Munem: 'Deze kamer is vanaf nu de jouwe. Odai wil dat graag. Je bent zijn broeder en daarom wil hij dat jij in zijn kamer gaat wonen.' Hij pauzeert even, en zegt dan: 'Zo, ik neem aan dat je nu graag wel wat wil rusten en je in de eerste plaats wil douchen.'

Iedereen begint te lachen, ik ook. Ze laten me alleen in de slaapkamer. Er is niemand te zien, maar ik voel dat ze er zijn. Hoogstwaarschijnlijk zit Odai me ergens met een videocamera te beloenen.

Ik neem een langdurige, gloeiendhete douche. In de badkamer, die ook in zwart marmer is uitgevoerd, ligt alles klaar alsof dit een vijfsterrenhotel is: wegwerpscheerschuim, badschuim, scheerschuim, shampoo, tandpasta, tandenborstel, haargel, borstel. Alles: een badjas, dikke grote handdoeken, bodymilk. Ik boen de vuiligheid van de afgelopen dagen weg en voel dat ik moe word. Die nacht slaap ik diep en vast.

Lessen in arrogantie

De volgende ochtend zijn mijn vuile kleren weggehaald en liggen er schone voor me klaar. Op de tafel staat mijn ontbijt: thee, zoetheid, vers fruit. Even na nege-

IK WAS DE ZOON VAN SADDAM

► nen halen de officieren van gisteren me op. Ze brengen me naar de werkkamer van Odai, waar Munem Hamad mij een document voorlegt. 'Lees dit heel nauwkeurig en zet er daarna je handtekening onder', beveelt hij me. Het document blijkt een contract te zijn tussen mij en de republiek Irak:

'Ik, Latif Yahia, eerste luitenant, zweer hierbij niets uit het leven van Odai Saddam aan de openbaarheid prijs te geven. Alles wat ik gedurende de samenwerking van hem hoor, zie en samen met hem meemaak, is onderworpen aan de plicht tot geheimhouding. Het is verboden akten, foto's, video's of aantekeningen aan derden ter hand te stellen. Handelingen in strijd met dit contract worden met de dood door de strop bestraft.

Latif Yahia, Bagdad, 2 oktober 1987.'

Ik onderteken het contract, en de volgende tien dagen gebeurt er helemaal niets. Munem Hamad had me eerder nog zeer nadrukkelijk bevolen: 'Jij bent nu Odai Saddam Hussein, de zoon van de president. Praat met niemand van het huispersoneel, probeer niet met hen in contact te komen.'

Het huispersoneel - een kok, vier kamermeisjes en een soort butler - behandelen mij alsof ik Odai ben. Ze ontwijken mijn blikken, brengen me dagelijks schone kleren en maken het beste eten voor me klaar dat ik ooit heb gehad. Dagelijks vlees met verse groenten en veel fruit. Ik leef als in het paradijs, maar ik besef dat het een gouden kooi is. Het enige dat me werkelijk dwars zit, is het feit dat ik niemand, en mijn ouders al helemaal niet, mag vertellen waar ik ben en hoe het met me gaat. Mijn ouders hebben al lang niets meer van me gehoord.

Ik weet me de volgende dagen eigenlijk uitstekend te ontspannen. De hele dag lig ik bij het zwembad en 's avonds kijk ik naar de nieuwsberichten op de TV en na een paar gin-tonics krijg ik zin om naar bed te gaan. Op de een of andere manier begin ik innerlijk steeds meer op Odai te lijken. Het is erg aantrekkelijk over toegewijde bedienden te beschikken die op elke wenk reageren. Het

valt me op dat ik het *alstublieft* en het *dankuwel* begin af te leren en stap voor stap de arrogantie aanneem die ik anderen zo vaak heb verweten. 'Niet zoveel ijs', schreeuw ik het meisje toe, 'dat heb ik je al honderd keer gezegd.' Waarop zij zich beleefd excuseert en me een nieuw glas brengt met minder ijs.

Een nieuw gebit

Op 12 oktober komt Odai me opzoeken, samen met Munem Hamad en twee mannen die er beslist niet uitzien als Arabieren. Odai begroet me uitbundig, kust me als een broer op de wangen en stelt me aan de mannen voor. 'Dit zijn artsen, specialisten, die je zullen onderzoeken.'

Ik ben verbaasd, want ik ben gezond, maar stel geen vragen. Dan zegt een van de mannen iets tegen Munem Hamad in een taal die ik niet versta, maar het is geen Engels, Frans, Italiaans of Duits. Het lijkt meer op Russisch of Pools. Hamad vertaalt: 'Wil je je uitkleden?'

Ik moet me helemaal uitkleden, wat ik onprettig vind.

Ik word gewogen en mijn lengte wordt gemeten. Ze kijken in mijn mond, in mijn oren, schijnen met een lampje in mijn ogen, betasten me overal, nemen mijn bloeddruk op, tappen wat bloed af en willen een urinestaal. Het totale onderzoek duurt bijna twee uur. Daarna moet ik nog een paar spreekproeven doen. Ik moet huilen als een hond, spreken als een feestredenaar en hysterisch lachen. Alles wordt op band opgenomen.

De uitslag van de onderzoeken krijgt Odai de volgende dag. Hij laat me bij zich roepen. Hij straalt. Hamad leest het verslag voor: mijn huidkleur komt voor 99% met die van Odai overeen. De vorm van het gezicht, de haren, de oren, neus en lichaamsbouw zijn geheel identiek. Ik ben alleen drie centimeter kleiner dan Odai en weeg twee kilo minder. Beide stemmen lijken ook voor bijna 100% op elkaar. Odai heeft alleen problemen met het uitspreken van de R, door zijn enigszins naar voren staande tanden.

'Zijn de tanden te corrigeren?', vraagt Odai en Hamad knikt. Het tweede verschil zijn de ogen; de mijne zijn wat groter dan die van

Odai, maar dat is heel gemakkelijk op te lossen met make-up, zegt Munem Hamad.

'Alleen je tanden', zegt Munem bijna verontschuldigend, 'die moeten we operatief veranderen. Ben je het daarmee eens?'

Wat een vraag, ik heb toch geen keus. Maar ik merk dat er van weerstand diep in mij bijna geen sprake meer is. 'Zeker, ik ben het ermee eens', zeg ik.

24 uur later word ik naar het Ibn-Sina-ziekenhuis op het paleisterrein gebracht. Het Ibn-Sina staat uitsluitend ter beschikking van de familie van Saddam Hussein en van de ministers en hun familieleden.

We gaan naar de kamer van dokter Ahmed Al-Samrai, een tandarts die in de Verenigde Staten heeft gestudeerd. Ik moet op de witte behandlungsstoel gaan liggen. Hij onderzoekt mijn gebit tand voor tand. Hij neemt röntgenfoto's en zegt dat ik de volgende dag terug moet komen. Tijdens het tweede onderzoek drukt hij in mijn mond een roodachtige massa die langzaam uitzet. Na tien minuten trekt hij het spul er weer uit. Van die afdruk worden gipsmodellen gemaakt. Vier dagen

Het familieportret. Midden staand: Odai Saddam Hussein, de oudste zoon van Saddam. Latif Yahia werd tot in de kleinste details bijgewerkt en opgeleerd om zijn dubbelganger te zijn.

na het onderzoek word ik plaatselijk verdoofd. Met een slijppappaaraat worden mijn snijtanden en de beide tanden daarnaast tot de wortels weggeslepen. Twee dagen moet ik wachten tot mijn nieuwe tanden klaar zijn. Het plaatsen ervan neemt maar een paar minuten in beslag. Volgens dokter Ahmed is de operatie perfect gelukt. Met mijn tong betast ik de nieuwe, vreemd gladde, scheef tegen elkaar staande tanden. Ik moet iets zeggen, en dat is een vreemde ervaring: ik slis. Ik bijt ook niet langer op mijn snijtanden, maar op mijn kiezen. Ik moet zeggen: het resultaat is sensationeel. Odai is enthousiast: ik lijk nu inderdaad op hem zoals het ene ei op het andere.

'Nu moeten we snel met de training beginnen', zegt Odai opgewonden, en ik luister opeens heel aandachtig hoe hij eigenlijk spreekt. Hij zegt: 'Nu moeten we sssnel met de taining beginnen', en in stilte doe ik hem na: 'Nu moeten we sssnel met de taining beginnen.'

De volgende dag komen ze met een kapper aanzetten die heel pietepeuterig mijn haar precies zo knipt als dat van Odai. Hij geeft bijna ieder haar een aparte behandeling. Daarna volgt de snor. De zitting met de kapper duurt bijna net zo lang als het onderzoek van de twee artsen.

De papegaai

Mijn eigenlijke opleiding heeft plaats in het hoofdkwartier van de geheime dienst. Eerst moet ik naar een reeks video's kijken van gevangenen die gemarteld worden: ik krijg een uittreksel te zien van de werkzaamheden van Saddams Afdeling voor Speciale Behandelingen. Het is een opeenvolging van de meest gruwelijke scènes: mensen die worden geslagen, geschopt, die met tepelklemmen en elektrische schokken worden bewerkt. Ik zie een man op de video die zich langzaam omdraait en zijn rug toont aan de camera. Zijn rug is een slagveld: diepe, langwerpige wonden. Ontelbaar veel blauwe striemen en opengereten huid, veroorzaakt door zware slagen. De huidwonden hebben geparafelde randen en zijn bruinachtig rood - opgedroogd bloed en etter. Een man stelt zich op achter de erbarmelijk toetgetakelde gevan-

gene. Hij heeft een zwart stuk elektriciteitskabel van ongeveer driekwart meter in zijn hand.

Opeens weet ik waar ik precies zo'n stuk kabel nog heb gezien: op de schrijftafel in de werkkamer van Odai. De man op de video haalt uit en de kabel kletst op de rug van de gevangene. Ik doe mijn ogen dicht. Ik hoor alleen maar het zweepende geluid als de kabel door de lucht suist en op de rug van de man klappt. De beul op de video is Odai toch niet? Ik open mijn ogen weer. Nee, het is een ander. Kennelijk gebruikt iedereen hier zo'n stuk zwart kabeldraad als folterinstrument.

Mijn officier verklaart dat de gevangene politieagent is geweest, maar zich tegen bepaalde bevelen heeft verzet. Ik realiseer me dat ze mij nog met fluwelen handschoenen hebben aangepakt. Maar ik heb waarde voor ze. Ze hebben mij nodig. Wat had Odai voor ogen toen hij opdracht gaf mij deze video's te laten zien? Ik krijg de kans niet om er over na te denken, want na deze sessie krijg ik een stapel cassettes te verwerken met beelden van Odai Saddam Hussein. Ik moet ze heel nauwkeurig bestuderen, op elk detail letten, en telkens nadien Odai naspelen als een papegaai.

De eerste video dateert van 26 mei 1987. 'De heer Odai Saddam Hussein bij de algemene vergadering van de Iraakse Sportbond. Close-ups van handen, gezicht, manier van lopen', lees ik op de hoes. Nadien moet ik oefenen: ik moet net zo in een stoel zitten - *hangen* is een beter woord - als hij, mijn sigaar net zo vastnemen, net zo stappen en lachen als hij. Munem Hamad, die intussen weer bij me is komen zitten, corrigeert me met eindeloos geduld. Met Odais manier van lachen heb ik problemen - hij giechelt *staccato*: Hihihihihhi,... Dan pauzeert hij even en begint opnieuw: hihihihihhi... Zijn hele bovenlichaam schudt mee en hij buigt zijn lichaam iets naar voren en trekt zijn mondhoeken wat omlaag: hihihihihhi...

Dagen achtereenvolgend bestudeer ik video's. Ik leer iedereen uit de hoogte te begroeten, mijn sigaar vast te houden zoals hij, mijn zonnebril, van het merk Ray Ban, op en af te zetten zoals hij en te praten zoals hij. Uiteindelijk heb ik zijn spraakgebrek helemaal onder

de knie en slis ik spontaan.

Nadat ik weken heb getraind, is Munem Hamad eindelijk tevreden met het resultaat. Hij zegt me dat ze president Saddam Hussein op de hoogte zullen brengen en hem om zijn definitieve oordeel zullen vragen.

Ik schrik. 'Munem Hamad, Mijnheer, wat gebeurt er als Zijne Excellentie Saddam Hussein mij als fidai voor zijn zoon afwijst? Wat doet u dan met mij?', vraag ik.

Munem Hamad ontwijkt mijn blik, zwijgt, staat op en gaat weg. Ik weet wat dat betekent. Ik ben een ter dood veroordeelde als de president mij niet accepteert. Opnieuw moet ik denken aan de bloedvlekken in de foltercel, aan de video's in het kantoor van de geheime dienst. Maar misschien schieten ze me ook wel zonder meer dood...

De vuurproef

We rijden van project nr. 7 naar het presidentiële paleis. Een hoge officier die ons verwelkomt, schijnt mij te kennen hoewel ik hem nog nooit heb gezien. 'Jij bent dus Latif. Ken je de spelregels?'

Ik ken ze: ik weet dat Saddam als de dood is voor vergif. Het is een echte fobie. Iedereen die bij hem komt, moet zich een uiterst nauwkeurig onderzoek laten welgevallen. Pas daarna kan men in audiëntie worden ontvangen.

De officier fouilleert me eerst grondig. Hij voelt in mijn zakken, in de plooiën van mijn uniformjas, grijpt onder mijn oksels, tast in mijn achterste en beveelt me dan mijn schoenen en sokken uit te trekken. Saddam wil niet dat onderdanen voor hem staan met gedragen sokken aan, zelfs als ze schoenen aan hebben. Ik krijg dus schone sokken - van katoen, wit, maat 43. Ik trek de sokken aan en de officier roept de dokter.

Ook deze arts lijkt geen Arabier te zijn. Hij zegt geen woord terwijl hij met een dot watten, die hij eerst in een tinctuur heeft gedoopt, over mijn gezicht, mijn oren en mijn hals wrijft. Hij kijkt in mijn mond en gaat met zijn wijsvinger langs mijn tandvlees. Een belachelijk gedoe, een paranoïde ritueel. Na het onderzoek geeft de arts me een plastic flesje met Dettol, een lichtblauw desinfecteermiddel in hoge concentra-

tie. Hij beduidt me mijn handen ermee in te wrijven.

Nu ben ik dus gereed voor de president. De officier vraagt me hem te volgen. Een deur gaat open. Ik sta in de werkkamer van de president. Saddam zit achter zijn bureau. Hij telefoneert en laat me wachten. Zijn stem klinkt zacht en warm, bijna bedroefd. Er spreekt geen macht uit. Hij spreekt zonder pauzes, zonder intonaties. Zijn vingernagels zijn zorgvuldig gemanicurd en bestreken met glanzende lak. Als hij lacht, zijn zijn smetteloze tanden zichtbaar. Het enige waaraan je kunt zien dat deze man al vijftig jaar is, zijn de beginnende wallen onder zijn ogen en de diepe plooiën bij zijn mond.

Ik had me hem totaal anders voorgesteld: imposanter, killer, arroganter, koelbloediger, wreder. De president is een man met een uitstraling die je niet meer loslaat.

Hij legt de hoorn op de haak, staat veerkrachtig op, komt van achter het bureau vandaan en begint schaterend te lachen. Saddam komt twee stappen dichterbij en begint een gesprek over koetjes en kalfjes. Hij informeert naar mijn tijd aan het front, naar mijn ouders en mijn broers en zusters. Intussen inspecteert hij me van boven tot onder, bekijkt mijn handen, mijn lippen, mijn ogen.

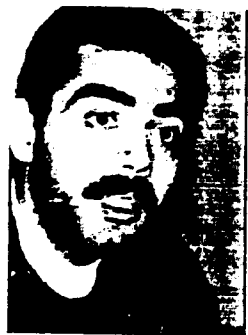
Volledig onverwacht breidt hij opeens zijn armen uit en zegt: 'Ja, jij bent het. Allah heeft mij twee zoons geschonken. Met jou erbij zijn het er drie.'

Ik leef, ik heb het overleefd en de eerste en belangrijkste test doorstaan.

'Wat ik van je verlang, is dat je je werk goed doet', zegt hij nog. 'Zorg ervoor dat ik geen enkele reden heb om kwaad op je te zijn.' Daarop draait hij zich om en loopt weer naar zijn bureau zonder mij de hand te hebben gedrukt. Hij pakt de telefoon, drukt op een rode knop en kort daarop word ik door de officier naar buiten gebracht.

{Uit: 'Ik was Saddams zoon', Latif Yahia en Karl Wendl, Elmar/ Standaard Uitgeverij, 1994, 695 F. Seriebewerking: Peter Cremers}

VOLGENDE WEEK:
De eerste opdracht

IK WAS DE ZOON VAN SADDAM

In dienst va

Ik lig languit op het brede bed in de slaapkamer van Odai en adem de zuivere herfstlucht in. Eindelijk een korte rustpauze. Sedert mijn bezoek aan president Saddam Hussein hebben ze mijn training als dubbelganger van zijn zoon opgedreven. Steeds weer komen ze me halen in *Project nr.7*, brengen me naar de videokamer en dwingen me de films over Odai te bestuderen. Ik ken ze intussen bijna allemaal uit mijn hoofd. De ene dag oefenen we de rol *Odai als voorzitter van een sportclub*, de volgende dag moet de zoon van de president een speciale legereenheid inspecteren. Mijn leermeester Munem Hamad drilt me zolang tot ik net zo nonchalant salueer als Odai, en het spel met de bril zo goed onder de knie krijg dat ik het zelfs slapend zou kunnen doen. De *Ray Ban*, de Amerikaanse pilotenbril met de donkergroene glazen en het gouden montuur, moet ik langzaam uit het etui halen, achte-loos opendoen en opzetten, waarna ik uit de hoogte langs de mensen heen moet kijken.

Mijn ogen raken langzamerhand aan de brillen gewend en net als Odai heb ik er nu altijd een op, zelfs in een dichte kamer. Als ik een bril op heb, hoef ik niet in de weer met de dagelijkse make-up: mijn ogen zijn immers groter dan die van Odai.

Sinds mijn bezoek aan de president is Odai vrijwel permanent aanwezig in de villa en controleert hij mijn opleiding hoogstpersoonlijk. Niet alleen bestudeert hij de video's die ze van mij maken, hij zoekt ook vaak mijn gezelschap, al vermijdt hij pijnlijk duidelijk ook maar iets van vriendschap voor me te laten merken. Het is veeleer andersom: hoe langer mijn training duurt, des te extremer zijn woedeaanvallen worden.

Op een keer oefen ik voor mijn eerste openbare optreden: ik moet als voorzitter van het Iraaks Olympisch Comité een buiten-

lands olympisch comité ontvangen. In de videokamer hebben ze voor de lessenaar een rode loper uitgelegd, precies zoals op de luchthaven het geval zal zijn. Mijn opleidingsofficier zegt: 'De delegatie is zojuist geland en je ontvangt de leider ervan vriendelijk om daarna met hem langs de erewacht te schrijden.'

Ik probeer ernstig te blijven, ga op de denkbeeldige leider van de delegatie toe, druk hem de hand en opeens kan ik me niet meer inhouden. Ik voel me een figuur uit een komische strip en barst uit in een schaterlach. Ik excuseer me onmiddellijk, maar het is al te laat: Odai springt op en rent op me toe. In zijn rechterhand heeft hij een stuk kabeldraad. Zijn gezicht is vertrokken, zijn ogen kan ik niet zien, want hij heeft zijn Ray Ban op.

Hij schreeuwt me toe dat ik me moet omdraaien. Ik weet al wat er gaat gebeuren: met zijn kabel slaat hij op me in. Als een gek haalt hij uit en laat de kabel op mijn rug zwiepen. Odai lijkt wel in trance, ik hoor hem bij elke klap kreunen en snuiven als een paard. Geen van de officieren heeft het lef iets te doen.

Ik tel de slagen. Het zijn er 33. Dan houdt hij op. Hij hijgt en plotseling begint hij hysterisch te lachen - zijn staccato-gehinnik. Hij lijkt tevredengesteld, alsof zijn uitbarsting hem seksueel bevredigd heeft.

'Doorgaan', beveelt Odai als hij zich heeft afgereageerd en hijgend de kamer verlaat. We gaan door met de oefening alsof er niets is gebeurd.

Fantastisch, formidabel

Na mijn eerste optreden zegt Munem Hamad dat ik zeer, zeer goed was en dat montert me op. Odai zit me af op te wachten bij het zwembad. Hij heeft twee glazen cognac in de hand, stormt op me af en kust me op mijn mond. 'Ik heb je op de TV gezien', ratelt hij.

'Je hebt je opdracht voor de volle 100% uitgevoerd. Het was volmaakt. Iedereen heeft gedacht dat ik het was.' Hij pakt mijn arm, geeft me het glas cognac en zegt: 'Drink wat voor we naar de video-opname gaan kijken.'

Nadat ik de beelden heb gezien, denk ik maar aan één ding: ik, Latif Yahia, besta niet meer. Al maanden hebben mijn ouders niets meer van me gehoord. Ze weten niet waar ik ben, wat ik doe, hoe het met me gaat. Ze weten niet eens of ik nog wel in leven ben. Ik kan gesneuveld zijn of in Iraanse krijgsgevangenschap geraakt. Vroeger schreef ik hen iedere week tenminste één korte brief. Maar nu: geen brief, geen telefoontje, niets.

Veel tijd om te piekeren heb ik niet. De familie van Saddam heeft openbare optredens nodig. De tweede *double* van Saddam Hussein, Faoaz Al-Emari, treedt keer op keer op. (Zijn eerste *fidai* werd vlak voor mijn komst door sji'itische terroristen van de *Daawa* vermoord.) We zien Faoaz vaak aan het werk op de televisie, en Munem Hamad lacht dan altijd een beetje. Faoaz mag dan wel sprekend lijken op de president, ingewijden weten toch meteen dat hij het is.

Mijn volgende optreden is al voorbereid. Het moet plaatsvinden op 28 april, de verjaardag van Saddam. Dit keer is het veel moeilijker dan een olympisch comité ontvangen of een voetbalwedstrijd bijwonen: Odai stuurt me naar het front, naar de vierde legerdivisie ten zuiden van Basra, het centrum van de sji'itische ondergrondse beweging Daawa.

Yassam, de huiskleermaker, brengt me het zwarte officiersuniform van Odai, het pistool, de riem. Om tien uur 's morgens vertrekken we in konvooi naar de privéluchthaven van Saddam. Odai heeft nooit een chauffeur. Hij bestuurt, net als zijn vader, de wagen in principe zelf. Ik dus ook. De auto staat buiten voor de deur

met geopend portier klaar. Ik zit nonchalant achter het stuurwiel, nooit twee handen aan het stuur, de linkerarm altijd gebogen tegen het portier. Als de perfecte papegaai zit ook ik ontspannen scheef en jaag mijn auto Bagdad door. 200 km per uur is Odais snelheid, en dus ook de mijne. Bij het schakelen altijd tussengas. Via de radio heb ik contact met mijn lijfwachten die in soortgelijke auto's voor en achter me rijden. Meestal bestaat een colonne uit vier limousines. De auto's rijden vlak achter elkaar, en op mijn commando wordt doorlopend ingehaald. De commando's luiden als volgt: 'Drie haalt twee in, één laat zich terugzakken en neemt de positie van drie in.' De bedoeling daarvan is potentiële moordenaars in verwarring te brengen. Ze mogen er nooit achter komen wie in welke auto zit.

Alles loopt van een leien dakje. De vlucht in de helikopter duurt twee uur. We landen rechtstreeks op het exercitieplein waar enkele compagnieën al staan aangetreden, strak in het gelid. Daarvoor de commandant en enkele van zijn officieren. Eerst klimmen Munem Hamad en een paar andere officieren van de geheime dienst uit het toestel, daarna mijn lijfwachten en ten slotte ik.

Ik loop snel op de commandant toe, Munem Hamad stelt me voor als de zoon van de president en samen schrijden we waardig langs de erewacht. Daarna komen de fotografen. De cameraman die alles voor de TV opneemt, is lid van het team van Munem Hamad. Meer dan tien minuten lang worden we gefotografeerd en gefilmd. Het gesprek tussen de commandant en mij is van geen enkel belang. Ik vraag hem gewoon hoe de toestand aan het front is en hij ratelt in zijn militaire jargon het verslag van de situatie af en zegt hoe verheugd hij toch is dat ik hier ben en dat hij nu op deze wijze de grote leider Saddam Hussein kan gelukwensen met zijn

n een sadist

verjaardag.

We blijven twee uur op de militaire basis, waarbij ik me erop concentreer me niet te verspreken, we heffen het glas op het geluk van onze leider, en dan vliegen we terug naar Bagdad.

Odai reageert weer net zo uitgelaten als de eerste keer nadat hij de video-opnamen heeft bekeken: 'Fantastisch', juicht hij, 'je was weer volmaakt!'

Niemand heeft iets in de gaten. De journalisten schrijven heel positief over Odai en zijn activiteiten. De meest uitgebreide verslagen verschijnen in de *Al-Baas-Al-Rijad* en in de *Babel*. Die kranten zijn namelijk het bezit van Odai en worden door hem geleid. Zijn vader heeft ze hem cadeau gedaan; het zijn de enige dagbladen die niet rechtstreeks ressorteren onder het Ministerie van Informatie.

De kroegentochten

Het klinkt onwaarschijnlijk, maar bijna iedere dag rond 14 uur begint Odai met zijn garde van lijfwachten aan de grote tour. In colonne gaat het dan langs alle cafés van de stad en daarna naar de meisjesscholen en de universiteiten. Odai patrouilleert als een agent op surveillance voor de gebouwen heen en weer. Als een meisje hem aanstaat, toertert hij, blijft stilstaan, rijdt het trottoir op en volgt het meisje stapvoets tot ze zich laat aanspreken. Wijst het meisje hem af, dan stuurt hij zijn speciaal in dienst genomen *meisjesversierders*. Hebben die ook geen succes, dan laat hij het slachtoffer gewoonweg ontvoeren. Hij heeft bijna elke middag behoefte aan seks. Soms brengen ze drie of vier meisjes tegelijk naar een van zijn huizen. Dan zoekt hij er een uit om mee naar bed te gaan en laat de andere vertrekken, of hij houdt ze allemaal bij zich en dwingt hen tot groepsseks.

Odai begint 's avonds al vroeg te drinken. Meestal bier, cognac

en whisky. Hij slaat de alcohol niet gretig naar binnen, maar drinkt genietend. Toch gaat hij bijna geen enkele avond nuchter naar bed.

Voor hij zich klaarmaakt om uit te gaan, begint het eindeloze uitzoeken van zijn kleding. Meestal neemt hij de kledingstukken die zijn huiskleermaker Yassem voor hem heeft uitgekozen. Yassem hoort al jaren bij de clan. Hij is afkomstig uit een arme familie in Bagdad en ik vermoed dat hij homoseksueel is. Yassem begeleidt hem op al zijn vliegtochten naar Londen, Parijs, Rome, Milaan of Genève om er een plezierig weekendje te beleven. Odai heeft de gewoonte om vier keer per dag van kostuum te wisselen. Als hij een vergadering heeft of een onderhoud met iemand in de club, gaat Yassem als zijn persoonlijke *verkleedbediende* met hem mee.

In de sjieke clubs van Bagdad, de *Takiyat Al-Darawich*, de *Al-Zaid*, de *Al-Zawarek* en de *Al-Alwia* let iedereen er heel goed op niet met Odai in contact te komen. En als het niet lukt hem uit de weg te gaan, is onderdanig gedrag een absolute plicht. In de hotels van Bagdad gaat het net zo. Er is geen hotelportier en geen barhouder die Odai niet kent. Als de horde van Odai als een zwerm vraatzuchtige sprinkhanen binnenvalt, worden alle regels overboord gegooid. De aanwezigen moeten opstaan en hem begroeten. Meestal verschijnt hij met acht tot tien vrouwen, die allemaal achter hem aan moeten

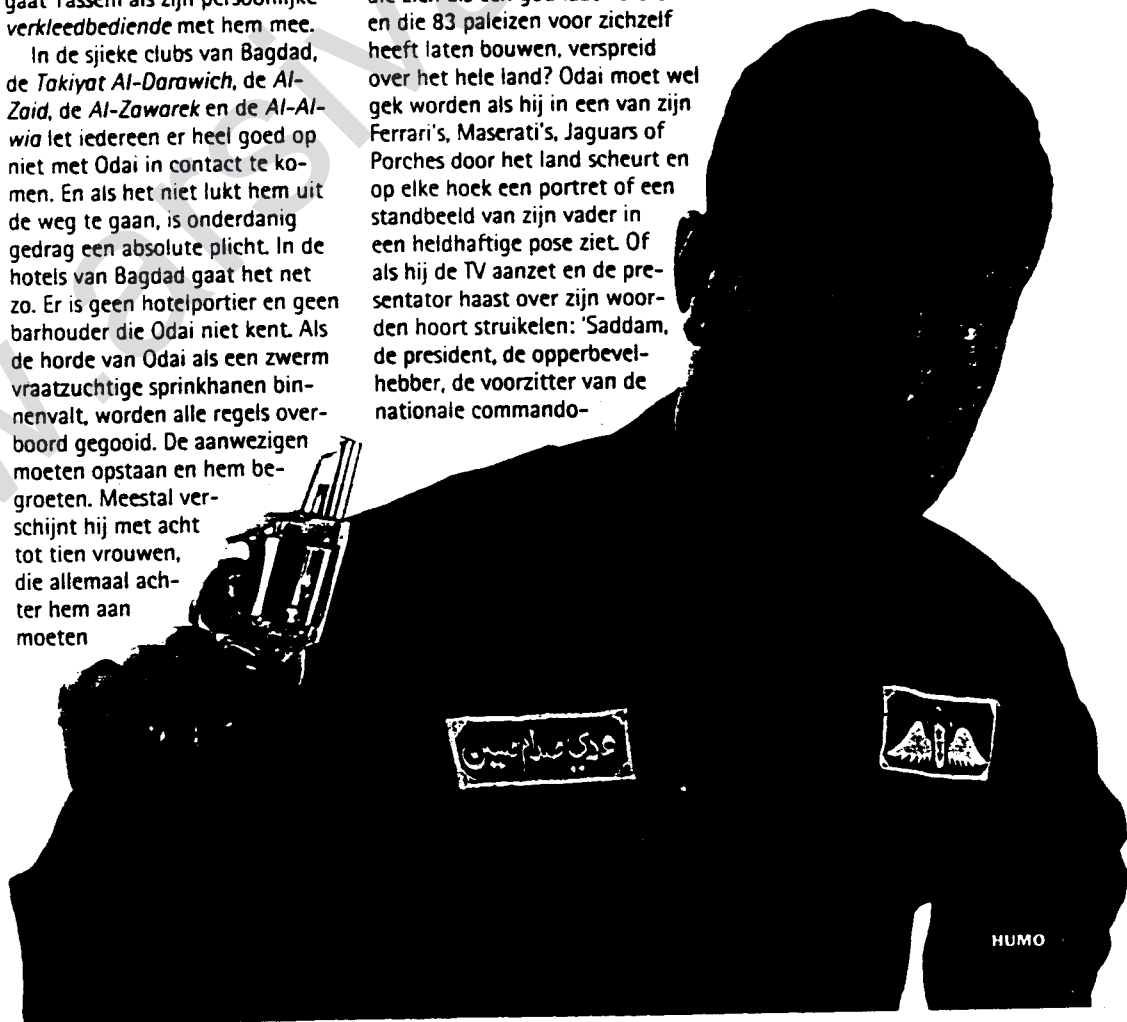
lopen. Heeft een andere man in zijn aanwezigheid het lef te gaan dansen, dan beschouwt Odai dat als een belediging en laat hij de danser door zijn lijfwachten afvoeren, een pak slaag geven en in het ergste geval zelfs in de gevangenis gooien wegens belediging van de president.

Odai wil de dansvloer voor zich en zijn meisjes alleen hebben. Soms, als hij in de juiste stemming is gekomen, grijpt hij zijn revolver en schiet hij, op de maat van de muziek, in het plafond, de kroonkandelaars of de wandbetimmering.

Odai voelt zich tijdens deze kroegentochten groot, sterk en machtig. Hij wekt de indruk dat hij voortdurend iets moet bewijzen. Maar wie moet Odai iets bewijzen? Zijn oppermachtige vader, die zich als een god laat vereren en die 83 paleizen voor zichzelf heeft laten bouwen, verspreid over het hele land? Odai moet wel gek worden als hij in een van zijn Ferrari's, Maserati's, Jaguars of Porches door het land scheurt en op elke hoek een portret of een standbeeld van zijn vader in een heldhaftige pose ziet. Of als hij de TV aanzet en de presentator haast over zijn woorden hoort struikelen: 'Saddam, de president, de opperbevelhebber, de voorzitter van de nationale commando-

raad, de held van Kaddissiyeh, de ridder der Arabische natie, de vermetele en vechtlustige ridder. Saddam, de directe afstammeling van de profeet. Saddam, de edele strijder, die uit een familie stamt waartoe ook Iman Al-Hussein, de stamvader, de zoon van Iman Ali ibn abi Talib behoorde....'

Odai is de eerste zoon van de president. Hij is opgegroeid in een omgeving die zo absurd en onwettelijk is dat een kind nauwelijks kan begrijpen wat er om hem heen en met hem zelf gebeurt. De school was een grapje, de architectuurstudie een scherts. Bliksemsnel doorliep hij fasen van het leven waardoor andere kinderen worden gevormd. Maar Odai nam voor geen enkele fase rustige de benodigde tijd, nooit pauzeerde hij. Zijn architectuurstudie deed

IK WAS DE ZOON VAN SADDAM

hij in recordtijd, zijn eindexamens waren perfect, hoewel hij bij geen enkele toets aanwezig was en geen enkel ontwerp van een huis had vervaardigd. Vermoedelijk weet hij niet eens dat een huis een fundering hoort te hebben.

Een schot op Sinterklaas

Op 18 juli 1988 meldt de radio dat we de oorlog tegen Iran hebben gewonnen. In werkelijkheid hebben beide partijen een wapenstilstandsverdrag ondertekend, zonder dat er sprake is van een winnaar of verliezer. Odai is uit-zinnig van vreugde. Hij laat de cassette van Abdel Akle over zijn vader in de recorder stoppen en draait de volumeknop van de hifi-installatie op zijn maximum. Hij valt ons om de hals, omarmt ons en kust iedereen. Hij verklaart zichzelf, zijn vader en Irak tot overwinnaars. 'Irak heeft de fundamentalisten van Teheran vernietigend verslagen', juicht hij. In werkelijkheid staan onze strijdkrachten ongeveer op de plaats vanwaar ze in september 1980 waren gestart. Maar in Project nr. 7 waak ik er wel voor ook maar de geringste opmerking te maken die een schaduw zou kunnen werpen op de schittering van onze grote leider.

Odai laat champagne komen. Het huis begint vol te stromen met vrienden van Odai. We drinken op de zege, omarmen elkaar en klinken opnieuw. De daarop volgende dagen en weken wordt er alleen maar gedronken en feest gevierd in Bagdad. De hele stad is

op de been.

Odai geeft me opdracht op 8 augustus naar Basra te vliegen. Ik moet er de derde en zevende divisie bezoeken om de soldaten met hun glorieuze overwinning geluk te wensen. We nemen opnieuw de helikopter. Ik heb het zwarte uniform aan met de gouden opdruk 'Odai Saddam Hussein'. Enkele van mijn lijfwachten zijn al vooraf naar Basra gereden met een aantal vrachtwagens vol speelgoed en cadeaus. Als onze helikopter landt, staan de compagnieën al opgesteld. Met de commandant lopen we langs de erewacht. Ik houd geen toespraak, maar breng de groeten van de president over. Daarna volgt het onofficiële gedeelte. Ik moet het kazerneterrein verlaten om in contact te komen met het *gewone volk*. Dat is al door mijn voorhoede bijeen getrommeld. Er zijn naar schatting drie- tot vierduizend kinderen, vrouwen, bejaarden, nauwelijks mannen. Ze schreeuwen, gillen en zingen: 'Leve Saddam Hussein, leve Saddam Hussein.'

Omringd door mijn lijfwachten marcheren we op de kinderen af die op de eerste rij met Iraakse vlaggen staan te zwaaien. Plots klinkt er een schot. Ik heb er geen idee van waar het vandaan is gekomen, wie er schoot en op wie. Mijn lijfwachten storten zich op mij, vormen een levend schild, dringen me naar de auto en duwen me op de achterbank, waarna we wegscheuren naar de zevende divisie. Daar klimmen we in de helikopter, en zo snel mogelijk vliegen we terug naar Bagdad. Pas

tijdens de vlucht hoor ik over de radio wat er eigenlijk is gebeurd. Het was een aanslag. De kogel was voor mij bedoeld.

Er volgt een tweede radiobereicht. De co-piloot roept me toe: 'Abdullah Al-Dalimi is zwaargewond geraakt. Een schot in zijn borst'. Abdullah Al-Dalimi is een van de jongste lijfwachten, mis-schien 19 of 20 jaar oud. Hij stond vlak naast me en heeft de kogel opgevangen die mij had moeten treffen. 'Haalt hij het?', schreeuw ik terug. De co-piloot haalt zijn schouders op.

In een derde radiobericht wordt meegedeeld dat ze de dader hebben gearresteerd. Het is een jonge Iraakse deserteur, 23 jaar oud. Twee van zijn broers zijn in de oorlog gesneuveld.

In Bagdad schrijf ik een uitvoerig rapport over de aanslag en geef het aan Odai. Maar die interesseert zich er niet voor. Ik geef het verslag dus aan Munem Hamad die, na ruggespraak met Odai, het bevel geeft de dader onmiddellijk neer te schieten. Er is geen rechtszaak, geen verhoor. Munem Hamad vraagt me niet meer over de aanslag te praten. Daar hou ik me aan.

Over naar familie

Ondanks alle risico's voor zijn veiligheid wil Odai bij de bruisende overwinningfeesten aanwezig zijn, waarbij iedereen als gek vreugdesalvo's in de lucht schiet. Drie, vier uur lang rijden we met een lange colonne auto's door de stad en schieten door de open ramen onze Kalsjnikovs leeg.

We passeren langs het huis van mijn ouders. Ik zie de witte Volvo van mijn vader voor de deur staan. Sinds september van het vorige jaar heb ik mijn familie niet meer gezien, en zij weten nog altijd niets over mij. Ik wil hen eindelijk terugzien.

Op 14 augustus waag ik mijn kans en vraag Odai of ik mijn ouders mag bezoeken. Hij reageert heel anders dan ik had verwacht. 'Latif', zegt hij, 'je bent nu al 11 maanden bij mij en je hebt je werk prima gedaan.' Hij voegt eraan toe dat ik gedurende die hele periode steeds onder bewaking heb gestaan, iets waarvan ik nooit iets heb gemerkt. 'Je hebt geen fouten gemaakt', zegt hij. 'Daarom mag je je ouders bezoeken.' Hij zegt dat ik vanavond al kan gaan, maar dat ik er eerst nog met Munem Hamad over moet praten. Munem geeft me enkele duidelijke instructies: 'Geen woord over je werk, geen kik over Odai, geen aanduidingen. Is dat duidelijk?'

Ik knik.

Het bezoek zal 's avonds plaatsvinden om 11 uur. Ik mag mijn ouders niet van tevoren opbellen. De mannen van de geheime dienst delen me mee dat mijn ouders, mijn zussen en mijn broers thuis zijn. Daaruit concludeer ik dat ook mijn ouderlijk huis scherp in de gaten wordt gehouden.

Precies om 23 uur rijden we tot voor ons huis. Ik bel aan en mijn moeder doet de deur open. In het zwakke licht van de buitenlamp herkent ze me het eerste ogenblik niet. Ik draag bovendien een donkere djellaba, een kledingstuk dat ik vroeger nooit graag aandeed, omdat Westerse kleding me beter beviel.

'Ik ben het, jouw Latif', zeg ik en val daarop mijn moeder om de hals.

Ik voel hoe ze beeft, hoe ze met twee handen mijn hoofd vastpakt, me bijna aan mijn haar trekt. Ze wil wat zeggen, maar haar stem begeeft het. Ze jammert en ik voel haar tranen terwijl ze me kust. Ik duw haar het huis binnen, waar mijn vader en mijn broers en zussen uit de salon op me toestormen nadat zij mijn moeder hebben horen huilen.

Het is een nauwelijks te beschrijven gevoel hen weer allemaal om me heen te hebben. Minuten achtereen zwijgen we, we

Latif Yahia lijkt nog altijd als twee druppels water op Odai Hussein, maar hij is -voorlopig- wel ontsnapt aan de klauwen van deze verwerde sadist.

IK WAS DE ZOON VAN SADDAM

► kussen elkaar alleen maar en kijken elkaar aan, en voor het eerst sinds lang komen ook bij mij de tranen.

Dan begint mijn moeder me te overladen met verwijten. Wekenlang hebben ze vertwijfeld getelefoneerd om aan de weet te komen of ik gesneuveld was of in Iraanse krijgsgevangenschap was geraakt. 'Ze hebben ons niets verteld, alleen steeds maar herhaald dat je was opgehaald en weggebracht.'

Pas nu neemt mijn vader het woord. De verandering aan mijn tanden is hem opgevallen: 'Wat hebben ze met je gedaan, zoon?', vraagt hij. Maar ik schud mijn hoofd en antwoord: 'Vraag me niets, ik kan je niets vertellen. Ik kan alleen maar zeggen dat het goed met me gaat en dat ik een interessante taak heb gekregen.'

'Wat dan, Latif?', zegt mijn kleine broer Robie. 'Ben je spion geworden?'

Iedereen lacht.

Twee uren mag ik bij ze blijven. Om één uur moet ik weer weg. Mijn familie vergezelt me nog tot de deur. Ze zien hoe mijn lijfwachten me afhalen, naar de Mercedes begeleiden en hoe wij in de nacht verdwijnen. Ik probeer me elk detail, elk woord, elke lach van mijn zussen en broers, mijn vader en mijn moeder te herinneren.

'Is ze dood?'

Op een keer zien Odai zijn lijfwachten en ik in een park buiten Bagdad een jong stelletje hand in hand lopen. Odai vindt de vrouw

aantrekkelijk. Hij stopt even en roept het paartje iets toe, maar de twee lopen door alsof ze niets hebben gehoord.

Dat is een belediging voor de zoon van de president. Met een hoofdknikje beduidt hij zijn lijfwachten dat ze hem moeten volgen.

Ik weet wat er nu gaat gebeuren. Odai wil de vrouw tot elke prijs hebben. Het maakt niet uit of ze mooi of lelijk is, hij wil haar hebben.

Het tweetal ziet ons, gaat sneller lopen en Odai begint nu te rennen. Zijn begeleiders dus ook. Odai haalt het paar in, pakt het meisje bij haar arm en zegt: 'Je bent toch veel te goed voor deze eenvoudige man.' De man is in uniform, hij is officier met de rang van kapitein.

'Kom, laat hem gaan. Kom mee naar mijn suite.'

Tot dan is de officier als verstaend naast zijn vrouw blijven staan. Maar nu begint hij tegen Odai te schreeuwen en wil hem te lijf gaan. De lijfwachten houden hem tegen, slaan bruut op hem in en trekken hem weg. Hij verzet zich vertwijfeld en blijft roepen, maar tegen de zes lijfwachten heeft hij geen enkele kans.

Ze slepen de officier en zijn vrouw naar de foyer van hotel *Al-Medina*. De man schreeuwt, en bij elke poging om zich los te rukken, slaat een van de lijfwachten hem. Op zijn gezicht, in zijn maag, tegen zijn nieren. Dat het hele hulptersoneel en de andere gasten getuigen zijn van dit schouwspel,

kan hen niets schelen. Iedereen begrijpt wat hier gebeurt. Ik schaam me, ik heb medelijden met het stel, maar wat kan ik doen?

Odai laat de jonge vrouw naar zijn suite brengen. Wij begeleiden hem. De vrouw kan van angst bijna geen woord uitbrengen. Voortdurend stamelt ze dat ze pas gisteren zijn getrouwd. Hij probeert haar te kalmeren door haar whisky aan te bieden, maar dat weigert ze. Champagne? Weer schudt ze haar hoofd.

Plots verandert het stemgeluid van Odai. Hij begint hysterisch te krijsen. Hij schreeuwt haar toe dat ze zich uit moet kleden. Ze smeekt: 'Nee, o meneer, nee.' Maar dat wanhopige smeken maakt Odai alleen nog maar razender. Voor onze ogen trekt hij de broeksriem uit zijn pantalon, rolt het uiteinde met de gesp om zijn rechterhand en slaat de vrouw kletsend in haar gezicht. De vrouw gilt en probeert te vluchten, maar Odai krijgt haar snel weer te pakken en legt de riem om haar hals tot ze begint te rochelen. Dan laat hij pas los. Ze valt op de grond en vraagt jammerend haar niet te onteren. Maar hij grijpt haar bij haar haar, sleept haar achter zich aan naar de slaapkamer en gooit haar als een baal voden op het bed.

Hij slaat haar tot ze bloedt. Hij werpt zich op haar en probeert haar te kussen, maar ze weet hem te ontwijken, tot ze geen kracht meer over heeft. Het enige wat we nu nog horen is zijn hijgende steunen. Het is het vernederend-

ste wat ik ooit heb meegemaakt.

Nadat Odai zijn lusten heeft bevredigd, komt hij grijnzend uit de slaapkamer, schenkt een glas cognac in en praat onderhoudend alsof er niets is gebeurd. Het klinkt alsof hij zojuist met een goeie vriend heeft gedineerd.

Plots horen we een schrille kreet. Dan opeens volstreekte stilte. Ik storm de slaapkamer binnen, zie de open deur naar het balkon, ren erheen en kijk naar beneden. Ze ligt vlak voor de ingang van het hotel op het beton en beweegt niet meer. Ze is halfnaakt.

Ook Odai verschijnt op het balkon, ik kijk hem aan, maar hij ontwijkt mijn blik. 'Is ze dood?', is het enige wat hij vraagt.

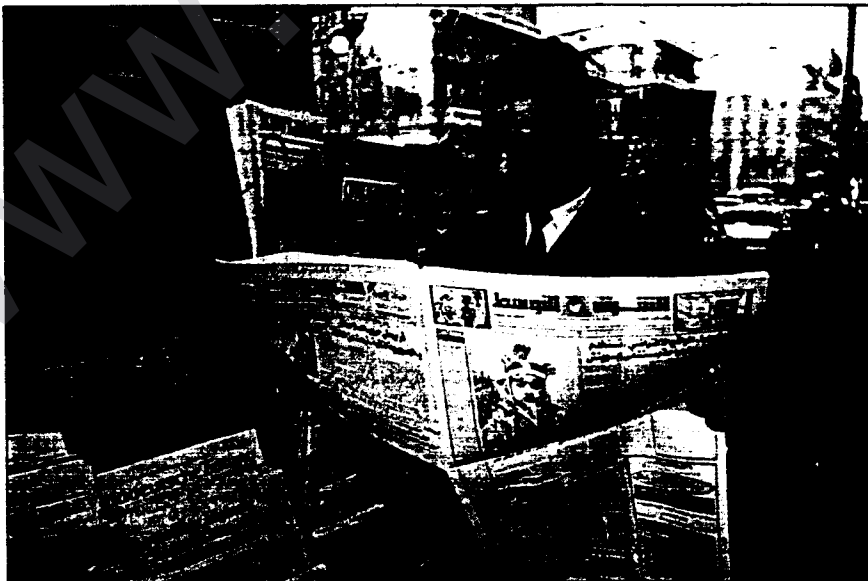
Ze is dood. Ze is vanaf de zesde verdieping gesprongen, omdat ze de schande niet aankon.

Ik ren met een paar lijfwachten naar de foyer. Bij de receptie zijn ze al op de hoogte van de fatale sprong. De mensen staren ons aan met ogen vol ontzetting. Ze zeggen niets, maar ik merk wel hoe hartgrondig ze ons haten: Odai, de lijfwachten, mij, die ze niet goed kunnen thuisbrengen. Ben ik de broer van Odai?

De officier en echtgenoot van het slachtoffer brult: 'Moordenaars, beesten!'

We bellen naar de kamer van Odai, en hij geeft de opdracht de man naar Bagdad over te laten brengen. Naar de gevangenis Kasr Al-Nihaya, het *Paleis vanwaar niemand terugkeert*.

Korte tijd later wordt de officier, hij heet Saad Abd Al-Razzak, door een militaire rechtbank in Bagdad veroordeeld. De aanklacht luidt: *belediging van de president*. En volgens paragraaf 225 staat daar de doodstraf op. Saad Abd Al-Razzak, de kapitein die tien jaar in het Iraakse leger heeft gediend en een aantal jaren daarvan aan het front voor zijn vaderland heeft gevochten, wordt door een executiepeloton terechtgesteld.

Latif Yahia incognito in Wenen. Of is het Odai?

IK WAS DE ZOON VAN SADDAM

De aansl

Ik ben nu al een jaar als dubbelganger in dienst van Odai, Saddams oudste zoon. Maar ik hoef nauwelijks te werken. Behalve een paar sportwedstrijden bijwonen en enkele keren een officieel bezoek brengen aan een legerkazeme, kan ik niets anders doen dan me vervelen en machteloos toezien op de wreedheden van Odai.

Na de zelfmoord van de jonge vrouw die hij had verkracht en de executie van haar echtgenoot, houdt Odai zich de eerste weken opvallend gedeisd. Hij houdt zich nu vooral bezig met zijn kranten en zijn talrijke zakenrelaties in Bagdad. Odai heeft belangen in bijna alle internationale hotels van de Iraakse hoofdstad, en ook een groot deel van de import uit het buitenland staat onder zijn controle. Maar zijn grootste zaak is de productie van levensmiddelen. Hij bezit boerderijen in alle vruchtbare streken van het land. Het zijn agrarische industriecomplexen waar gewerkt wordt volgens de modernste methoden. De boerderijen worden gerund door specialisten die in de VS landbouwkunde hebben gestudeerd. Gewone boeren moeten hun opbrengsten leveren aan de boerderijen van Odai. Ze krijgen voor hun produkten een belachelijk lage prijs. Omgekeerd moeten ze hun zaaigoed, hun meststoffen en machines van Odai betrekken. Op deze manier controleert zijn agrarische maffia alles. In Bagdad worden zijn produkten dan voor een tien keer hogere prijs doorverkocht. Odai verdient dus meer dan aan elk ei, aan elk stuk vlees en aan elke graankorrel. Een perfecte geldmachine, een fijnmazig netwerk, een corrupt systeem waarin ieder zijn vaste plaats heeft.

Het financiële beleid van dit imperium is in handen van Salhan Al-Chahbandar, de financieel adviseur. Hij was getrouwd met een oogarts, de aantrekkelijke, succesvolle, Westers georiënteerde Samira: een jonge vrouw die een schandaal veroorzaakte binnen het paleis. Saddam had een intieme vriend als voorproever van vrouwen in dienst, Kamel Hannah. Hij was de lijfwacht die Saddam het meest vertrouwde, en als Saddam een vrouw begeerde, stuurde hij er Kamel Hannah op af.

Toen de voorproever de mooie Samira aan de president voorstelde, groeide dat eerste gesprek uit tot een *liaison* die binnen de familie een zware crisis zou teweegbrengen. Dank zij de goeie diensten van Kamel Hannah wist de president de verhouding meer dan een half jaar geheim te houden: alles bleef ver verwijderd van Saddams echtgenote Sajida, de moeder van Saddams vijf kinderen en de enige vrouw voor wie Odai een absolute verering had.

Maar Saddam ging een stap te ver: hij trouwde in het geheim met Samira en nam haar dus als zijn tweede echtgenote. Alleen Kamel Hannah en Samira's echtgenoot, die noodzakelijkerwijs moest worden ingelicht, wisten ervan.

Pas toen Samira een zoon ter wereld bracht, gingen geruchten

de ronde doen - en die kwamen ook Saddams eerste vrouw Sajida ter ore. Ze wendde zich tot haar vader, Kairallah Tulfah, die tegelijk Saddams pleegvader was en tot gouverneur van Bagdad was benoemd. Hij adviseerde zijn dochter om het paleis waar ze met Saddam woonde, te verlaten. Ze verhuisde naar een luxueuze villa op het paleisterrein, vlakbij de villa's van haar dochters Rena, Raghd en Hala.

Het tuinfeest

Odai is buiten zichzelf van woede als hij verneemt wat zijn vader zijn geliefde moeder heeft aangedaan, die hij vereert als geen ander. Odai is altijd al het lievelingskind van Sajida geweest. En nu dit.

Odai richt zijn haat niet zozeer tegen zijn vader als wel tegen diens lijfwacht en voorproever Kamel Hannah, die hij beschouwt als bron van het kwaad.

Op een dag raakt bekend dat Kamel Hannah van Saddam Hussein de opdracht heeft gekregen om in de tuin van het zogenoemde *Ministerscentrum* een feest te organiseren.

Uitnodigingen voor het feest worden verstuurd aan alle ministers, vooraanstaande partijleden en de society van Bagdad. Ook Suzanne Mubarak, de echtgenote van de Egyptische president, wordt op het galadiner verwacht. Kamel Hannah heeft ook Kusai, de jongere broer van Odai, een uitnodiging gezonden. Odai raast en tiert als hij dat hoort. Hij beschouwt het als een enorme provocatie dat hij niet uitgenodigd is en dus kennelijk als ongewenst wordt beschouwd. Hij bedenkt een belachelijk naïeve strategie: hij zal op hetzelfde tijdstip in het aangrenzende deel van de tuin een 'tegenparty' organiseren.

Odai laat er een krachtige ge-

luidsinstallatie opbouwen en door zijn koks een reusachtig buffet creëren, dat geraffineerder en overvloediger moet zijn dan dat van Kamel Hannah. Al zijn vrienden krijgen invitaties.

Het is een zwoele, warme nacht. De bedienden in livree serveren koele champagne en broodjes. De muziek van het feest van Kamel Hannah is nauwelijks hoorbaar, hoewel beide party's maar door lage hagen van elkaar gescheiden zijn.

De toverstaf

De lijfwachten van Odai hebben gezien dat Kusai en zijn vrouw het feest van Kamel Hannah hebben verlaten iets voor middernacht. Odai zelf is middels volslagen dronken. Gespannen als een tijger sluipst hij van de ene tafel naar de andere. In zijn rechterhand houdt hij zijn *toverstaf* vast. Dat is een speciaal voor hem gemaakt stuk gereedschap, waarmee hij altijd zijn rozen afsnijdt; het is een soort elektrisch mes op batterijen. Het lemmet is even scherp als een operatiemes. Odai zet het voortdurend aan en uit en weer aan. Hij snijdt er de linnen servetten mee door, de vruchten op het buffet en zijn sigaren.

Plots horen we schoten in de aangrenzende tuin - verschillende salvo's na elkaar. Dan weerklinkt luid gelach, dat weer wordt gevolgd door salvo's uit een Kalasjnikov.

Odai stuurt onmiddellijk een aantal lijfwachten naar het feest van Kamel Hannah. Een van hen komt grijnzend verslag uitbrengen: 'Kamel Hannah staat op een tafel en schiet vreugdesalvo's in de lucht.' Terwijl hij het zegt, horen we opnieuw *ratatata*.

Het is niet echt ongewoon dat bij zulke feesten in de lucht wordt geschoten, maar Odai brult tegen zijn lijfwacht: 'Ga terug en zeg

ag

dat die klootzak moet ophouden. Zeg hem dat de zoon van de president het niet wil! Binnen twee minuten staat de lijfwacht er terug. Net als hij iets wil zeggen, horen we weer salvo's. 'En wat zegt hij?', schreeuwt Odai.

'Meneer, Kamel Hannah laat meedelen dat hij alleen bevelen van de president opvolgt.' Als een waanzinnige stormt Odai daarop naar de haag die de party's van elkaar scheidt. Hij wurmt zich door de haag heen en stapt driftig naar de tafel van Kamel Hannah. Die staat er nog steeds wijdbeens op met in zijn rechterhand een Kalasjnikov en in zijn linker een reservemagazijn.

Odai brult hem toe: 'Ik beveel je te stoppen.' Plots verstomt het stemmengemompel aan de tafels, de muzikanten houden op met spelen en Odai zegt razend: 'Kom daar af!'

Kamel Hannah komt langzaam van de tafel af. Iedereen kijkt naar hem. Zijn gezicht staat ernstig. Hij gaat voor Odai staan, vlak bij hem.

'Ik luister alleen naar bevelen van de president', zegt Hannah, duidelijk ook dronken. Odai trilt van woede. Voor het eerst in zijn leven wordt hij openlijk door iemand tegengesproken, ten aanschouwe van de society van Bagdad, voor de ogen van Suzanne Mubarak. Odai kan geen woord meer uitbrengen. Hij is te kwaad om zich nog langer te beheersen. Er zijn geen ethische normen meer - die hebben voor hem nooit bestaan. Als vijfjarige werd hij door zijn vader meegenomen naar terechtstellingen van opposanten. Als tienjarige zag hij martelingen en mishandelingen. Dat alles baant zich nu een weg naar buiten.

Odai brengt zijn elektrische staf omhoog en slaat ermee zo hard als hij kan op het hoofd van Ka-

mel Hannah. Eén keer, twee keer. Kamel Hannah heeft de aanval niet zien aankomen en doet wankeled twee stappen achteruit. Odai volgt hem en rijt met een gerichte stoot van zijn toverstaf de keel van de presidentiële voorproever open.

Kamel Hannah rochelt, bloed golft in schokken uit de gapende wond in zijn hals. Hij spert zijn ogen wijd open en valt opzij op de tafel waardoor het serviesgoed kletterend op de grond valt. Vrouwen gillen geschokt. Suzanne Mubarak wordt door haar lijfwachten onmiddellijk weggesleurd.

Kamel Hannah valt op de grond. Overal bloed. Odai stort zich weer op hem en slaat, totaal uitzinnig, op de weerloze man in. Hannah probeert Odai nog af te weren. Hij wil de Kalasjnikov die hij nog steeds omklemd houdt, omhoog brengen, maar Odai duwt het wapen weg.

Hij hijgt zwaar, gaat wijdbeens boven de stervende Kamel Hannah staan, trekt zijn revolver en schiet. De eerste kogel slaat in de buik van Kamel Hannah, de tweede treft hem in zijn borst.

Het is nu doodstil in de tuin. Niemand durft iets te zeggen. Alleen een paar officieren verlaten het gezelschap en lopen naar de telefoon om Saddam Hussein, die niet op de party aanwezig was, in te lichten.

Minutenlang blijft Odai naar de stervende Hannah staren. Dan laat hij zijn wapen vallen, rent door de haag naar de andere tuin, naar een verdieping van het ministeriële gebouw en sluit zich op in een kamer. Zijn lijfwachten volgen hem.

Enkele ogenblikken later komt Saddam. Hij heeft een broek aan, zijn hemd staat open. Hij draagt schoenen zonder sokken. Hij ziet eruit alsof hij zich nauwelijks de

tijd heeft gegund iets aan te trekken. Saddam loopt haastig naar Kamel Hannah, buigt zich over zijn vriend en schreeuwt: 'De dokter! Waar is de dokter?'

Binnen twee minuten rijdt de ambulance voor. Ze leggen Kamel Hannah op een draagbaar, maar het heeft geen zin meer, hij is niet meer te redden. Toch jaagt Saddam de artsen op, hij stapt in de ziekenauto en rijdt met zijn vriend mee naar het Ibn-Sina, het privéziekenhuis van de familie. Bij aankomst blijkt Kamel Hannah overleden.

Wat er die nacht nog allemaal gebeurd is, hoor ik pas de volgende dag van Odais lijfwachten. Odai heeft geprobeerd zelfmoord te plegen door een heel busje slaatabletten te slikken die hij door zijn lijfwachten had laten brengen. Toen ze hem bewusteloos aantroffen, hebben ze ook hem naar het Ibn-Sina ziekenhuis overgebracht.

De grote oorlog

Ik voel mij de zwijgende ooggetuige van een gruwelijk systeem. Ik zie moorden en intriges en ben een meeloper in het netwerk van ontzetting. Heel af en toe treed ik op als dubbelganger van Odai, maar meestal verdoe ik mijn tijd bij het zwembad of met onnozele videofilms. *De Peetvader* heb ik minstens al dertig keer gezien, en alle pornofilms uit het videoarchief van Odai net zo vaak.

Maar hoe kom ik hieruit? Tot wie moet ik me wenden? Ik moet vluchten, maar waarheen?

Op 2 augustus 1990, wanneer de Iraakse tanks Koeweit binnenrollen, ben ik nog steeds de *fidai* van Saddams oudste zoon. Die avond organiseert Odai een groot overwinningfeest in de *Al-Said*-club. Voor de ingang komt er geen eind aan de autoparade, het lijkt wel een tentoonstelling van luxe- ➤

IK WAS DE ZOON VAN SADDAM

➤ **sleeën.** De club zelf is bomvol mensen. De hele *upper-ten* van Bagdad is er.

Als Odai met zijn lijfgarde, die deze avond bijna honderd man sterk is, in de club arriveert, wordt het eerst volkomen stil. Dan barst er applaus los. Odai drijft op een golf van enthousiasme. Hij heeft zijn Ray-Ban bril op en draagt het zwarte uniform met het goudglanzende opschrift *Odai Saddam Hussein*. Odai loopt niet, hij *schrijdt*. In zijn linkerhand houdt hij zijn gebruikelijke havanna, met zijn rechter wuift hij, alsof het een vertraagde opname is, de feestvierders toe. Soms blijft hij even staan, loopt naar een meisje toe, strijkt haar over de haren en schrijdt weer verder.

Ik houd me op de achtergrond, ik heb mijn gewone lijfwachtuniform aan. Het is heel merkwaardig: hoewel ik ook deze avond bedrieglijk veel op Odai lijk, let bijna niemand op mij nu ik dit onopvallende uniform aan heb. Alle aandacht is geconcentreerd op de stralende held, de zoon van de president. Die neemt de Kalasjnikov van een van zijn lijfwachten en schiet vervolgens zolang in de lucht tot het magazijn leeg is. Hij schreeuwt en joelt en gebaart dat men hetzelfde moet doen als hij. Plots hebben alle mannen wapens in de hand, en duizenden schoten worden naar de heldere nachtelijke hemel van Bagdad gestuurd. Het kraakt en knettert alsof we aan het front staan. Ik ben zeker dat er in de Al-Said-club meer schoten zijn gelost dan tijdens de hele invasie van Koeweit.

Op 8 augustus roept Saddam Hussein de unie van Irak met het voormalige emiraat uit. De president verschijnt op de televisie en zegt: 'Dank zij de hulp van God zijn we nu één volk, één stad, die de trots zal zijn van de Arabieren.' De mensen juichen. Honderdduizenden stromen samen in de straten van Bagdad om hun vreugde te tonen. Niemand weet dat inmiddels de eerste Amerikaanse troepen in de Saoedische woestijn zijn geland: dat houden de Iraakse media voorlopig nog achter.

Stelen als de raven

Diezelfde 8ste augustus roept Odai al zijn lijfwachten en medewerkers samen in Project nr.7, om er zijn *Operatie Koeweit* uit te

leggen. Ook ik moet erbij zijn. Hij begint met: 'Koeweit is nu van ons, dus is ook Koeweits bezit van ons.' Daarna licht hij de operatie toe: Azzam (zijn hoofdlijfwacht) zal zo snel mogelijk teams van ieder twintig man samenstellen. Elk team heeft een eigen terrein.

Ten eerste: het team *Auto*. Dit team moet alle auto's van het merk Mercedes en BMW die in Koeweit zijn achtergebleven in beslag nemen en met diepladers naar Bagdad brengen. Odai zegt dat hij voorlopig geen Cadillacs en Rolls Royces wil hebben, maar uitsluitend Duitse kwaliteitswagens. Auto's waarvan geen contactsleutels op de kop getikt kunnen worden, moeten worden kortgesloten of met behulp van kraanwagens op de diepladers worden gezet. Als Koeweitse handelaren of autoeigenaars problemen maken, moeten ze onder voorwendsel van verzet tegen het openbaar gezag op staande voet worden terechtgesteld.

Ten tweede: het team *Onroerend Goed*. Op alle verlaten villa's in Koeweit wordt beslag gelegd. Ze worden onder het beheer geplaatst van de firma's van Odai. Meubilair, huishoudelijke apparaten en airco-installaties, marmeren vloeren en voorwerpen van waarde moeten eveneens opgeladen en naar Bagdad worden overgebracht.

Ten derde: het team *Hifi*. Dit team moet alle winkels en supermarkten in Koeweit doorzoeken om vooral elektronische apparaten van Japanse herkomst te vergaren. Er wordt aan toegevoegd dat goedkoop spul niet hoeft te worden meegenomen.

Ik moet met een van de auto-teams naar Koeweit rijden, vermoed als Odai.

Ons eerste doel is garage Gahnem, de grootste autodealer van de stad. De parkeerplaats aan de voorzijde van het enorme garagecomplex staat vol Europese en Amerikaanse wagens. Als onze colonne stilhoudt, komt een officier die de garage moet bewaken naar ons toe. Ik spring uit mijn auto, gevolgd door mijn lijfwachten. Mijn uiterlijk, mijn zwarte uniform met de gouden opdruk volstaat. De officier saluëert en meldt zich hakkend. Ik deel hem mee dat ik, Odai Saddam Hussein, samen met mijn mannen alle Mercedesen en

BMW's zal afvoeren. De officier saluëert opnieuw en kust mijn hand.

We laden op onze trucks 42 Mercedesen 500 en grote BMW's en brengen ons eerste transport naar Odais boerderij *Al-Rashdija*. Daar fokt Odai zijn vechthonden: rottweilers, doggen en Duitse herders. Hij houdt er ook een jonge tijger en twee zwarte poema's in kooien. Ook andere teams brengen hun buit binnen, en die mag gezien worden: binnen de kortste keren staan alleen al op de boerderij meer dan honderd luxesleeën van Duitse makelij.

Ook het gewone Iraakse volk profiteert van die rooftochten. Hoewel de Verenigde Naties een embargo tegen Irak hebben afgekondigd, is in Bagdad alles te krijgen. De hoofdstad wordt net als alle andere Iraakse steden overspoeld met goederen uit Koeweit. Plots staan alle zaken vol met de heerlijkste produkten, waaraan soms nog de Koeweitse prijskaartjes hangen: kippelieverpasta, Noorse zalm, alcoholvrij bier, dat vroeger nergens in Bagdad verkrijgbaar was, videorecorders en camera's.

De meeste Iraakse winkels worden bevoorrad door de mannen van Hussein Kamel Hassan, een van Saddams schoonzons en drievoudig minister: van Bewapening, Defensie en Oliezaken.

Doe je werk, mijn zoon

Eind januari 1991. Bagdad wordt al meer dan een week met bommen van de Geallieerden bestookt. Het moreel van het Iraakse leger zakt van dag tot dag dieper, vooral in Koeweit, waar de troepen geen voedsel meer krijgen, omdat de bevoorradingsroutes permanent gebombardeerd worden. Bovendien doen geruchten de ronde dat vrijwel de hele familie van Saddam Hussein zich in het buitenland bevindt.

Op 28 januari '91 komt Rakan Al-Takriti, een van de naaste verwouelingen van Saddam, me hoogstpersoonlijk afhalen. Hij brengt me naar een ondergrondse bunker, ongeveer 20 kilometer verwijderd van de internationale luchthaven van Bagdad. Eerst passeren we een grote hal waarin twee MIG-29 gevechtstoestellen staan en enkele militaire vracht-

wagens. We lopen vier kamers door met roodbruin geverfde stalen deuren. Daarna brengt Rakan me via een soort wenteltrap een verdieping lager. Een controlepost: ik word kort gefouilleerd, dan brengen ze me naar een vergaderkamer. Een lange tafel, een twintigtal houten stoelen, telefoons, computerbeeldschermen. Rakan doet de deur dicht. Ik wacht.

Plots gaat de deur weer open en komt Kusai de kamer binnen, gevolgd door Hussein Kamel en de president zelf. Ik sta op ongeveer vijf meter afstand van Saddam Hussein. Hij kijkt me aan en ik schrik van zijn rampzalige uiterlijk: diepliggende ogen, opgeblazen gezicht. Zijn handen trillen.

De president zegt alleen maar: 'Ik wil dat je met Hussein Kamel naar onze troepen in Koeweit gaat. Doe je werk goed, mijn zoon.' Saddams toch al zachte, huilerige stemgeluid klinkt als dat van een zieke man. Hij spreekt met beverige stem, uitgeput.

Dan word ik weer weggebracht.

Successen gevraagd

29 januari 1991, even na negen uur 's avonds. Onze tocht naar Koeweit begint. We rijden in colonne, op alles voorbereid. Dat houdt in: 30 auto's, zoals altijd volkomen gelijke Mercedes-limousines die met gedoofde lichten rijden, snel en vlak achter elkaar. Alleen de chauffeur van de eerste wagen flitst af en toe met zijn lichten die, op een kleine opening na, zijn dichtgeplakt. De auto's erachter oriënteren zich op de remlichten van de auto's voor hen. Onze chauffeurs beheersen die techniek perfect. Na enige tijd zijn ze er zo aan gewend, dat het maanlicht volstaat om botsingen te voorkomen.

Hussein Kamel en ik worden vergezeld door 75 lijfwachten. In de vroege ochtend bereiken we Basra. De stad is zwaar beschadigd. Vandaar rijden we verder naar Safwan, de grote Iraakse luchtmachtbasis aan de grens met Koeweit. Ik heb het zwarte uniform van Odai aan. We worden ontvangen door de officieren en naar de onderaardse stellingen gebracht. Hussein Kamel laat zich informeren over de toestand van de troepen en krijgt enkele overzichtskaarten en documenten. ➤

IK WAS DE ZOON VAN SADDAM

► Over het buitengewoon slechte moreel van de manschappen wordt niets gezegd, evenmin over de terreurdaden die sji'itische deserteurs tegen de eigen troepen plegen.

Voordat we de stellingen verlaten, moeten onze propagandisten hun werk doen. We worden gefilmd en gefotografeerd: Odai in gesprek met soldaten, Odai bij het luchtafweergeschut, Odai aan de legerradio, Odai met soldaten tijdens de maaltijd. De soldaten schreeuwen 'Saddam Hussein, Saddam Hussein' tegen de camera en ook 'Down Bush, down Bush'. Ik houd een kort, voorbereid toespraakje waarin ik hen oproep vol te houden.

De foto's van mijn bezoek aan het front verschijnen in alle Iraakse dagbladen. De uitvoerigste verslagen worden gepubliceerd in *al-Iraq* en *al-Thawara*. 'Odai, de grote zoon van het volk, vecht met dappere soldaten tegen de imperialistische Amerikaanse vijand'; luidt een van de koppen.

Hussein Kamel vertrekt 's nachts nog terug naar Bagdad.

Wij rijden verder naar Basra. Bij een controlepost onderweg worden we gewaarschuwd dat het erg onveilig is in de stad: er zijn verscheidene verzetsgroepen gevormd. Toch rijden we de stad in. En dan gebeurt het: schoten vanaf zandheuvels naast de weg, ratelende machinepistolen, exploderende handgranaten. We stoppen en beantwoorden het vuur. De auto die mijn linkerflank had moeten beschermen, wordt door een handgranaat getroffen en gaat in vlammen op. Dan een verschrikkelijke knal, het kogelvrije glas van mijn voorruit versplintert in duizend stukjes. Ik, Odai Saddam Hussein, de gehate zoon van de president en het doel van deze aanslag, word door granaatsplinters getroffen in mijn schouder en mijn rechterhand. Twee vingers van mijn rechterhand zitten nog slechts vast aan een paar stukjes weefsel. Overal bloed. Ik voel geen pijn. Ik hoor het geratel van de Kalasnikovs van mijn lijfwachten. Ik zak onder het stuurwiel. Als door een grijze nevel zie ik dat iemand het autoportier openrukt. Lijfwachten sleuren me uit de Mercedes in hun auto en we scheuren weg richting Bagdad. Nu pas voel ik de brandende pijn aan

mijn schouder, mijn hoofd, mijn heup en mijn rechterhand.

Na twintig, dertig kilometer pijlsnel te hebben gereden houden mijn lijfwachten stil om mij provisorisch te verbinden. De wond aan mijn arm af om te voorkomen dat ik te veel bloed zou verliezen.

Hoe lang de rit naar Bagdad duurt, weet ik niet meer. Ze brengen me naar een gewoon ziekenhuis waar ik word geopereerd. Als ik bijkom uit de narcose zeggen de artsen me dat mijn rechterpink waarschijnlijk moet worden geamputeerd. Ik verneem ook dat vier van mijn lijfwachten tijdens de aanslag zijn omgekomen. Het waren vier moedige mannen die, om mij te beschermen, het vuur openden toen we vanuit de hinderlaag in Basra werden aangevallen. Ik had ze inmiddels goed leren kennen. Ze waren mijn oppassers, mijn vrienden en vijanden tegelijk.

De volgende dagen word ik nog drie maal geopereerd. Op alle mogelijke manieren proberen de chirurgen mijn vinger te redden. De operaties zijn een succes, maar door de slechte hygiënische omstandigheden in het ziekenhuis raakt mijn rechterhand ernstig geïnfecteerd. Maar wat veel erger is: de gewapende overval op het konvooi van de zoon van de presi-

dent raakt bekend. Vermoedelijk hebben de sji'itische rebellen er rechtstreeks verslag over uitgebracht aan de Amerikanen. In ieder geval melden tien dagen na de overval zowel *The Voice of America* als *Radio Monte Carlo*, die allebei in Irak te ontvangen zijn, dat 'Odai Saddam Hussein, de zoon van de Iraakse president, tijdens een gewapende overval door sji'itische rebellen in Basra om het leven is gekomen.' Die berichten worden door alle grote internationale nieuwsagentschappen overgenomen en veroorzaken paniek binnen de propaganda-afdeling van de presidentiële clan. Ten eerste betekenen die berichten voor het eerst dat er in Irak openlijk verzet bestaat tegen de president, wat tot nu toe altijd werd ontkend. Ten tweede zijn ze een steun in de rug voor de opstandelingen. En ten derde staat er een grondoffensief tegen onze troepen in Koeweit voor de deur. Saddam heeft nu dringend berichten over successen nodig. Niets mag de aura van onoverwinnelijkheid van de president aantasten.

De wederopstanding

Ik lig nog steeds in het ziekenhuis. De infectie in mijn rechterhand is nog niet genezen. Op 16 februari wordt Odai uit Geneve naar Bagdad ontboden. Hij vliegt via Rome

'Een verschrikkelijk knal, het kogelvrije glas van mijn voorruit versplintert in duizend stukjes. Overal bloed'. Geen bloed van Saddams zoon Odai, maar van deze man: zijn dubbelganger.

naar de Jordaanse hoofdstad Amman en wordt daar met een auto afgehaald door leden van de Iraakse geheime dienst. Na een bezoek aan zijn vader komt Odai dadelijk naar het ziekenhuis. Hij bezoekt mij, maar zijn belangstelling gaat niet echt naar mij uit. Hij roept de artsen die mij behandelen bij zich. De laatste weken hebben ze zonder onderbreking gewerkt. Ze moeten ontelbaar veel mensen opereren. Maar dat interesseert Odai niet. De artsen zeggen hem dat de pink van mijn rechterhand alleen door kostbare plastische chirurgie te redden is. Ze zeggen het niet hardop, maar hun gedachten zijn niet moeilijk te raden: 'Hier sterven kinderen, vrouwen en gewonde soldaten, en wij moeten plastische chirurgie toepassen, enkel om een pink te redden?'

Odai luistert aandachtig, staat op en zegt: 'Als u de amputatie van die pink niet kunt verhinderen, maak ik u allemaal van kant. Eigenhandig.' Dan gaat hij weg.

Vier dagen later komen ze me uit het ziekenhuis ophalen. Ik moet opnieuw het zwarte uniform van Odai aantrekken en weer gaan we naar Basra. En weer maken ze televisieopnamen van mij. Niet dat het nog veel uithaalt. Er is nauwelijks nog elektriciteit in de steden, zodat maar heel weinig mensen nog televisie kunnen kijken.

Voordien hebben ze in de studio's in Bagdad al opnamen van de echte Odai gemaakt. Ook hij draagt zijn arm in een verband, hij heeft een windel om zijn hoofd en verklaart vastberaden: 'De schoten van de rebellen hebben me wel getroffen, maar ik ben slechts licht gewond. Zoals iedereen kan zien, ben ik niet dood.' Ook de kranten herkauwen de wederopstanding van Odai *ad nauseam*.

Wie durft?

Sinds de Geallieerden onze troepen tijdens het vernederende grondoffensief uit Koeweit hebben verdreven, is de oorlog ten einde. Maar nu begint Saddam aan zijn bloedige vergeldingsacties tegen de Koerden en de sji'ieten die tegen hem in opstand waren gekomen. Daarbij komen veel meer mensen om dan tijdens *Desert Storm*: de beulsknechten

van Saddam vermoorden in het voorjaar van '91 tienduizenden, misschien wel honderdduizenden mensen, zodat hij in juni alweer het grootste deel van Irak in zijn macht heeft.

In de ziekenhuizen sterven kinderen bij gebrek aan medicamenten. Honderdduizenden soldaten en oorlogsinvaliden weten niet hoe ze in het onderhoud van hun gezinnen moeten voorzien. Maar Odai gaat schaamteloos door met feesten. Waarom hebben al die mensen zich laten afslachten als vee?, vraag ik me af. Is er dan niemand in dit land die in staat is Saddam op te ruimen?

Maar telkens weer onderdruk ik die gedachte, want ik zou die vraag aan mezelf kunnen stellen. Slechts weinig mensen zijn dichterbij de clan van Saddam geweest dan ik. Ik heb gezien hoe snel ze mensen aan de top brengen, maar hen net zo vlug weer vernietigen. Waarom heb ik Odai niet uit de weg geruimd om mijn land alvast van die tiran te bevrijden? Odai heeft stomdronken voor me gelegen. Hij heeft me gedwongen toe te kijken terwijl hij zijn vrouwen afranselde. Ik had alleen maar hoeven te schieten, maar ik heb het niet gedaan. Waarom niet? Uit angst voor de gevolgen? Omdat ik geen martelaar wilde worden? Of om zelf mee te kunnen profiteren en aan mijn trekken te komen?

Allicht. Want wie niet levensmoe is, doet er verstandig aan mee te doen. *Niemand* kan zich bevrijden uit Saddams systeem.

★ ★ ★

Van de chaos na het einde van de Golfoorlog maakt Latif Yahia gebruik om in contact te komen met sympathisanten van de Democratische Nationale Partij van Koerdistan. Eind '91 slaagt hij erin met hun hulp te vluchten naar de Turks-Iraakse grens. In Turkije krijgt hij na bemiddeling van de VN een visum voor Oostenrijk, waar hij zich een poos vestigt. Hij woont nu ergens in Europa en probeert een bestaan op te bouwen als zakenman.

(foto's: Ricardo Herrgott/News)

EINDE

(Uit: 'Ik was Saddams zoon', Latif Yahia en Karl Wendl, Elmar/Standard Uitgeverij, 1994, 695 F. Seriebewerking: Peter Cremers)

KOERDISTAN: mensenrechten nog steeds geschonden

Uit het jaarrapport 1993 van de Internationale Vereniging voor de Mensenrechten in Koerdistan (IAHRK), dat op initiatief van het Overleg Koerdistan Vlaanderen op 24 maart in de lokalen van Broederlijk Delen werd voorgesteld, blijkt dat in Turks-Koerdistan de mensenrechten nog steeds op grote schaal worden geschonden. Het meest markante feit is dat 392 dorpen en gehuchten geheel of gedeeltelijk vernield werden door het Turkse leger. Bijna 300 mensen werden 'door onbekenden' vermoord.

De vereniging onderstreept dat ook de Koerden niet vrijuit gaan en klaagt ook de onderdrukking aan van de Assyrische christelijke minderheden, door Koerden en door het Turkse leger. Van de 230.000 Assyrische christenen in het begin van deze eeuw zijn er nu nog zowat 3.000 overgebleven.

Ook de PKK krijgt een veeg uit de pan. Het geweld dat door de PKK gebruikt wordt (vermoorden van o.a. onderwijzers, gijzelingen, e.d.) is volgens de IAHRK niet de oplossing voor het Koerdisch probleem. Zowel de PKK als het Turkse leger moeten zich houden aan de internationaal vastgelegde humanitaire principes.

Om het Koerdisch probleem vreedzaam en politiek op te lossen moeten de Westerse landen Turkije veroordelen voor de mensenrechtenschendingen en moeten ze hun politieke, militaire en economische hulp afhankelijk stellen van het naleven van de mensenrechten.

Wat betreft militaire leveranties uit België aan Turkije kan men elders in dit nummer een standpunt van de vredesbewegingen lezen. Ook tijdens de persconferentie over de Zairese wapenhandel (cfr. supra) werd gezinspeeld op het groeiende belang van Turkije als draaischijf voor de internationale wapenhandel. De Commissie zal zich dan ook blijven verzetten tegen wapenhandel met Turkije zolang de kwestie van de Koerden geen vreedzame en aanvaardbare oplossing heeft gekregen. (CS/BVM)

K.R.V. - nieuws, april 1994

Turkse troepen doden 43 Koerden

ANKARA (ap) — Turkse troepen doodden bij een reeks confrontaties met rebellen van de separatistische Koerdische Arbeiderspartij (PKK) in het zuidoosten van het land zeker 43 rebellen. Dat maakten de plaatselijke autoriteiten donderdag bekend. De confrontaties speelden zich woensdag en donderdag af in zes provincies. Sinds zaterdag zouden er — volgens Turkse bronnen — al meer dan 200 PKK-strijders zijn omgebracht.

De Standaard Vrijdag 13 mei 1994

Koerden gedood in Turkije

ANKARA/ISTANBOEL (reuter) — Turkse veiligheidstroepen doodden deze maand bij hun offensief tegen de separatistische Koerdische Arbeiderspartij (PKK) 186 guerrillastrijders, zo maakte het ministerie van Binnenlandse Zaken in Ankara zondag bekend. Volgens die bron werden 314 PKK-rebellen gevangen genomen en gaven 48 separatistische strijders zich over. Bij zijn pogingen de tien jaar oude PKK-opstand te onderdrukken voerde het Turkse leger vorige maand aanvallen uit op PKK-basissen in Irak. Sinds de PKK de strijd voor een Koerdische staat in Turkije in 1984 begon, maakte de oorlog meer dan 11.630 doden.

De Standaard Maandag 16 mei 1994

Koerden weer slaags in Irak

SALAHUDDIN (reuter) — Donderdag braken er rond de steden Khoi Sanjak en Shaqlawa weer felle gevechten uit tussen de voornaamste Koerdische partijen van de feitelijke autonome Koerdische regio in Noord-Irak, de Koerdische Democratische Partij (KDP) van Massoed Barzani en de Patriottische Unie van Koerdistan (PUK) van Jalal Talabani. De strijd barstte los vijf uren na een bijeenkomst in Salahuddin, waarop besloten werd op te roepen tot een nieuw bestand. Op de bijeenkomst werd bemiddeld door het Iraaks Nationaal Kongres (INC), een Iraaks oppositiefrent tegen president Saddam Hoessein. Door de ruzie tussen de twee partijen, die begin deze maand begon, werd Koerdistan in twee verdeeld. Talabani controleert de oostelijke provincie Soeleimania en Barzani de provincie Dohuk in het westen, maar vele zones worden nog betwist. In de hoofdstad Arbil werd nog niet gevechten maar PUK-guerrillero's bezetten er het parlement en andere regeringsgebouwen.

De Standaard Vrijdag 20 mei 1994

Koerdisch kantoor in Brussel

BRUSSEL — Donderdag werd in Brussel een Internationaal Bureau voor Solidariteit met DEP geopend. DEP staat voor (Koerdische) Democratische Partij, een partij die dreigt verboden te worden in Turkije. Vijf van haar parlementsleden werden beticht van landverraad en separatisme en riskeerden daarvoor de doodstraf. Doel van het kantoor, aldus Yasar Kaya, ere-voorzitter en stichter van DEP en eigenaar van het inmiddels aan talloze processen en pesterijen ter ziele gegane blad *Özgür Gündem* (Vrije Agenda), is „onze stem van hieruit te laten horen, internationale solidariteit te vragen voor onze aangehouden collega's en informatiecentrum te zijn”.

Kaya, die het kantoor leidt, onderstreept dat er „op democratische wijze voor de rechten van de Koerden in Turkije wordt gewerkt”. DEP was destijds de opvolger van de verboden HEP (Partij van de Volksarbeid) en voor het geval DEP wordt verboden, werd al HADEP (Demokratische Volkspartij) opgericht. In de opvolging van *Özgür Gündem* werd voorzien door de oprichting van *Özgür Ülke* (Vrij Land). (PVB)

De Standaard Vrijdag 27 mei 1994

Turkse Koerden vluchten naar noorden van Irak

Wie niet kort van geheugen is, herinnert zich nog de trieste beelden van honderdduizenden Iraakse Koerden die in het voorjaar van 1991 naar Turkije vluchtten voor de oprukkende troepen van president Saddam Hoessein. Op kleinere schaal is er nu een exodus in de andere richting. Het zijn nu Turkse Koerden die in Noord-Irak een toevlucht zoeken voor het regeringsgeweld tegen de opstand van de Koerdische Arbeiderspartij (PKK).

In 1993 spendeerde Turkije 245 miljard frank aan de oorlog tegen de PKK-Koerden die al tien jaar vechten. Eerst voor een onafhankelijke Koerdische staat in Oost-Turkije, sedert vorig jaar voor autonomie. Vorig jaar ook kwam er met het overlijden van president Turgut Özal een einde aan de hoop op een onderhandelde oplossing.

Premier Tansu Ciller koos voor een militaire oplossing. In december kondigde ze aan dat die dit jaar moet worden bereikt. „We zijn bezig aan het laatste stuk van de tunnel”, zei ze in haar nieuwjaarstoespraak. In maart werden er nog eens 150.000 Turkse soldaten naar het oosten gestuurd, zodat de guerrillero's het moeten opnemen tegen een 350.000 man sterke strijdmacht.

Gevolg is dat de militaire operaties gevoelig werden opgedreven en de burgerbevolking nog harder wordt geïntimideerd, als ze al niet wordt verjaagd. Het is niet Saddam Hoessein die de vader is van plannen om een brede grensstrook Koerden-vrij te maken. Turkije is daar al jaren bezig. En het vernielen van dorpen elders past in een poging te voorkomen dat de guerrillero's steun zouden krijgen van de plaatselijke bevolking.

Dorpen

Het Hoog Commissariaat voor Vluchtelingen van de Verenigde Naties (UNHCR) maakte bekend dat het in de Iraakse grensstad Zakho 4.637 Turks-Koerdische vluchtelingen, onder wie 2.638 kinderen, die de bergen overstaken, helpt. De vluchtelingen zeggen dat hun dorpen in het gebied rond Uludere, een berggebied, door de Turkse luchtmacht werden

platgelegd of voortdurend onder artillerievuur lagen.

Volgens het jaarlijkse rapport van de Internationale Associatie voor Mensenrechten in Koerdistan, werden vorig jaar in Turks Koerdistan 392 dorpen en gehuchten geheel of gedeeltelijk vernietigd. De vertegenwoordiger van de PPK voor Europa, Kani Yilmaz, zegt nu dat er sedert begin vorig jaar al 874 dorpen zijn verdwenen. Wat volgens hem tot een vluchtelingenstroom van rond de 30.000 Koerden naar Irak heeft geleid.

Eerder verliep de exodus steevast in de andere richting. Dat was zo in 1988 toen Iran een einde maakte aan de acht jaar oude oorlog met Irak en Saddam Hoessein een offensief begon tegen de Iraakse Koerden. Die hadden in de eindfase van de oorlog op het verkeerde, Iraanse paard gewed. En kregen, zoals bij de vorige grote opstand, van 1971 tot 1975, toen de sjah van Iran het in Algiers op een akkoordje gooide met Saddam Hoessein, weer het deksel op de neus.

Ondanks die ongelukkige voorgeschiedenis gingen de Koerden in maart 1991, na de nederlaag van Saddam Hoessein tegen de geallieerden in de oorlog om Koeweit, entoesiast in op de aansporingen van de Amerikaanse president George Bush om in opstand te komen. Om nog voor het einde van de maand te worden verslagen. Met als gevolg een ware paniekgolf die tot 1,5 miljoen Koerden ertoe bracht hun heil te zoeken in Turkije, waar ze allesbehalve welkom waren, en Iran.

Nu zijn het Turkse Koerden die naar Irak vluchten. Waar ze van de regen in de drop dreigen te geraken. Het feitelijk autonome Iraakse Koerdistan is sedert 1 mei in twee delen uiteengevallen ten gevolge van gewapende strijd tussen de Koerdische Democratische Partij (KDP) van Masoed Barzani en de Patriottische Unie van Koerdistan (PUK) van Talal Jalabani. Dat bemoeilijkt niet alleen de hulpverlening, maar riskeert een Iraaks offensief tot gevolg te hebben, waarbij de troepen van Bagdad zoals vroeger tegen fikse betaling zullen kunnen rekenen op de steun van een deel van de Koerdische stammen.

Paul VANDEN BAVIÈRE

De Standaard

Woensdag 25 mei 1994

DE KOERDISCHE acteur die op de onafhankelijke Koerdische tv de Iraakse dictator Saddam Hussein in het Koerdisch belachelijk maakte, is van het scherm verdwenen. De zender van 'vrij' Koerdistan, Irak benoorden de 36ste breedtegraad, is ter ziele gegaan nadat de Irakezen de elektriciteit hadden afgesneden.

Met Saddam kan je beter niet de spot drijven. Zijn lange arm reikt ver. De Iraakse Koerden gaan zoals alle Irakezen gebukt onder het VN-embargo tegen Irak, waar het officieel deel van uitmaakt. Maar het regime in Bagdad heeft als strafmaatregel bovendien een binnenlandse blokkade tegen de 3,5 miljoen Koerden ingesteld, waardoor het gebied een doodse uithoek is geworden.

In vrij Koerdistan stijgen de prijzen, sluiten de fabrieken, steken ziektes de kop op en nemen onderlinge moordpartijen hand over hand toe. De Iraakse Koerden vallen noodgedwongen terug op smokkel van over de Turkse grens. De Turken doen niet moeilijk: ze hebben zo een goedkoop middel in handel gekregen om de Iraakse Koerden tegen de opstandige Turkse Koerden uit te spelen.

Door deze dubbele Iraaks/Turkse houdgreep is *de facto* onafhankelijkheid een te groot woord voor de bijzondere status van het Koerdische noord-Irak, dat sinds 1991 door een kleine geallieerde missie wordt beschermd. Het Westen biedt de Koerden deze militaire garantie *contrecoeur*. Niet uit toewijding aan het Koerdische vrijheidsstreven stuurde het een handjevol soldaten, maar omdat het westerse publiek de tv-beelden van honderdduizenden door Saddam bedreigde Koerden niet kon aanzien.

De Koerden van noord-Irak zijn zich dit goed bewust. Ze geven daarom de voorkeur aan een Saddam in Bagdad boven een onbekende sterke man, die dezelfde nationalistische kaart speelt en de Koerden net zo meedogenloos onderdrukt. Zo'n 'smetteloze' opvolger zou wel eens aanvaardbaar kunnen zijn voor de Verenigde Naties, die zouden kunnen besluiten hun paar mitrailleursoorden in Koerdistan onbemand achter te laten en de Koerdische bevolking onbeschermd.

Dit doemscenario is niet denkbeeldig, het zou zich zelfs al vóór de mogelijke val van Saddam kunnen onvouwen. Zo wordt op het ogenblik in de Veiligheidsraad, onder

PESHMERGA IN NOORD-IRAK

Koerdische kwestie bestaat wel

Franse regie, de roep om versoepeling van de sancties tegen Irak luidt. Opheffing van het olie-embargo tegen Irak zou het verzwakte regime van Saddam een oppepper geven. Het is dat Amerikanen en Britten nog bedenkingen hebben.

Maar hoe je de zaak ook wendt of keert, de Koerden van noord-Irak zijn het slachtoffer. De premier van Iraaks Koerdistan, Abdullah Rasul, heeft er terecht op gewezen dat het Westen inconsequent is. 'Als ze ons militair steunen, moeten ze ons ook economisch steunen', heeft hij gezegd. Met enkel geallieerde luchtpatrouilles zal vrij Koerdistan niet kunnen voortbestaan.

De internationale hulp aan de Iraakse Koerden is het stadium van noodhulp nooit ontstegen. Structurele hulp bij de opbouw van de Koerdische infrastructuur is doelbewust achterwege gebleven. Uiteindelijk blijkt niemand behalve de Koerden zelf behoefte te hebben aan Koerdische onafhankelijkheid dan wel autonomie binnen een Iraakse eenheidsstaat.

De Koerdische kwestie bestaat wel degelijk, ofschoon zij in de westerse publieke opinie geen rol van betekenis speelt. In Turkije voert het leger een bloedige oorlog tegen de guerrillastrijders van de Arbeiderspartij van Koerdistan (PKK).

De Iraanse geheime dienst vermoordt Iraans-Koerdische leiders in het buitenland. En enkele maanden geleden publiceerde de mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch een schokkend rapport over de herhaalde Iraakse pogingen tot genocide op de Koerdische minderheid.

Het getuigt van weinig visie dat het Westen de kans laat voorbijgaan serieus bij te dragen aan een autonomie-experiment voor de (Iraakse) Koerden. Dat Turkije geen Koerdische entiteit aan zijn zuidflank wenst, is hoogstens een verklaring voor deze misser, geen excuus. Op de iets langere termijn zal autonomie niet alleen voor de Koerden in het Midden-Oosten, maar ook voor andere minderheden, waarschijnlijk de enige levensvatbare oplossing zijn.

De Koerden beschouwen zichzelf als speelbal van de grote mogendheden, als een volk dat door de geschiedenis te kort wordt gedaan. Zij vergelijken het jaar 1991, toen in de nasleep van de Golfoorlog in noord-Irak 'vrij' Koerdistan werd geboren, wel eens met het jaar 1919. Na de Eerste Wereldoorlog legden de geallieerden in het Verdrag van Sévres vast dat er een onafhankelijke Koerdische staat zou zijn. Zij braken hun belofte.

Een belofte deed het Westen de Koerden in 1991 misschien niet, maar zij bood hen met de militaire operaties *Provide Comfort* en *Posed Hammer* wel hoop. Deze is nu de bodem in geslagen.

De chaos in de vrije Koerdische zone, waar de schaarste aan voedsel en medicijnen toeneemt, heeft zijn uitwerking op de bevolking niet gemist. De Koerden zijn gedemoraliseerd geraakt. Ze lijken het geloof in hun experiment te hebben verloren. De vóór-democratische tradities winnen terrein.

De Democratische Partij van Koerdistan (KDP) en de Patriotische Unie van Koerdistan (PUK), die hadden besloten gezamenlijk Saddam te weerstaan, hebben begin mei de wapens weer tegen elkaar opgenomen. De vete, die begon als een ruzie over een stukje grond, heeft naar schatting al driehonderd levens geëist.

Ondanks de wapenstilstand overwegen de veertig internationale hulporganisaties Koerdistan vaarwel te zeggen. De geallieerden zullen nog eens spijt krijgen, mocht het doek vallen voor vrij Koerdistan.

Guido Goudsmit

ENSTITUYA KURDÎ YA BRUKSELÊ

Enstituya Kurdî ya Brukselê rêxistineke civakî û çandî ye. Ew ne girêdayî tu partiyeke siyasî ye. Di Çriya 1978 de, bi navê Têkoşer. Yekîtiya Karker û Xwendekarên Kurd li Beljîka, û paşê di Gulana 1989 de, bi navê Enstituya Kurdî ya Brukselê ava bûye û ji aliyê her du wezaretên çandê yên Beljîka bi awakî fermî (resmî) hatiye pejirandin (gebûl kirin) û alîkariya maddî ji wan distîne. Du amancên wê hene : Ji alîkî alîkirina Kurdên ku li Beljîka rûdinên, ji bo ku Karibin di civaka beljîkî de baş bijîn "intégration", bê ku zanava xwe ya çandî hunda bikin, û ji alîkî din jî agahdarkirina Belgîkî, Ewropî û kesên din li ser dîrok û çanda kurdî.

XEBATA ROJANE (ji 1983) : Ji Duşem heta Înî, saet 9-17 :

- Fêrên zimên.
- Alîkariya civakî.
- Weşan : Bultena agahdariyê, dosya û pirtûk bi zimanên cihê.
- Pirtûkxane : Çend sed pirtûk û kovar bi zimanên cihê.
- Mêdyatêk : Filmên vidêo, diyapozîtîv, sêlik û kasetên muzîka kurdî.
- Pêkanîna konfêrans, şevên çandî û raberîyan.
- Hevkarî bi zanîngêhên cihê re.
- Hevkarî bi rêxistinên ne hukûmî (O.N.G.) ku bi pirsên derhatîyan, mafên mirov û gelan xer^lk dibin re.

ENDAMÊN ŞEREFÊ

ALALOUF Mateo, ANCIAUX Robert, BASTENIER Albert, COPPIETERS Maurits, CREUZ Serge, DASSETTO Felice, DE KOCK Marc, DELVAUX André, EISENDRATH Henri, HOUTART François, HUMBLET Jean-Emile, JOSPA Yvonne, LEFIN Paul, MARTENS Albert, MERTENS Pierre, ROOSENS Eugène, SCHEINERT David, SOMVILLE Roger, THOMAS René, VAN BRUINESSEN Martin, VAN PAEMEL Monika, ZANDERS Jean